

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ О. П. Степанов
« ____ » _____ 2020 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 056 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС»

Тема: «Україна на світовому ринку продовольства»

Виконавець: Глуховська Богдана Віталіївна,
група МБ-403

(підпис виконавця)

Керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародних
економічних відносин і бізнесу ФМВ НАУ
Побоченко Леся Миколаївна

(підпис керівника)

Нормоконтролер: Пічкурова Зоя Володимирівна

(підпис нормоконтролера)

Київ - 2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу
спеціальність 056 «Міжнародні економічні відносини»
освітньо-професійна програма «Міжнародний бізнес»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Степанов О.П.

«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи

Глуховської Богдани Віталіївни

1. Тема роботи «Україна на світовому ринку продовольства» затверджена наказом ректора від «29» квітня 2020 р. №542/ст.
2. Термін виконання роботи: з 04 травня 2020 року по 21 червня 2020 року.
3. Вихідні дані до роботи: матеріали й аналітичні звіти міжнародних організацій: Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Організації з питань продовольства і сільського господарства (ФАО), МБРР, МВФ, Світової організації торгівлі (СОТ), СБ, Організації Об'єднаних Націй (ООН) (World trade report, The WEF Global Competitiveness Report, OECD Agriculture Statistics), та відповідні сайти в Internet, а також щорічні звіти Міністерства сільського господарства США, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та дані Державної служби статистики України.
4. Зміст пояснювальної записки: теоретичні основи дослідження світового ринку продовольства в умовах глобальних трансформацій, інтеграція України в світовий ринок продовольчих товарів в умовах глобальної конкуренції, проблеми та пріоритетні напрямки удосконалення державного регулювання ринку продовольства України.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 13 таблиць та 45 рисунків.
6. Презентація основних результатів дипломної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 29 слайдів.

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми дипломної роботи	23.03.2020	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання дипломної роботи	30.03.2020	Виконано
3.	Розкрити теоретичні основи дослідження світового ринку продовольства в умовах глобальних трансформацій	04.05.2020 – 10.05.2020	Виконано
4.	Оцінити інтеграцію України в світовий ринок продовольчих товарів в умовах глобальної конкуренції	11.05.2020 – 17.05.2020	Виконано
5.	Визначити та обґрунтувати проблеми та пріоритетні напрямки удосконалення державного регулювання ринку продовольства України	18.05.2020 – 24.05.2020	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	25.05.2020 – 27.05.2020	Виконано
7.	Оформити дипломну роботу	28.05.2020	Виконано
8.	Попередній захист дипломної роботи	29.05.2020	Виконано
9.	Передати дипломну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	08.06.2020	Виконано
10.	Передати дипломну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	11.06.2020	Виконано

8. Дата видачі завдання: « 30 » березня 2020 р.

Керівник дипломної роботи

(підпис керівника)

Побоченко Л.М.

(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання

(підпис випускника)

Глуховська Б.В.

(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Україна на світовому ринку продовольства»: 127 сторінок, 13 таблиць, 45 рисунків, 103 літературних джерела.

Перелік ключових слів (словосполучень): ПРОДОВОЛЬСТВО, ІНДЕКСИ ЦІН, ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА, СВІТОВІ ЕКСПОРТЕРИ, РИНОК ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ, ФАО.

Об'єкт дослідження: особливості функціонування світового ринку продовольства та напрями позиціонування України на ньому.

Предмет дослідження: теоретичні та прикладні аспекти розвитку продовольчого ринку та місця України на ньому.

Мета дипломної роботи: дослідження місця України на світовому ринку продовольства в умовах глобальної конкуренції.

Методи дослідження: абстрактно-логічний і системно-структурний аналіз, порівняльний аналіз і групування, факторний аналіз, економіко-математичного моделювання, економіко-статистичний, графічний та інші.

Отримані результати та їх новизна: полягає у розкритті деяких питань щодо розвитку та перспектив світового ринку продовольства та місця України на ньому.

Значущість виконаної роботи та висновки: дослідження та аналіз світового та українського ринку продовольства дозволяє компаніям та фермерам адекватно реагувати на зміни і за необхідності моделювати свою бізнес-модель до ринкових вимог сьогодення.

Рекомендації щодо використання результатів: матеріали дипломної роботи рекомендується використовувати для застосування при написанні звітів щодо сучасного стану розвитку ринку продовольства України, світового ринку зернових та місця України на ньому, а також форми взаємодії держави та бізнесу в сільськогосподарській галузі України та удосконалення механізмів державного регулювання ринку агропродукції в умовах глобальної конкуренції.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОВОГО РИНКУ ПРОДОВОЛЬСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	9
1.1. Поняття, сутність та особливості функціонування світового світового ринку продовольства	9
1.2. Світовий ринок продовольства: обсяги, структура та динаміка.....	19
РОЗДІЛ 2	
ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В СВІТОВИЙ РИНОК ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ.....	41
2.1. Місце України на міжнародному ринку продовольства	41
2.2. Оцінка світового ринку зернових та позиції України на ньому.....	60
2.3. Експортний потенціал агропромислового комплексу України..	80
РОЗДІЛ 3	
ПРОБЛЕМИ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ.....	96
3.1. Дослідження форм взаємодії держави та бізнесу в сільськогосподарській галузі України	96
3.2. Проблеми та шляхи вдосконалення державного регулювання аграрного сектору України.....	108
ВИСНОВКИ.....	117
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	120

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Забезпечення населення продовольством завжди вважалось пріоритетним завданням розвитку будь-якої держави. Світові процеси інтеграції та глобалізації засвідчують, що будь-який ринок, у тому числі й продовольчий, характеризується нестабільністю та непередбачуваністю умов зростання і розвитку продовольчого комплексу, функціонування якого залежить від багатьох чинників зовнішнього середовища. Саме тому надзвичайно актуальним є дослідження світового ринку продовольства в умовах глобальних трансформацій.

Основною ознакою сучасного світового продовольчого ринку є підвищення обсягів виробництва та споживання продовольчих товарів. Постійне збільшення глобального попиту зумовлене зростанням чисельності населення, в першу чергу в країнах, що розвиваються, де спостерігається висока питома вага імпорту продовольства, відставання від раціональних норм споживання на душу населення та поступове підвищення купівельної спроможності. Дисбаланс попиту та пропозиції на ринку посилюється і через постійне скорочення стратегічних запасів продовольчої сировини, що впливає на зростання індексу цін. Причинами розвитку такої тенденції є погіршення природно-кліматичних та екологічних умов, що викликає загрозу для виробничого потенціалу аграрного сектору. В результаті спостерігається зниження темпів приросту урожайності в найбільших країнах-експортерах.

Україна є одним із ключових гравців на світовому ринку сільськогосподарської продукції. Аграрний сектор України сьогодні є опорою української економіки і формує близько 13% ВВП та є одним з основних бюджетонаповнюючих та експортоорієнтованих секторів національної економіки.

У нинішніх умовах глобалізації світової економіки та загострення конкуренції перед Україною стоїть завдання зміцнити власні позиції на світовому ринку, що вирішується через підвищення конкурентоспроможності базових галузей економіки,

серед яких сільське господарство. Сільське господарство України має значний потенціал розвитку, зважаючи на перспективи нарощування обсягів реалізації продовольства на глобальному ринку.

У світлі означених проблем слід сказати, що саме Україна має можливості для значного збільшення виробництва в аграрному секторі.

Питання світового ринку продовольства привертає значну увагу багатьох дослідників. Проте найбільше вона відображена в працях таких науковців, як: Бондар В.С., Власов В.І., Гайдуцький А.Б., Звягінцев О.Б., Зеленська О.О., Кирилов Ю.Є., Крупін В.Є., Лукінов І.І., Мазур Г.Ф., Олійник Я.Б., Панасюк Б.Я., Пасхавер Б.Й, Саблук П.Т., Страшинська Л.В. та інші вчені-економісти.

Щодо проблемних питань функціонування та розвитку вітчизняного агропромислового комплексу, значну увагу їм приділено праці таких вітчизняних вчених, як: В. Андрійчук, В. Боднар, А. Гайдуцький, Б. Губський, М. Дем'яненко, Т. Дудар, В. Збарський, С. Кваша, В. Месель-Веселяк, Ю. Нестерчук, Я. Олійник, Б. Пасхавер, П. Саблук, О. Шпичак та інші.

Віддаючи належне науковим працям вітчизняних і зарубіжних учених, доцільно зауважити, що дослідження питань щодо місця України на світовому ринку продовольства не можна назвати вичерпними.

Мета та завдання дослідження. Метою дипломної роботи є дослідження місця України на світовому ринку продовольства в умовах глобальної конкуренції.

Досягнення означеної мети передбачає вирішення **таких завдань:**

- розкрити поняття, сутність та особливості функціонування світового світового ринку продовольства;
- дослідити обсяги, структуру та динаміку світового ринку продовольства;
- визначити місце України на міжнародному ринку продовольства;
- оцінити світовий ринок зернових та позиції України на ньому;
- проаналізувати експортний потенціал агропромислового комплексу України;

– дослідити форми взаємодії держави та бізнесу в сільськогосподарській галузі України;

– визначити проблеми та запропонувати шляхи вдосконалення державного регулювання аграрного сектору України.

Об’єктом дослідження є особливості функціонування світового ринку продовольства та напрями позиціонування України на ньому.

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти розвитку продовольчого ринку та місця України на ньому.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дипломної роботи є сучасні принципіві положення науки та теоретико-прикладні засади розвитку вітчизняного продовольчого ринку, наукові роботи та практичні дослідження як вітчизняних, так і закордонних вчених-економістів у цій сфері, матеріали міжнародних науково-практичних конференцій, періодичні видання, результати дослідно-аналітичних, академічних та прикладних розробок з досліджуваних проблем, а також нормативно-правові й статистичні матеріали, інформаційно-аналітичні дані мережі Інтернет та ЗМІ.

Джерельною та статистичною базою роботи є матеріали й аналітичні звіти міжнародних організацій, щорічні звіти Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світової організації торгівлі (СОТ), Світового банку (СБ), Організації Об’єднаних Націй (ООН) та відповідні сайти в Internet, а також щорічні звіти Міністерства сільського господарства США, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та дані Державної служби статистики України.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку бібліографічних посилань використаних джерел. В роботі розміщено 13 таблиць та 45 рисунків. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 103 найменування на восьми сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОВОГО РИНКУ ПРОДОВОЛЬСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

1.1. Поняття, сутність та особливості функціонування світового світового ринку продовольства

В умовах глобальної конкуренції попит на продукти харчування реалізується на ринку продовольства, функціонування якого визначається як рівнем і структурою пропозиції продуктів харчування, так і динамікою попиту, тому управління цим ринком є одним з найважливіших соціально-економічних завдань держави.

Економічна сутність **продовольчого ринку** полягає у взаємопов'язаному функціонуванні галузей і структур, об'єднаних спільною метою – виробництвом високоякісних продуктів харчування, доведенням їх до споживача, забезпеченням раціонального споживання, створенням державних продовольчих фондів.

За словами Є.М. Ігнатової: «рівень соціально-економічного розвитку визначається наявністю можливостей для задоволення потреб населення продуктами харчування, формування адекватного новим умовам обсягу структури продовольчого ринку, а також механізму його функціонування. Держава не може вважатися розвиненою і багатою, якщо населення в ній недостатньо забезпечене продуктами харчування» [21, с.29].

Основою формування продовольчого ринку є виробничо-технологічні, соціально-економічні та екологічні зв'язки між сільським господарством, харчовою промисловістю та торгівлею продовольчими товарами, що ґрунтуються на послідовній переробці сировини та доставці продуктів харчування споживачам.

В економічній літературі термін **«продовольчий ринок»** найчастіше означає ринок сільськогосподарських підприємств, що виробляють продукцію, яка має

кінцевого покупця без переробки або служить сировиною для підприємств харчової промисловості.

Так, О.В. Березін зазначає: «Функціонування внутрішньодержавного продовольчого ринку визначається можливостями сільськогосподарського виробництва країни забезпечувати його власними товарними ресурсами. Як відомо, специфічною ознакою сільськогосподарського виробництва є спроможність його складових – землі, робочої сили та капіталу – оперативно реагувати на кон'юнктуру ринку. Ефективність функціонування певною мірою визначається аграрною політикою держави як органічної складової економічної політики, сукупністю науково обґрунтованих ідей щодо розвитку сільського господарства на певному історичному етапі життя країни» [20, с.35].

Продовольчий ринок охоплює всі економічні відносини, пов'язані зі збутом харчової продукції, одержаної від переробки сільськогосподарської й іншої сировини. Він є частиною аграрного товарного ринку, поряд з ринком сільськогосподарської продукції й ринком сільськогосподарської сировини.

Аграрний ринок можна охарактеризувати як сукупність економічних відносин, що забезпечують ефективне функціонування галузей, які задовольняють потреби населення в продуктах харчування та переробних підприємств у ресурсах.

Існує велика кількість визначень категорії «продовольчий ринок». Так, за визначенням Н. В. Карпенка, продовольчий ринок – це сукупність відносин між суб'єктами підприємницької діяльності, що складаються з приводу купівлі-продажу продовольства, місце, де формується попит, пропозиція та ціна на той чи інший продовольчий товар [41, с. 165].

У цьому визначенні поєднуються уявлення про ринок як місце і, водночас, як відносини. При цьому останні обмежуються тільки взаємодією тих суб'єктів, які стоять на боці пропозиції товару. Цей недолік усуває визначення З. М. Ільїної, яка стверджує, що продовольчий ринок – це економічна система, що об'єднує вільно взаємодіючих виробників і споживачів продовольчих товарів, які обмінюються між

собою на основі повної й достовірної інформації, що призводить до вирівнювання і зниження витрат [23, с. 87].

Однак, у такому визначенні продовольчий ринок зводиться тільки до ринку досконалої конкуренції. Останній у сучасних умовах виробництва диференційованих продовольчих товарів, вже не є домінуючою ринковою структурою. Учений в галузі аграрної економіки П. Т. Саблука надав точніше та лаконічніше визначення продовольчого ринку, відповідно до якого продовольчий ринок являє собою сферу взаємодії суб'єктів ринку із забезпечення виробництва й вільного руху сільськогосподарської продукції, продовольчих товарів, технологій, засобів виробництва і послуг для агропромислового комплексу [37, с. 18].

На думку російського вченого Г.М. Зинчука, «продовольчий ринок – система просторово спрямованих економічних відносин між виробниками, суб'єктами ринкової інфраструктури й споживачами, а також усередині даних груп, що формують пропозицію та попит на продовольчі товари» [41, с.166].

Слід зазначити, що дуже часто в економічній літературі продовольчий ринок розглядають як форму організації сільськогосподарського виробництва, тобто під ним розуміють ринок сільськогосподарських підприємств, що виробляють кінцеву продукцію для збуту споживачам чи сировину для харчової промисловості.

Проаналізувавши існуючі підходи до визначення терміну «продовольчий ринок», можна стверджувати, що в широкому значенні він представляє собою форму функціонування галузей економіки, що пов'язані з виробництвом сировини, реалізацією готової продукції, які включають в себе всі необхідні господарські зв'язки та товарно-грошові відносини між учасниками ринку.

Отже, продовольчий ринок – система соціально-економічних відносин суб'єктів господарювання з приводу виробництва, обміну, розподілу й споживання продуктів харчування. Саме останні є об'єктом даного ринку і виступають як товар на ньому, хоча очевидно, що ступінь готовності до споживання (виробничого і особистого) цих товарів може бути різною.

Для більш повного розуміння сутності та значення продовольчого ринку, слід розглянути його функції в економічній системі. Більшість дослідників виділяють такі **основні функції ринку продовольства**:

1. Регулююча. Ринок приводить у рівновагу попит і пропозицію, забезпечуючи встановлення рівноважної ціни. При цьому обсяг виробництва приводиться у відповідність сукупним потребам, формуються необхідні пропорції між різними сферами та галузями економіки, між споживанням і нагромадженням, між платоспроможним попитом і пропозицією та встановлюється безперервність процесу відтворення.

2. Контролююча. Ринок допомагає споживачам контролювати виробництво, сприяє вирівнюванню цін, стимулює виробництво суспільно-необхідної продукції та запобігає виготовленню непотрібних товарів.

3. Інформаційна. Ринок використовуючи різноманітні цінові та інші сигнали, надає усім суб'єктам господарювання об'єктивну інформацію про стан реальних витрат виробництва, про якість, кількість та асортимент суспільно необхідних товарів, що постачаються на ринок.

Дана інформація допомагає господарюючим суб'єктам налагоджувати власне виробництва відповідно до вимог ринку. Попереджуючи виробників про зміну споживчих потреб, ринок сприяє зміні асортименту, підвищенню якості продукції, зниженню індивідуальних витрат, тобто адаптації товаровиробників до вимог споживачів.

4. Ціноутворююча. На ринку відбувається остаточне визначення вартості товарів, їх реалізація та перетворення продукту праці на товар.

5. Стимулююча. Ринок за допомогою цін стимулює виробників створювати саме ті товари, які необхідні споживачам, впроваджувати інновації, передову техніку, технологію та організацію виробництва з метою зниження індивідуальних витрат, підвищення конкурентоспроможності продукції, покращення її якості та споживчих характеристик. Іншими словами, ринок приводить у дію економічні

інтереси, створює мотивацію до продуктивної, ефективної праці, що забезпечує високі кінцеві результати.

6. Відтворювальна. Ринок забезпечує безперервність суспільного відтворення, робить економічну систему єдиним цілим, розвиває зовнішньоекономічні зв'язки, сприяє інтегрованості національної економіки у світове господарство.

7. Функція посилення конкуренції як між виробниками однієї країни, так і виробниками всього світового господарства.

8. Розподільча. Дана функція ринку полягає в тому, що доходи, які отримують суб'єкти господарювання – це в основному виплати за чинники виробництва, які залежать від ціни, що встановлюється на ринку на цей чинник. Ринкова ціна диференціює доходи товаровиробників. Відбувається соціальне розшарування суб'єктів ринку за доходами на бідних і багатих.

9. Оздоровча (функція санації). Ринок за допомогою конкуренції звільняє суспільне виробництво від економічно неефективних і нежиттєздатних суб'єктів господарювання і відкриває широкі можливості перспективним, найефективнішим, найкориснішим для суспільства товаровиробникам [21, с. 30].

Конкретизуючи поняття продовольчого ринку, розглянемо його структуру, в якій прийнято виділяти три основних елементи: суб'єкти продовольчого ринку; об'єкти продовольчого ринку; характер економічних відносин між суб'єктами продовольчого ринку.

В структурі продовольчого ринку виділяють три основних елементи: суб'єкти продовольчого ринку; об'єкти продовольчого ринку; характер економічних відносин між суб'єктами продовольчого ринку.

До суб'єктів продовольчого ринку відносять покупців, продавців і виробників продовольчих товарів. **До об'єктів** – реалізовані виробниками або продавцями матеріальні цінності.

Суб'єктів ринку продовольчих споживчих ресурсів можна поділити на наступні групи [23, с. 46]:

1. Підприємства-виробники засобів виробництва та матеріально-технічних ресурсів.

2. Сільськогосподарські виробники, видобувачі природних ресурсів, імпортери ресурсів, сировини та продовольства, які є партнерами або конкурентами вітчизняних підприємств.

3. Переробні підприємства, що являють собою кінцеву виробничу ланку процесу відтворення.

4. Підприємства, що надають технологічні послуги (технічне сервісне обслуговування, матеріально-технічне постачання).

5. Сукупність підприємств і установ, які формують інфраструктуру ринку (заготівля, транспортування, торгівля, фінансово-кредитні установи, інформація тощо).

6. Споживачі (особисте споживання, громадське харчування тощо).

Встановивши сутність та функції продовольчого ринку, необхідно перейти до визначення його місця у економіці.

В науковій літературі виділяють товарний ринок, фінансовий ринок та ринок праці. На товарному ринку продаються і купляються товари, які є продуктами людської праці, а також послуги. У свою чергу, товарний ринок поділяється на: споживчий ринок; ринок засобів виробництва та ринок інформації й інтелектуального продукту (науково-технічних розробок).

Особливе місце серед усіх видів ринків займає продовольчий ринок, хоча його й не виділяють у окремий ринок на макроекономічному рівні дослідження. Саме продовольчий ринок приймає участь у життєзабезпеченні соціуму, так як наявність продовольства слугує базовою умовою життєдіяльності людини. Продовольчий ринок визначає стан розвитку економіки країни, соціальну стабільність суспільства, перебіг соціально-економічних процесів, які формують добробут нації в цілому, а також визначають ситуацію в аграрному секторі економіки.

У зарубіжній та вітчизняній літературі існують різні класифікації продовольчих ринків (табл. 1.1):

Класифікація видів продовольчих ринків

Ознака класифікації	Види продовольчого ринку
Територія функціонування	Світовий Зональний (континентальний) Спільний ринок міжнародних утворень (ЄС, СНД) Національний Регіональний Місцевий
Рівень забезпечення продовольством	Ринки країн-експортерів сировини і продуктів харчування Ринки країн-імпортерів сировини і продуктів харчування Змішаний
Рівень і структура доходів на людину	Ринки країн з низьким рівнем доходів Ринки країн із середнім рівнем доходів Ринки країн з високим рівнем доходів
Об'єкт ринку	Ринок устаткування підприємств харчової промисловості Ринок сільськогосподарської й продовольчої сировини Ринок землі. Ринок продовольчих товарів. Ринок послуг Ринок персоналу. Ринок капіталів
Об'єкт купівлі-продажу	Хліба і хлібобулочних виробів. Молока і молочних продуктів. М'яса і м'ясних продуктів Риби і рибних продуктів. Цукру і кондитерських виробів Плодоовочевої продукції. Рослинної олії й інших жирів тощо
Строк зберігання й реалізації товарів	Ринки товарів тривалого зберігання Ринки швидкопсувних товарів
Мета операцій купівлі-продажу на ринку	Задоволення потреб населення Забезпечення продовольчою сировиною підприємств харчової промисловості Реалізація продовольчої продукції торговельним посередникам
Рівень розвитку	Нерозвинений Регульований Вільний
Тип конкуренції	Чистої конкуренції Олігополія Недосконалої монополії Монополістичний
Ступінь участі іноземних виробників	Сформований тільки за рахунок внутрішнього виробництва З незначною часткою імпорту З рівною часткою товарів внутрішнього й імпортного виробництва З перевагою імпортних товарів
Форма організації обміну	Оптові Роздрібні
Рівень регулювання	Легальний Напівлегальний Нелегальний

Примітка. Складено автором за даними Сенишин О. С., Дзюбенко Н. О. Теоретичні засади дослідження продовольчого ринку / О. С. Сенишин, Н. О. Дзюбенко// Економічний вісник. - 2018. –№ 2. – С. 168.

Так, за територією функціонування визначають продовольчі ринки як:

- місцевий;
- регіональний;
- національний;
- спільний ринок міжнародних утворень;
- зональний;
- світовий.

За часом діяльності продовольчі ринки розрізняють:

- а) постійно діючі;
- б) сезонні;
- в) ранкові;
- г) вечірні.

На думку відомого вченого-економіста у сфері продовольства О. В. Березіна, продовольчі ринки з огляду на характер спрямування продовольчих ресурсів, поділяються на ринки:

- безпосередньо для харчування;
- для виробництва інших видів продовольства;
- для забезпечення нехарчових потреб (наприклад, виробництво медичних препаратів із продовольчої сировини тощо), [30, с. 65].

Класифікація продовольчих ринків за видами сировини для виробництва продовольства включає в себе чотири основні групи:

- а) ринок продуктів рослинного походження;
- б) ринок продуктів тваринного походження;
- в) ринок рибопродуктів і продуктів моря;
- г) ринок продуктів з дикорослої сировини.

Якщо ж брати до уваги рівень технологічної обробки вихідної сировини, то продовольчі ринки можна поділити на ринки консервованих продуктів, ринки хлібобулочних виробів (через технологію випікання) та ринки сушених, в'ялених, мочених продуктів тощо.

При класифікації продовольчих ринків **за видами продуктів**, виділяють:

- ринок овочів, фруктів, баштанних тощо;
- ринок м'яса і м'ясопродуктів;
- ринок молока і молокопродуктів;
- ринок дикорослої продукції;
- ринок жирів;
- ринок риби, рибопродуктів і продуктів моря;
- ринок цукру;
- ринок зернових і зернобобових продуктів;
- ринок кондитерських виробів;
- ринок хлібобулочних виробів тощо.

Відповідно до **строку зберігання і реалізації товарів** виділяють ринки товарів тривалого зберігання та ринки швидкопсувних товарів.

У доповнення до існуючих класифікацій пропонується поділ продовольчих ринків за принципом цінової доступності товарів для кінцевих споживачів.

Згідно цієї класифікації продовольчі ринки слід поділяти на:

- а) ринки соціального продовольства (до якого відносимо продовольчі продукти, що входять до складу мінімального споживчого кошика громадян);
- б) ринки продовольчої продукції для середнього класу (відноситься продовольство, що попадає в середню цінову категорію);
- в) продовольчі ринки елітної продукції (екзотичні та високовартісні товари), [41, с. 168].

Залежно від **призначення продовольчих товарів**, ринки продовольчої продукції поділяються на ринки:

- продукції масового споживання;
- ринки продукції одиничного споживання (наприклад трюфеля, плавники акули і т.д.);
- ринки продуктів дитячого харчування;
- ринки лікувальних і лікувально-профілактичних продовольчих товарів.

Продовольчий ринок має свою структуру, яку можна розглядати використовуючи різні підходи. З одного боку, структуру національного продовольчого ринку можна розглядати як сукупність регіональних ринків продовольчої продукції. Проте, з іншого боку, відповідно до поглядів Т. В. Гомелько, у структурі продовольчого ринку умовно можна виділити чотири сфери.

Перша сфера – **сфера виробництва**, що складається із сукупності сільськогосподарських і переробних товаровиробників, транспортних і фінансово-кредитних лізингових, страхових організацій.

Друга сфера – **сфера збуту й торгівлі**, характеризується сукупністю оптових і роздрібних торговельних організацій, транспортних, фінансово-кредитних організацій.

Третя сфера – **сфера зовнішніх зв'язків** за допомогою експортно-імпортних операцій. До цієї сфери віднесемо суб'єкти ринкових відносин, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

Четверта сфера – **сфера державного регулювання**, що за допомогою соціально-економічних і адміністративних методів впливає на функціонування трьох попередніх сфер [23, с. 60].

Отже, специфічне місце продовольчого ринку на світовій арені полягає: порівняно з іншими ринками, продовольчий ринок характеризується відносною стабільністю, зважаючи на особливу роль продовольства в забезпеченні життєдіяльності населення; достатньо висока ліквідність продовольчої продукції зумовлена відносно низькими цінами на неї порівняно з іншими групами товарів; використання агропродовольчої продукції характеризується досить високим рівнем диверсифікації її використання (пряме споживання населенням, споживання харчовою та іншими галузями промисловості); повнота і збалансованість продовольчого ринку є гарантом продовольчої, отже, національної безпеки, що передбачає наявність постійного у тій чи іншій формі, прямого чи опосередкованого державного впливу на цей сегмент ринку.

1.2. Світовий ринок продовольства: обсяги, структура та динаміка

В умовах глобальних перетворень стійке зростання впродовж останнього десятиліття світового ринку продовольства відкриває досить значні перспективи для розвитку вітчизняного аграрного сектору економіки та збільшення експорту його продукції.

За даними досліджень Світового банку, обсяги міжнародної торгівлі щорічно зростають і нині сягають близько 17,7 трлн. дол. США, з яких 8,5% припадає на продовольчу продукцію. Ринок її є одним із найбільш ліквідних та конкурентоспроможних, а попит на неї стабільний та передбачуваний [56].

В цілому світова торгівля агропродовольчою продукцією зберігає досить позитивну динаміку зростання з огляду на збереження тенденції збільшення населення та рівня доходів у багатьох країнах. За останні 10 років її обсяги зросли загалом у світі майже в 1,5 раза до 1,5 трлн. дол. США.

За прогнозними даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН - ФАО (Food and Agriculture Organization of the United Nations - FAO), до 2050 року при збереженні нинішньої динаміки і темпів росту населення планети збільшиться до 9,7 мільярдів осіб. Внаслідок цього глобальний попит на різні види аграрної продукції буде стабільно зростати [61].

В умовах сьогодення перед світовою спільнотою постала проблема забезпечення продовольчої безпеки, яка зумовлює необхідність збільшення темпів виробництва достатньої кількості якісного продовольства для задоволення зростаючих потреб глобального ринку продовольства. При цьому основні зусилля нині спрямовуються на усунення тарифних і нетарифних бар'єрів у міжнародній торгівлі продовольством, що повинна здійснюватися без перешкод при відносно стабільних цінах із тим, аби будь-які країни могли в міру потреби доповнювати своє виробництво за рахунок імпорту. За нинішніх обставин це передбачає формування на ринку необхідних світових резервів продовольства для того, щоб убезпечитися

від несподіваних спадів виробництва або різких підвищень цін внаслідок зміни глобальної кон'юнктури, кліматичних змін та інших ризиків.

Поряд із цим, аналізуючи стан запасів окремих видів продовольства, зокрема зернових культур, з певною вірогідністю можна передбачити цінову ситуацію на світових аграрних ринках та можливі ризики від зміни її кон'юнктури. З іншого боку, головним трендом світового ринку продовольства залишається висока волатильність цін на основні види сільськогосподарської продукції, що пов'язано як із динамічною кон'юнктурою зміни попиту і пропозиції, так і складними фінансово-економічними процесами в глобальній економіці [61].

За оцінками і прогнозами ФАО, в умовах поширення COVID-19 на світовому ринку продовольства на відміну від глобальної продовольчої кризи 2007-2008 років, не спостерігається дефіциту продовольства. Навпаки, спостерігається деяке скорочення глобального попиту, що обумовлює певне зниження продовольчих цін [61].

З початку 2020 року під впливом пандемії значення сукупного Індексу продовольчих цін ФАО продовжує знижуватися. Разом з тим, у багатьох країнах регіону спостерігається зростання роздрібних цін на харчові продукти, в тому числі через підвищення вартості їх доставки до ринків. Безперервне функціонування агропродовольчих збутових ланцюжків є важливою умовою підтримки стабільних цін на продовольство на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Викликана пандемією затяжна економічна криза посилює навантаження на продовольчі системи, переробні підприємства, доставку, роздрібну торгівлю, ускладнює доступ до засобів сільськогосподарського виробництва. Заборони на пересування об'єктивно обмежують фермерам, особливо дрібним, доступ до ринків і продажу готової продукції. У свою чергу, поставки швидкопсувних товарів страждають від наявності бар'єрів в логістиці.

За даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО), за останні два десятиліття, а саме з 1990 року, світові ціни на продовольчі товари зросли майже удвічі (з 107,2 пункта в 1990 році та 91,1 пункта у 2000 році до

171,4 пунктів у 2019 році). Але останні роки прослідковується динаміка зниження індексу цін на продовольство в світі [61].

В умовах світової фінансової кризи в 2011 році спостерігається зростання світових цін на продовольство. Якщо в 2010 році загальний індекс цін на продовольчі товари складав 188 пунктів, то у 2011 році він зріс до рекордних 229,9 пункти. Але ситуація змінилася в 2012 році, в зв'язку з відновленням світової економіки, й загальний індекс цін на продовольство знизився до показника 213,3 пункти. Далі, відповідно в 2013 році індекс цін на продукти знизився і становив 209,8 пункти, а в 2014 році 201,8 пункти [61], (рис.1.1.):

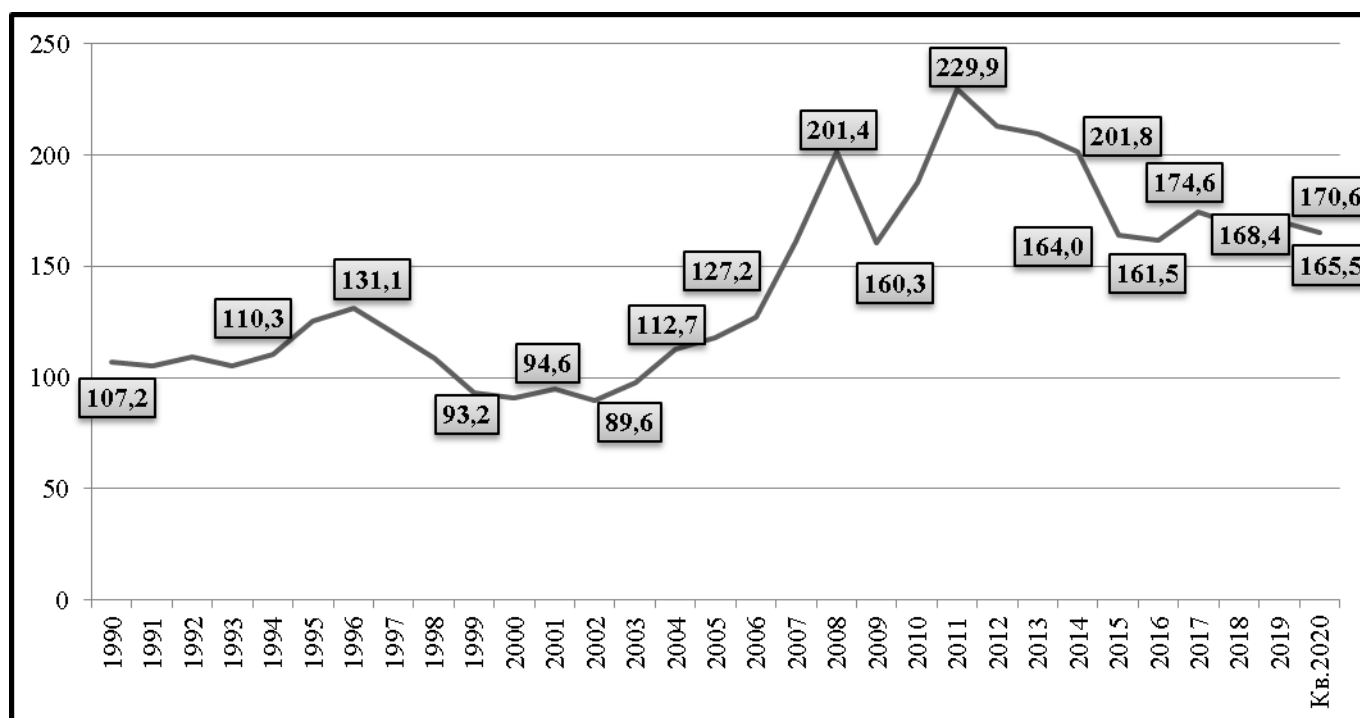

Рис. 1.1. Динаміка індексу цін на продовольство в світі в період 1990-2020рр.

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

Така ж тенденція прослідковується й в 2015 році, коли світовий показник впав до позначки 164 пункти, що пов'язано з загальносвітовими тенденціями, а саме наявністю значних запасів і слабким попитом на світових ринках, а також зміцненням курсу долара США. В 2016 році середній показник індексу цін на

продовольчі товари в світі знизився до 161,5 пункти, а в 2017 році знову підйом до 174,6 пункти, спад в 2018 році до 168,4 і знову підвищення до 171,4 пункти в 2019 році (табл. 1.2):

Таблиця 1.2

Індекси цін ФАО на продовольство в світі в період 1990-2020рр.

Дата	Індекс цін на продовольство	Індекс цін на м'ясо	Індекс цін на молочні продукти	Індекс цін на зернові	Індекс цін на масло і жири	Індекс цін на цукор
1990	107,2	128,5	75,8	97,3	74,2	178,1
1991	105,0	129,5	80,8	95,8	79,9	127,2
1992	109,2	126,7	96,5	101,1	86,2	128,5
1993	105,5	120,5	85,6	98,4	87,1	142,2
1994	110,3	114,5	83,3	103,0	116,2	171,8
1995	125,3	124,0	112,6	116,6	128,7	188,5
1996	131,1	135,5	108,7	137,9	113,7	169,7
1997	120,3	128,7	106,2	110,7	114,6	161,4
1998	108,6	107,4	99,4	98,3	134,2	126,6
1999	93,2	100,2	85,8	89,3	94,7	89,0
2000	91,1	96,5	95,3	85,8	69,5	116,1
2001	94,6	100,1	105,5	86,8	67,2	122,6
2002	89,6	89,9	80,9	93,7	87,4	97,8
2003	97,7	95,9	95,6	99,2	100,6	100,6
2004	112,7	114,2	123,5	107,1	111,9	101,7
2005	118,0	123,7	135,2	101,3	102,7	140,3
2006	127,2	120,9	129,7	118,9	112,7	209,6
2007	161,4	130,8	219,1	163,4	172,0	143,0
2008	201,4	160,7	223,1	232,1	227,1	181,6
2009	160,3	141,3	148,6	170,2	152,8	257,3
2010	188,0	158,3	206,6	179,2	197,4	302,0
2011	229,9	183,3	229,5	240,9	254,5	368,9
2012	213,3	182,0	193,6	236,1	223,9	305,7
2013	209,8	184,1	242,7	219,3	193,0	251,0
2014	201,8	198,3	224,1	191,9	181,1	241,2
2015	164,0	168,1	160,3	162,4	147,0	190,7
2016	161,5	156,2	153,8	146,9	163,8	256,0
2017	174,6	170,2	203,8	151,5	169,4	229,4
2018	168,4	166,3	192,9	165,3	144	177,5
2019	171,4	175,7	198,7	164,3	135,2	180,3
Квітень 2020	165,5	168,8	196,2	164	131,8	144,9

Примітка. Складено автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

Індекс продовольчих цін ФАО - це показник зміни за місяць міжнародних цін на кошик продовольчих сировинних товарів. Він розраховується на основі середніх значень індексів цін на п'ять товарних груп (м'ясо, молочна продукція, масла і жири, цукор та зернові), зважених з урахуванням середнього показника частки кожної групи в експорті в 2002-2004 роках. Всього в загальний індекс включено 73 цінові котировки, представлених в якості міжнародних цін на продовольчі товари, які розглядаються спеціалістами ФАО. Кожен індекс розраховується на основі середньозважених значень відносно цін на продовольчі товари, які входять до складу групи, при ціні базового періоду, який складається з середніх значень за 2002-2004 роки [61].

У 2019 році спостерігається ріст світових цін майже на всі види продовольчих товарів, крім масла і жирів та зернових. Але значення Індексу цін в 2019 році виявилось майже на 66,5 пункти нижче рекордного рівня (237,9 пунктів), якого він досяг у лютому 2011 року [61], (рис. 1.2.):

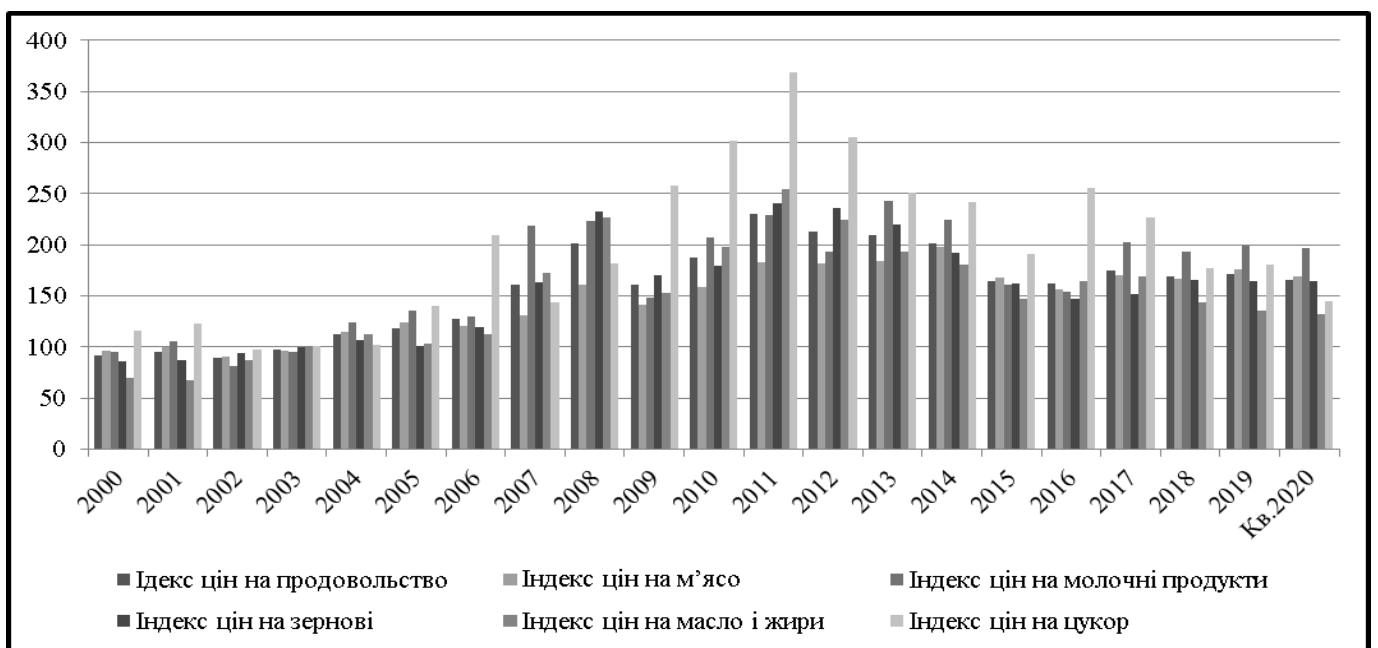

Рис. 1.2. Динаміка індексів цін на основні групи продовольчих товарів у світі в 2000-2020рр.

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

За даними ФАО на квітень 2020 року **середнє значення Індексу продовольчих цін ФАО** склало 165,5 пункту, що на 5,7 пункту (3,4%) нижче березневого показника, і, таким чином, він досяг найнижчого рівня з січня 2019 року. У квітні значення Індексу продовжило зниження третій місяць поспіль, що пояснюється негативними наслідками пандемії COVID-19 для міжнародних ринків продовольства. Якщо значення зернового підіндекса в квітні знизилося лише незначно, то значення всіх інших підіндексів продовольчих товарів, особливо підіндекса цін на цукор, в порівнянні з рівнем минулого місяця впало дуже різко [61], (рис. 1.3.):

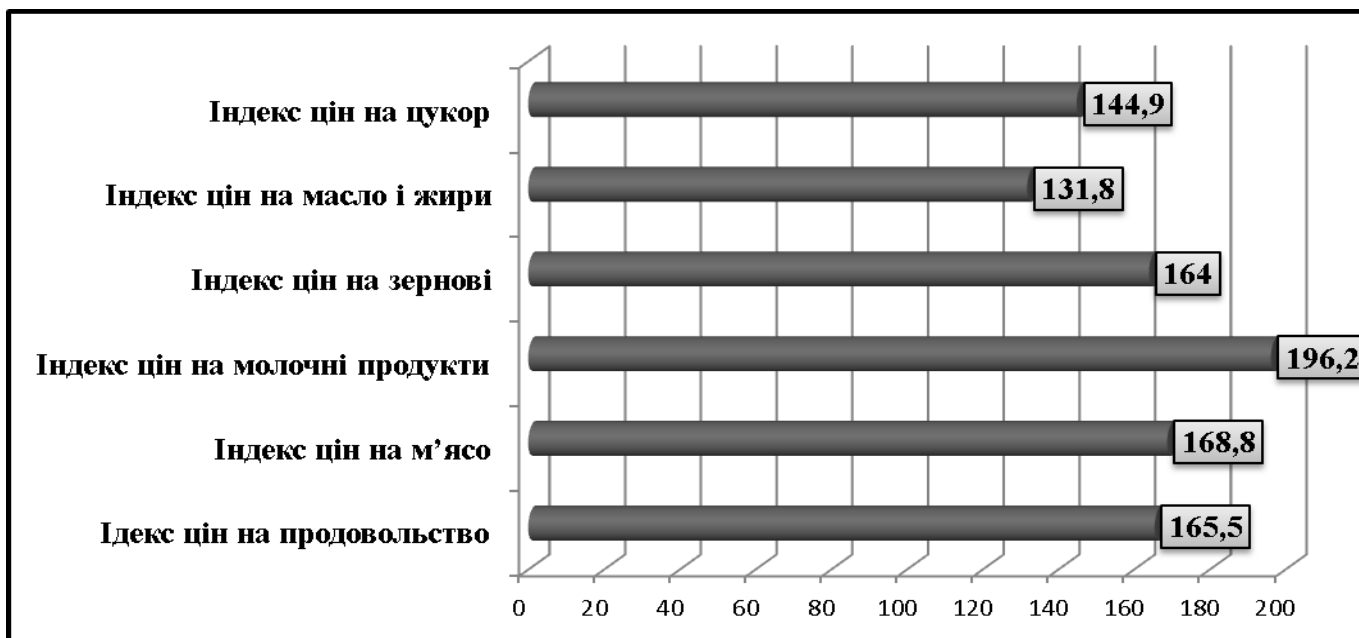

Рис. 1.3. Динаміка індексів цін на основні групи продовольчих товарів на квітень 2020 року.

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

У квітні 2020 року середнє значення **Індексу цін на зернові ФАО** склало майже 164,0 пункту, трохи знизившись у порівнянні з показником березня, при цьому він все ще майже на 4,0 пункту (2,4 відсотка) вище за показник квітня 2019 року [61], (див. Рис. 1.3.).

Середнє значення **Індексу цін на рослинні олії** ФАО в квітні 2020 року знизилося до 131,8 пункту, що на 7,2 пункту (або 5,2%) нижче його березневого значення, і досягло найнижчого рівня з серпня 2019 року. Зниження значення даного індексу, яке триває вже третій місяць поспіль, обумовлено падінням котирувань пальмової, соєвої та рапсової олії на тлі зміцнення цін на соняшникову олію.

Середнє значення **Індексу цін на молочну продукцію** ФАО в квітні 2020 року склало 196,2 пункту, що на 7,3 пункту (3,6 відсотка) нижче його березневого рівня; таким чином, падіння даного індексу триває вже другий місяць поспіль, в результаті чого його значення виявилось на 18,8 пункту (8,8%) нижче, ніж у відповідний період минулого року. Котирування вершкового масла, знежиреного та незбираного сухого молока в квітні скоротилися більш ніж на 10 % під впливом збільшення експортної пропозиції і зростання запасів на тлі слабкого імпортного попиту [61], (див. Рис. 1.3.).

Середнє значення **Індексу цін на м'ясо** ФАО продовжило знижуватися четвертий місяць поспіль і в квітні 2020 року склало 168,8 пункту, що на 4,7 пункту (2,7%) нижче рівня березня. У квітні було зафіксовано зниження міжнародних котирувань всіх видів м'яса, включених в даний індекс, незважаючи на часткове відновлення імпортного попиту, перш за все з боку Китаю, якого виявилось недостатньо, для того щоб компенсувати скорочення імпорту в інших країнах, які постраждали від економічних і логістичних проблем і різкого скорочення попиту з боку продовольчого сектора, спровокованих пандемією COVID-19.

Середнє значення **Індексу цін на цукор** ФАО в квітні 2020 року склало 144,9 пункту, що на 24,7 пункту (14,6%) нижче рівня березня; таким чином, його зниження триває другий місяць поспіль. Основна причина такого скорочення - різке падіння міжнародних цін на сиру нафту. Зниження цін на паливо означає, що цукрові заводи змушені направляти більше цукрової тростини для виробництва цукру, а не етанолу, який використовується замість традиційного палива, що веде до зростання експортних запасів. Крім того, додаткове понижуючий вплив на

міжнародні ціни на цукор надали введені в ряді країн заходи соціального дистанціювання, спрямовані на стримування поширення COVID-19.

Аналіз останніх даних продовольчого прогнозу ФАО свідчить, що у глобальній перспективі в 2020 році ринки продовольства залишатимуться добре збалансованими завдяки позитивним трендам збереження високих експортних можливостей і порівняно стабільних світових цін, особливо на зернові культури.

За прогнозами ФАО, **обсяг виробництва зернових** в світі в 2019/2020 МР все ще очікується на рівні близько 2 720 млн. тонн, що на 65,3 млн. тонн (2,5%) вище, ніж в менш урожайному 2018/2019 МР, причому основний приріст забезпечать пшениця, кукурудза та ячмінь [61], (табл. 1.3 та рис. 1.4.):

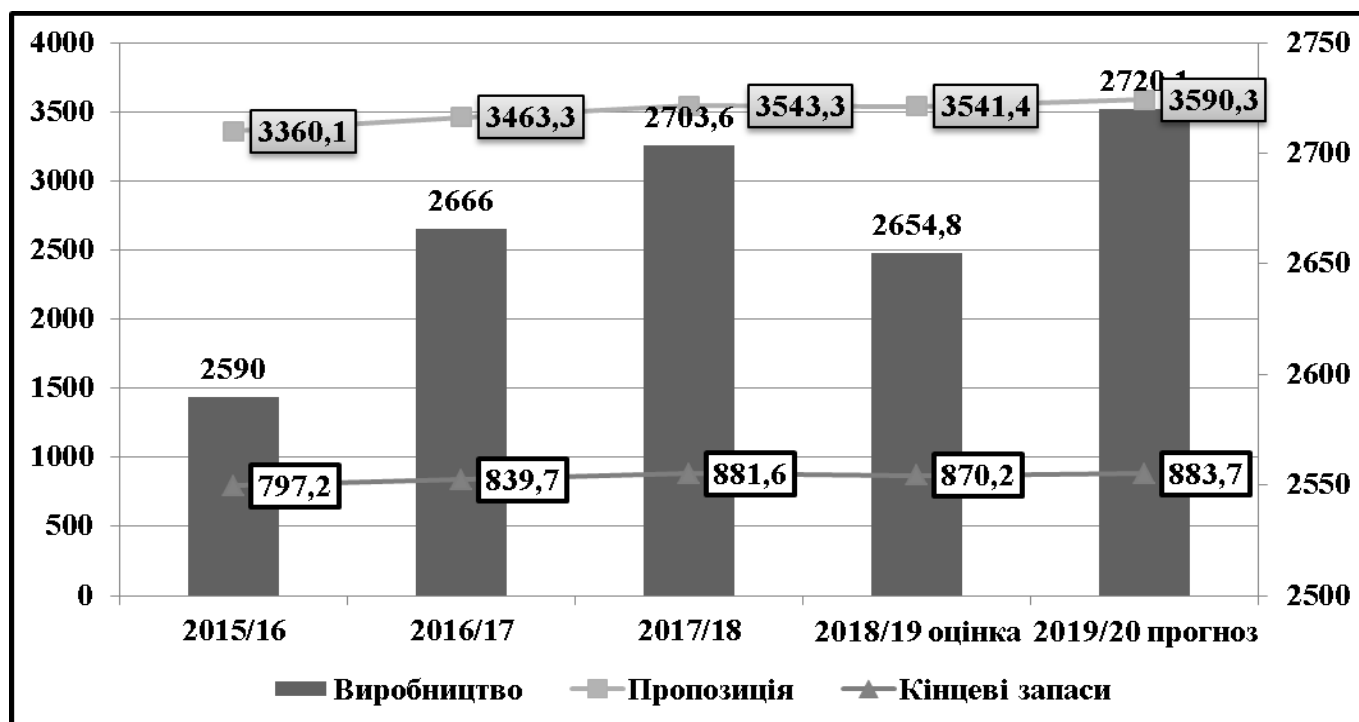

Рис. 1.4. Світове виробництво, пропозиція та запаси зернових в 2015/2020 МР (маркетинговому році), (млн.тонн).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

Разом з тим в результаті негативних наслідків COVID-19 для економічного зростання, енергетичних ринків і, попиту на корми, прогноз по споживанню

зернових в світі в 2019/2020 МР був знижений на 24,7 млн. тонн у порівнянні з квітневими очікуваннями. Таке скорочення в основному пов'язано з переглядом у бік пониження на 22,4 млн. тонн прогнозу по споживанню кукурудзи в 2019/2020 МР, перш за все в Сполучених Штатах і Китаї, де відбулося різке зниження попиту на кукурудзу в кормових і промислових цілях.

Згідно з поточним прогнозом, обсяг споживання кукурудзи в світі в 2019/2020 МР може виявитися майже на 9 млн. тонн (0,8%) нижче, ніж в 2018/2019 МР, при цьому загальне споживання фуражних зернових в порівнянні з рівнем 2018/2019 МР знизиться незначно. Прогноз по загальному рівню споживання пшениці в світі в 2019/2020 МР був також знижений внаслідок скорочення використання в промислових цілях, перш за все в ЄС, на тлі деякого підвищення прогнозу по Канаді. Разом з тим, загальний обсяг споживання пшениці в світі в 2019/2020 МР може перевищити рівень попереднього сезону на 9 млн. тонн (1,2 %), [61].

За **обсягом запасів зернових** в світі на кінець сезону 2020 року в бік прогнозується збільшення на 22,6 млн. тонн до 883,7 млн. тонн, що на 13,6 млн. тонн (1,6 %) вище за порівняно з рівнем відкриття сезону. Прогноз по запасах фуражних зернових в світі також був збільшений на 22,4 млн. тонн (5,5%), досягнувши нового рекордного рівня в 427,9 млн. тонн, головним чином внаслідок перегляду в бік підвищення даних по запасах кукурудзи в США і КНР. Запаси пшениці в світі в 2019/2020 МР також виявляться на 1 млн. тонн (0,4%) вище рівня відкриття сезону і становитимуть 272,8 млн. тонн: очікуване скорочення запасів в ЄС буде з лишком компенсовано їх зростанням в Росії та Туреччині.

Обсяг торгівлі зерном у світі в 2019/2020 МР може скласти 421,9 млн. тонн, що на 11,4 млн. тонн (2,8 %) вище, ніж в 2018/2019 МР. Прогноз по торгівлі фуражними зерновими в світі в 2019/2020 МР (з липня по червень) був дещо підвищений до 202,3 млн. тонн в зв'язку з очікуваним збільшенням закупівель сорго Китаєм. Прогнозований обсяг торгівлі пшеницею в світі в 2019/2020 МР був підвищений на 1,5 млн. тонн до 175,1 млн. тонн, що на 7 млн. тонн (4,1%) вище показника 2018/2019 МР. З огляду на значну активізацію торгівлі, обсяг експорту з

Європейського союзу і України в 2019/2020 МР може виявитися вище, ніж очікувалося раніше. Експортні обмеження, введені в чорноморському регіоні в березні внаслідок пандемії COVID-19, не позначилися на експортних зобов'язаннях або очікуваннях в 2019/2020 МР і в більшості випадків вже були зняті.

Глобальне споживання зернових в 2019/2020 МР, згідно з прогнозами ФАО, досягне 2696,3 млн. тонн (майже зрівнявшись з обсягами виробництва 2720,1 млн. тонн), що на 9,5 млн. тонн більше, ніж в 2018/2019 МР. Основна частка збільшення споживання доведеться на кормове зерно до 1 434 млн. тонн [61], (табл. 1.3):

Таблиця 1.3

Світове виробництво, споживання, запаси і торгівля зерновими в 2015/2020 МР

Показник	Маркетинговий рік				
	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19 оцінка	2019/20 прогноз
Світовий ринок зернових, (млн. тонн)					
Виробництво	2590	2666	2703,6	2654,8	2720,1
Пропозиція	3360,1	3463,3	3543,3	3541,4	3590,3
Споживання	2556,9	2621,7	2655,4	2686,8	2696,3
Світова торгівля	393,2	406,3	422,5	410,5	421,9
Кінцеві запаси	797,2	839,7	881,6	870,2	883,7
Світовий ринок пшениці, (млн. тонн)					
Виробництво	737,2	761,4	760	732,1	762,4
Пропозиція	965,8	1004,4	1924	1020,2	1034,2
Споживання	716,9	736,6	738	751,2	760,3
Світова торгівля	167,5	176,9	177,4	168,2	175,1
Кінцеві запаси	243	264	284,4	271,8	272,8
Світовий ринок фуражних зернових культур, (млн. тонн)					
Виробництво	1356,9	1399,1	1433,7	1408,5	1446,4
Пропозиція	1726,1	1783,7	1838,9	1831,1	1861,4
Споживання	1341,6	1381,8	1410	1427	1424,6
Світова торгівля	184,3	181	196,6	198,2	202,3
Кінцеві запаси	384,7	405,2	411,6	414,9	427,9
Світовий ринок рису, (млн. тонн)					
Виробництво	496	505,6	509	514,2	511,2
Пропозиція	668,2	675,1	680,3	690,1	694,7
Споживання	498,5	503,3	507,4	508,6	512
Світова торгівля	41,4	48,3	48,5	44,1	44,5
Кінцеві запаси	169,6	170,5	174,3	183,5	183

Примітка. Складено автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

За прогнозом ФАО світове **виробництво рису** в 2019/2020 МР досягне 511,2 млн. тонн, що приблизно на рівні рекордного в 2018/2019 МР (514,2 млн. тонн). Крім кліматичних невизначеностей, пов'язаних з феноменом Ель-Ніньо, і очікувань скорочення виробництва в Китаї, попередні оцінки вказують на уповільнення зростання в Азії. В інших регіонах, за винятком Європи, виробництво скоротиться через зменшення прибутковості культури і несприятливих кліматичних умов.

Після досягнення рекордних значень в 2018/2019 МР **світова торгівля рисом** в 2019/2020 МР становитиме 44,5 млн. тонн, що на 4,5% більше попереднього року. Відбудеться зниження імпортного попиту з боку Бангладеш і Індонезії, а також Китаю, Непалу, Шрі-Ланки та групи західноафриканських країн. Брак рису в Таїланді сприятиме збереженню цін. Однак зниження врожаїв призведе до зменшення експорту Австралією, Аргентиною, Бразилією, Єгиптом і Уругваєм. Збільшити експорт зможуть Камбоджа, Китай, Індія, США та В'єтнам.

Прогноз **споживання рису** в світі в 2019/2020 МР був знижений на 1,5 млн. тонн до 512 млн. тонн. Незважаючи на такий перегляд, загальний обсяг споживання рису в світі може на 0,7 % перевищити рекордний рівень в 2018/2019 МР (508,6 млн. тонн), головним чином внаслідок збільшення споживання в харчових цілях в Азії.

Світові запаси рису, за прогнозами, в 2019/2020 МР досягнуть свого історичного максимуму в 183 млн. тонн. Серед країн-експортерів рису найбільший приріст запасів в 2019/2020 МР очікується в Індії, що дозволить компенсувати прогнозоване зниження в США, В'єтнамі, Бангладеш, Китаї, Індонезії та Нігерії [61].

Світове виробництво рису в 2019/2020 МР становитимуть 511,2 млн. тонн. 85,3% виробленої продукції належить таким країнам як: Китай - 28,3% (146,6 млн. тонн), Індія - 22,5% (116,4 млн. тонн), Індонезія - 9% (46,7 млн. тонн), Бангладеш - 7% (36,1 млн. тонн), В'єтнам - 5,5% (28,6 млн. тонн), Таїланд - 4,1% (21,2 млн. тонн), М'янма - 3,5% (18,2 млн. тонн), Філіппіни - 2,4% (12,2 млн. тонн), Бразилія - 1,6% (8,2 млн. тонн), Японія - 1,4% (7,4 млн. тонн). Частка інших країн становить 14,7% [61, 64], (рис 1.5.):

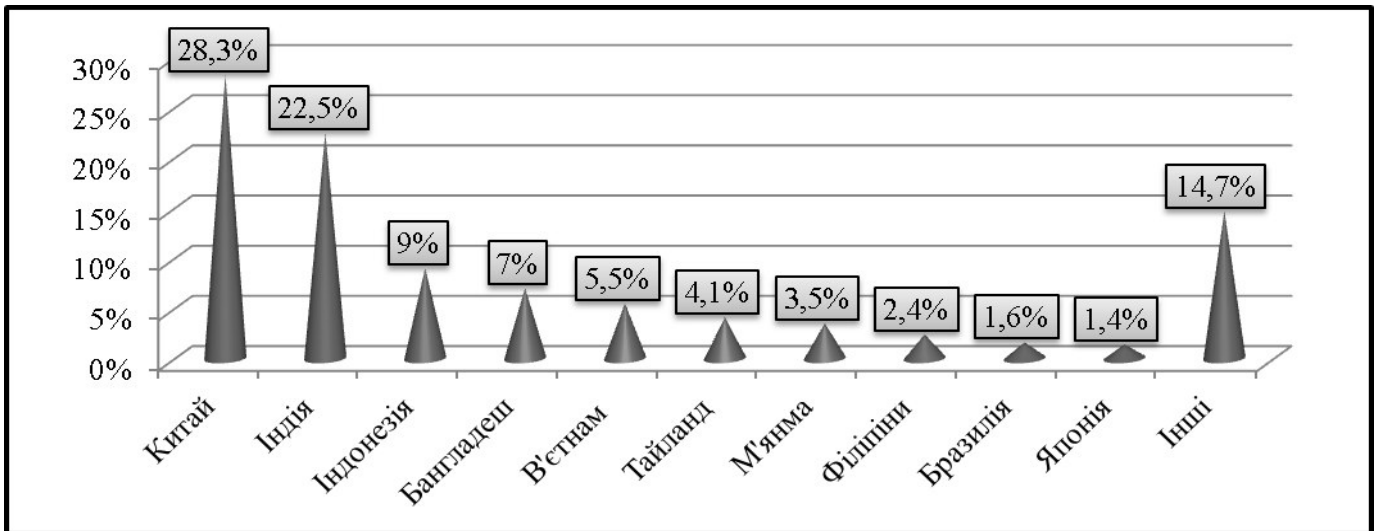

Рис. 1.5. Десятка країн-виробників рису в світі в 2019/2020 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО) та Міністерства сільського господарства США (USDA).

Світовий експорт рису в світі в 2019/2020 МР становитиме 44,5 млн. тонн. Основними країнами-експортерами рису в 2018/2019 МР були Індія 11,2 млн. тонн (24,2%), Таїланд 8,8 млн. тонн (19,1%), В'єтнам 7 млн. тонн (15,2%), КНР та США по 3 млн. тонн (по 6,5%), Пакистан 2,3 млн. тонн (5%). Решта країн світу експортували 23,5% від загальносвітового експорту [61, 64], (рис 1.6.):

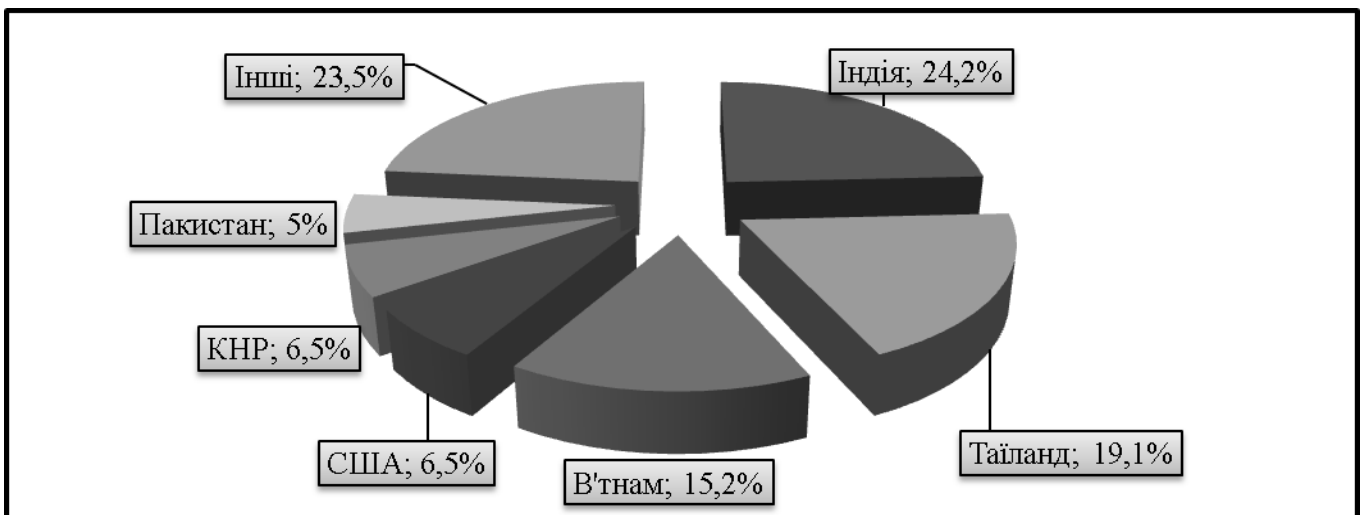

Рис. 1.6. Країни-експортери рису в світі в 2019/2020 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО) та Міністерства сільського господарства США (USDA).

У 2019/2020 МР світове **виробництво олійних культур** становило 584,3 млн. тонн та демонструє відновлення. Основний внесок в нього вносять соєві боби, значне збільшення виробництва яких спостерігається в Аргентині разом з небувалим урожаєм в США. У той час як збільшення виробництва сої стимулює розширення світового виробництва шроту. Через несподіваного скорочення внутрішнього попиту в Китаї, а також триваючих торгових суперечок між Китаєм і США світову торгівлю соєвими бобами очікує скорочення, а запаси соєвих бобів/шроту різко виростуть, особливо в США. Поки світові запаси шроту прагнуть до нових рекордів, ціни на макуху/шрот продовжують рух вниз [61], (табл. 1.4):

Таблиця 1.4

Світовий ринок олійних культур та продукції їх переробки в 2017/2020 МР

МЛН. ТОНН

	2017/2018	2018/2019	2019/2020
Всього олійних культур			
Виробництво	538,0	586,8	584,3
Олії і жири			
Виробництво	207,3	226	231,5
Пропозиція	246,2	260,4	267,7
Споживання	213,3	222,7	228,8
Світова торгівля	115,4	123,9	124,9
Макуха і шрот			
Виробництво	138,5	152,3	150,6
Пропозиція	164,6	177,3	179,2
Споживання	138,9	145,3	151,2
Світова торгівля	90,4	96,2	98,4
Індекси цін ФАО	2017	2018	2019
Олієнасіння	152	150	143
Макуха і шрот	159	184	157
Рослинні масла	169	144	130

Примітка. Складено автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

На ринку олій/жирів гальмуючим фактором в 2019/2020 МР стане уповільнення розширення виробництва пальмового масла через проблеми в

Південно-Східній Азії. Споживання, навпаки, може вирости в порівнянні з минулим сезоном, завдяки привабливими цінами і більш динамічному попиту з боку виробників біодизельного палива. Проте, світове виробництво знову перевищить попит, що призведе до подальшого збільшення світових запасів масел і жирів. З огляду на це, світові ціни на олії і жири продовжать повільне зниження до багаторічних мінімумів.

Прогнози на 2019/2020 МР показують, що світове виробництво олійних культур може скоротитися в порівнянні з поточним сезоном. При збереженні поточних тенденцій споживання світовий попит на олію та шрот зможе перевищити обсяги виробництва, що призведе до скорочення запасів, особливо масел і жирів. Загалом, з огляду на значні перехідні запаси поточного сезону на ринку олійних і похідних продуктів, в 2019/2020 МР буде зберігатися комфортне співвідношення пропозиції і попиту, навіть незважаючи на несприятливі погодні фактори і істотні зрушення в торгівлі.

Світове виробництво насіння соняшника, згідно з останніми прогнозами ФАО, у 2019/2020 МР демонструє зниження відносно показників попереднього сезону на 0,7 млн. тонн до 51,74 млн. тонн. Основною причиною скорочення стане очікуване зниження валових зборів олійної в країнах СНД та Україні, що лише частково буде компенсоване зростанням виробництва в інших регіонах. Водночас, 2019/2020 МР відзначиться рекордними початковими запасами, що згідно з оцінками експертів досягнуть 3,76 млн. тонн. Достатні обсяги запасів олієсировини в Україні і Росії в новому сезоні дозволять тримати під контролем рівні цін та обсяги виробництва соняшnikової олії.

Світове виробництво насіння соняшнику в 2019/2020 становитиме 52,44 млн. тонн. Географічна структура виробництва насіння соняшнику представлена основною десяткою країн лідерів: Україна 15,5 млн. тонн (30%), Росія 12,7 млн. тонн (24,2%), ЄС 9,6 млн. тонн (18,3%), Аргентина 3,7 млн. тонн (7,1%), Китай 2,55 млн. тонн (4,9%), Туреччина 1,53 млн. тонн (2,9%), США 0,96 млн. тонн (1,8%), [61], (рис. 1.7.):

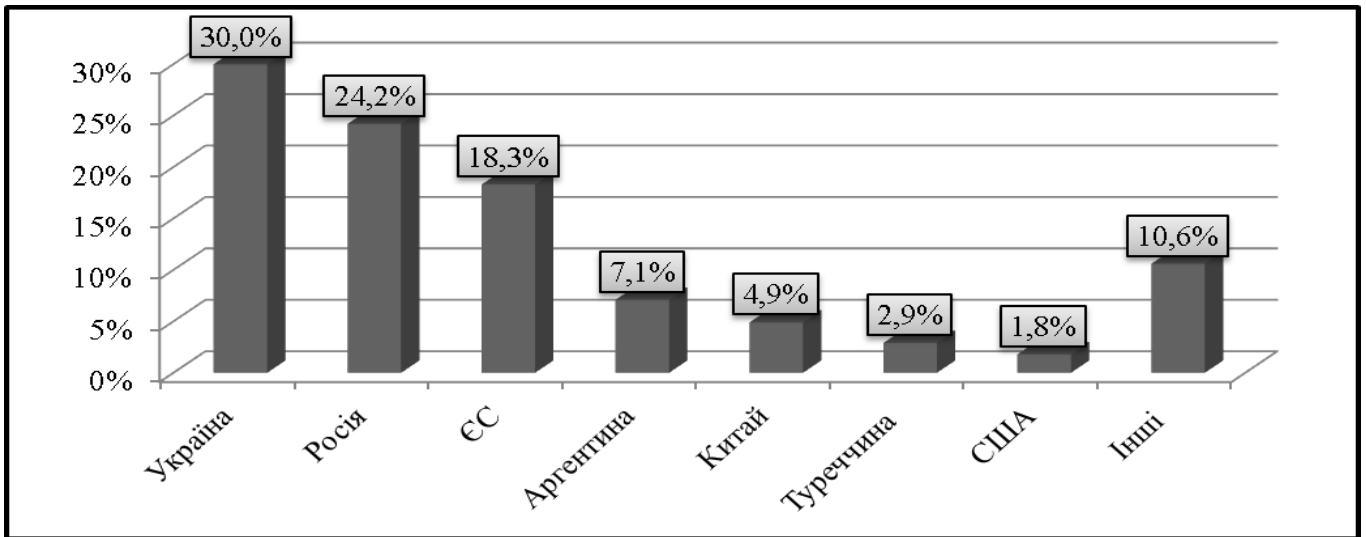

Рис. 1.7. Країни-виробники соняшникового насіння в світі в 2019/2020 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО) та Міністерства сільського господарства США (USDA).

За прогнозами 2019/2020 МР Україна в черговий раз стане світовим лідером з виробництва соняшникової олії. Частка України у світовому виробництві соняшникової олії – 32,1%, Росії – 24,4%, ЄС – 19,1%, Аргентини – 7,2%, Туреччина – 4,8%. Частка інших країн світу в 2018/2019 МР становила 12,4% [61], (рис. 1.8.):

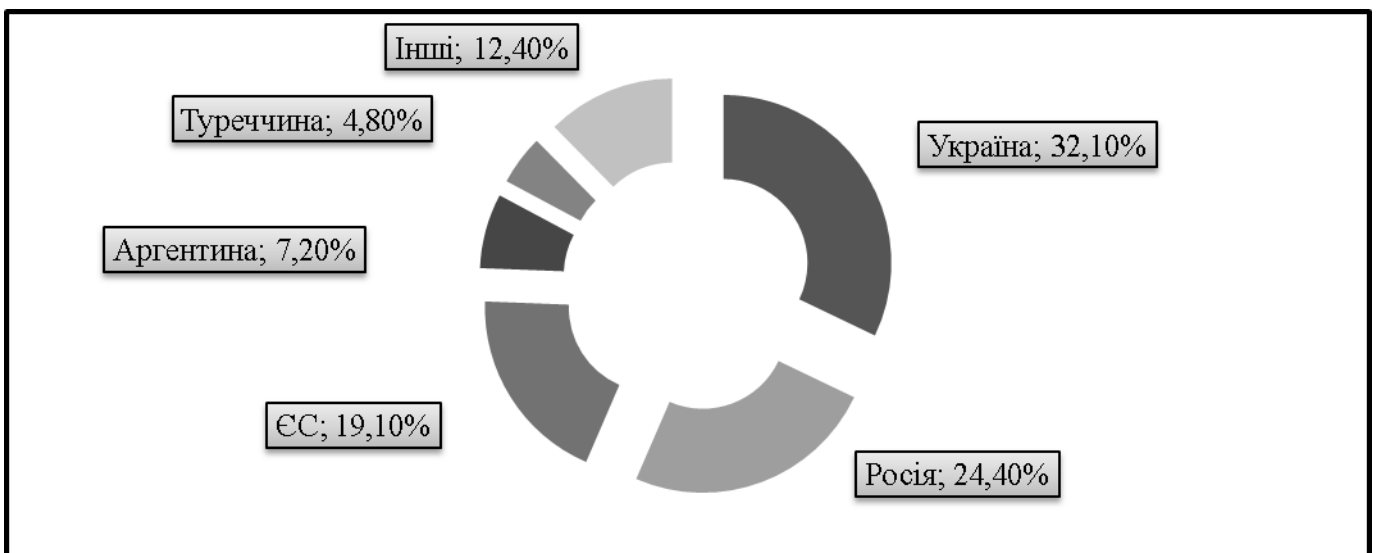

Рис. 1.8. Країни-виробники соняшникової олії в світі в 2019/2020 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО) та Міністерства сільського господарства США (USDA).

За прогнозом ФАО **виробництво цукру** в 2019/2020 МР скоротиться, але буде залишатися вище глобального споживання. Приріст запасів буде набагато менше від рекордних значень минулого року. Скорочення виробництва в Бразилії, Європейському Союзі (ЄС) і Таїланді буде компенсовано його збільшенням в Китаї, Мексиці, Австралії і Єгипті. Що стосується попиту, світове споживання цукру продовжує зростати, в основному за збільшення споживання в країнах, що розвиваються, яке підтримується низькими внутрішніми цінами. Зріст споживання цукру особливо помітний в Африці, Азії, Середньому Сході, Центральній Америці та країнах Карибського басейну.

Збільшення внутрішніх поставок в країнах-імпортерах може привести до скорочення імпортного попиту порівняно з торішнім сезоном. Вживання заходів з обмеження імпорту на деяких великих ринках також буде негативно позначатися на імпортному попиті.

Експорт Бразилії, найбільшого світового виробника і експортера цукру, збережеться на рівні 2018/2019 МР, в той час як Таїланд, який займає друге місце по експорту, наростить обсяги. Ключовим фактором нинішнього сезону стане збереження Індією статусу провідної світового виробника цукру другий рік поспіль. Бразилія знову залишиться на другому місці.

Міжнародні ціни на цукор на початку 2019 року продовжили падіння, яке спостерігається на ринку з середини 2017 року. Падіння цін обумовлено прогнозами збільшення поставок цукру при одночасному зростанні запасів як у імпортерів, так і у експортерів. Політичні заходи по обмеженню імпорту або стимулювання експорту, а також посилення долара США проти валют основних експортерів цукру, особливо в останньому кварталі 2018 року, додатково сприяло зниженню цін. З іншого боку, нещодавнє підвищення цін на нафту, швидше за все, буде додавати непряму підтримку цінам на цукор, тому що призведе до збільшення частки врожаю цукроносних культур, які йдуть на виробництво етанолу, а не цукру. Додаткову підтримку цінам може надати і очікуване скорочення виробництва в 2019/2020 МР.

Світове виробництво цукру в 2019/2020 МР становитиме 175,1 млн. тонн. Основними виробниками цукру є Індія 32,4 млн. тонн (18%), Бразилія 30,8 млн. тонн (17,1%), ЄС 16,7 млн. тонн (9,3%), Таїланд 14,4 млн. тонн (8%), Китай, 10,8 млн. тонн (6%), США 8,8 млн. тонн (4,9%), Мексика 7 млн. тонн (3,9%), Росія 6 млн. тонн (3,3%), Пакистан 5,9 млн. тонн (3,2%), Австралія 4,7 млн. тонн (2,6%), сумарний обсяг виробництва яких 76,3% від світового. Частка України серед світових виробників цукру в 2018/1019 МР становить 1 % (1,8 млн. тонн), а в 2019/2010 МР становитиме 0,9% (1,6 млн. тонн), [61], (рис. 1.9.):

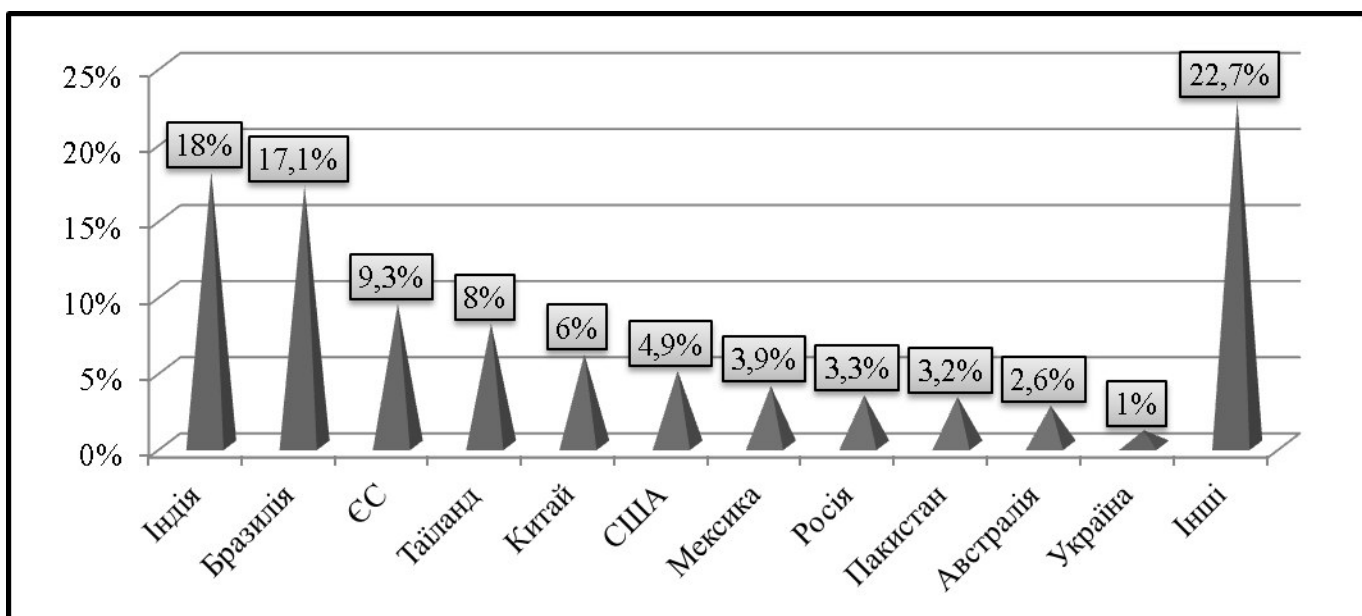

Рис. 1.9. ТОП-10 країн-виробників цукру в світі та частка України в 2019/2020 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО) та Міністерства сільського господарства США (USDA).

Глобальне виробництво м'яса в 2019/2020 МР становитиме 336,5 млн. тонн, що трохи менше, ніж в 2018/2019 МР. Зниження на 0,2% 2019/2020 МР стане першим, починаючи з 1996 року сигналізуючи про перелом тенденції слабкого, але стабільного зростання, що спостерігалася останні два десятиліття. Світове виробництво м'яса в 2019/2020 МР знизиться дуже незначно. Поточні дані вказують

на стабільне зростання виробництва м'яса птиці і збільшення виробництва яловичини і баранини. Через це сумарне виробництво м'яса в Китаї в 2019/2020 МР може знизитися на рекордні 5% (4,3 млн. тонн). Водночас виробництво м'яса в США, Бразилії, Мексиці, Індії, ЄС і Росії виросте.

Світова торгівля м'ясом та м'ясними продуктами в 2019/2020 МР перевищить 35,4 млн. тонн, що на 4,8% більше, ніж рік тому. Таке збільшення обумовлено очікуваним 19-20% зростанням імпорту м'яса в Китай. Зокрема, свинини на 26%, м'яса птиці на 23% і яловичини на 15%. Збільшуватимуть закупівлі Японія, Мексика, Філіппіни, В'єтнам і Росія. Скорочення імпорту очікується з боку Саудівської Аравії, Анголи, Куби і Республіки Корея. Очікуване збільшення світового імпортного попиту буде покриватися зростанням поставок з Бразилії, ЄС, США, Таїланду, Індії і Аргентини. Через скорочення виробництва зменшать поставки Австралія, Нова Зеландія, Китай і Уругвай.

Світове виробництво м'яса в 2019/2020 МР становитиме 336,5 млн. тонн. Світовий ринок м'яса представлений наступними основними видами: яловичина, свинина, кури та баранина [61], (табл. 1.5):

Таблиця 1.5

Світовий ринок м'яса в 2017/2020 МР

	2017/2018	2018/2019	2019/2020
Світовий баланс, млн. тонн			
Виробництво	332,4	337,3	336,5
Яловичина	61,318	71,2	71,6
Свинина	119,8	120,5	115,6
Кури	122,3	124,8	128,4
Баранина	15,2	15,2	15,3
Торгівля	32,8	33,8	35,4
Яловичина	10,2	10,9	11,3
Свинина	13,1	13,3	13,8
Кури	8,2	8,4	9,1
Баранина	1	1	1

Примітка. Складено автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

В сукупній кількості виробленого м'яса в 2019/2020 МР кури становлять 37%, свинина займає 35,7%, яловичина – 21,1%, а баранина – 4,5%.

Географічна структура **світового виробництва м'яса** в 2019/2020 МР представлена такими країнами: Китай 87 млн. тонн (25,8%), ЄС 48,9 млн. тонн (14,5%), США 47 млн. тонн (13,9%), Бразилія 27,7 млн. тонн (8,2%), Росія 10,7 млн. тонн (3,2%), Індія 7,5 млн. тонн (2,2%), Мексика 7 млн. тонн (2,1%), Аргентина 5,9 млн. тонн (1,8%), В'єтнам 5,3 млн. тонн (1,6%) та Канада 4,9 млн. тонн (1,5%). Загальний обсяг виробництва десятки країн-виробників становить 74,8% світового виробництва. Частка України серед світових виробників м'яса в 2019/2020 МР становитиме 0,74% (2,479 млн. тонн), [61], (рис 1.10.):

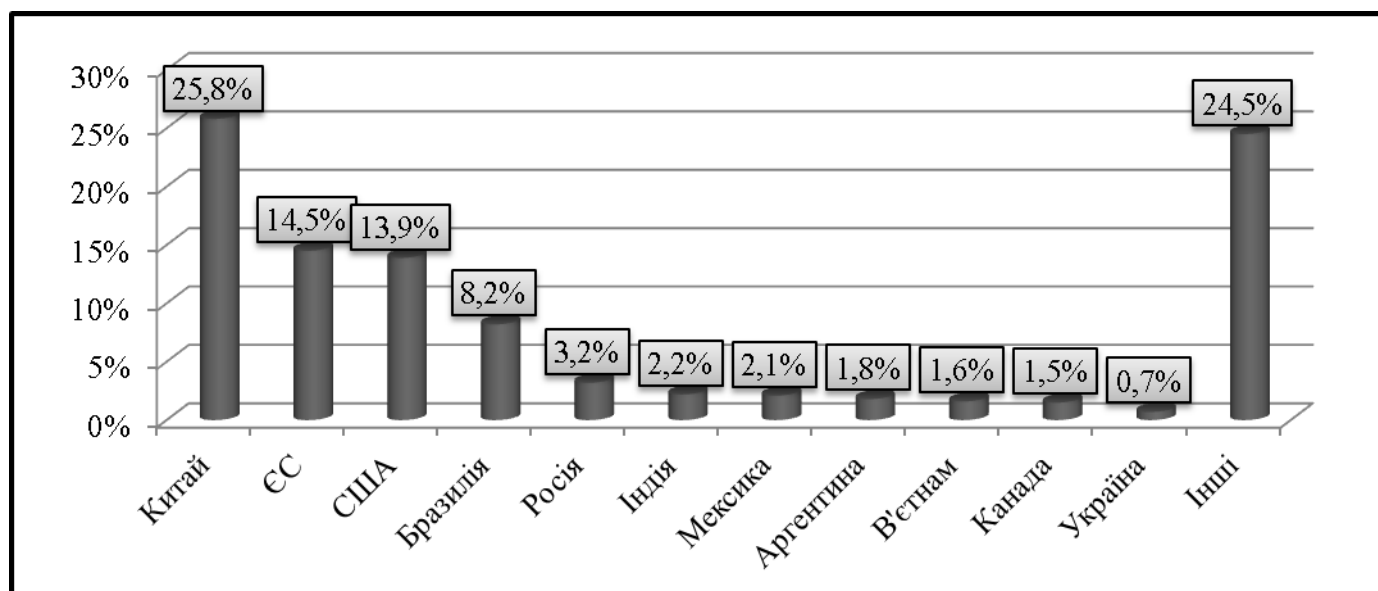

Рис. 1.10. Десятка країн-виробників м'яса в світі та частка України в 2019/2020 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО) та Міністерства сільського господарства США (USDA).

Світове виробництво молока та молочних продуктів у 2019/2020 МР виросте на 1,9% (16 млн. тонн) до 859 млн. тонн. Зростання виробництва очікується майже у всіх основних виробників, хоча і більш слабкий в порівнянні з минулим роком. Індія, Пакистан, ЄС, США, Нова Зеландія і Бразилія вноситимуть основний

внесок в збільшення виробництва. З іншого боку, значне скорочення виробництва очікується в Австралії, Китаї, Аргентині та Україні. Незвично тепла і суха погода продовжує надавати негативний вплив на виробництво молока в Австралії. В Європі також очікується повторення спекотного і посушливого літа, як і в 2018/2019 МР. Хоча наявність погодних явищ, властивих Ель-Ніньо, і зазначалося в Південній Америці, однак їх вплив був зовсім незначним.

Триваюча реструктуризація молочної промисловості в Китаї, Аргентині та Російській Федерації сприяє укрупненню в галузі і догляду за нею дрібними виробниками. Даний фактор, разом з ростом цін на корми, може привести до скорочення виробництва в поточному році в Китаї. Більш того, невизначеності, пов'язані з торговими спорами між Китаєм і США, затримка ратифікації США угод з Мексикою та Канадою істотно ускладнюють фермерам і переробникам планування виробництва, а трейдерам пошуки альтернативних ринкових рішень.

Світовий експорт молока та молочних продуктів (в молочному еквіваленті) виросте в 2019/2020 МР на 1,8% (1,3 млн. тонн) до 76 млн. тонн, стимульований різким збільшенням імпортного попиту з боку Китаю, Мексики, Малайзії, Єгипту та Бразилії. Розширення виробництва і обмеження на імпорту можуть привести до зниження поставок до Росії, Оману і Алжиру. Велика частина збільшення обсягів торгівлі буде покрита поставками з Нової Зеландії, Мексики, ЄС і Аргентини. Експорт молочних продуктів Індії, виріс майже вдвічі в 2018/2019 МР та буде рости швидкими темпами і в поточному році. Скорочення виробництва призведе до зменшення поставок Австралією. Перегляд торгових відносин США, теж, швидше за все, призведе до скорочення експорту молочних продуктів.

Світове виробництво молока та молочної продукції за останні 5 років зросло на 43% і в 2019/2020 МР склав 843,2 млн. тонн. Основними виробниками молока у світі в 2018/2019 МР є: Індія 184 млн. тонн (21,8%), ЄС 166,6 млн. тонн (19,8%), США 98,7 млн. тонн (11,7%), Бразилія 35,4 млн. тонн (4,2%), Китай 32,3 млн. тонн (3,8%), Росія 31,6 млн. тонн (3,75%), Туреччина 22,1 млн. тонн (2,6%), Нова Зеландія 21,4 млн. тонн (2,5%), Мексика 12,2 млн. тонн (1,5%), Аргентина 10,5

млн. тонн (1,3%) та Україна 10,1 млн. тонн (1,2%). Загальний обсяг виробництва яких 74,15% світового [61, 64], (рис. 1.11.):

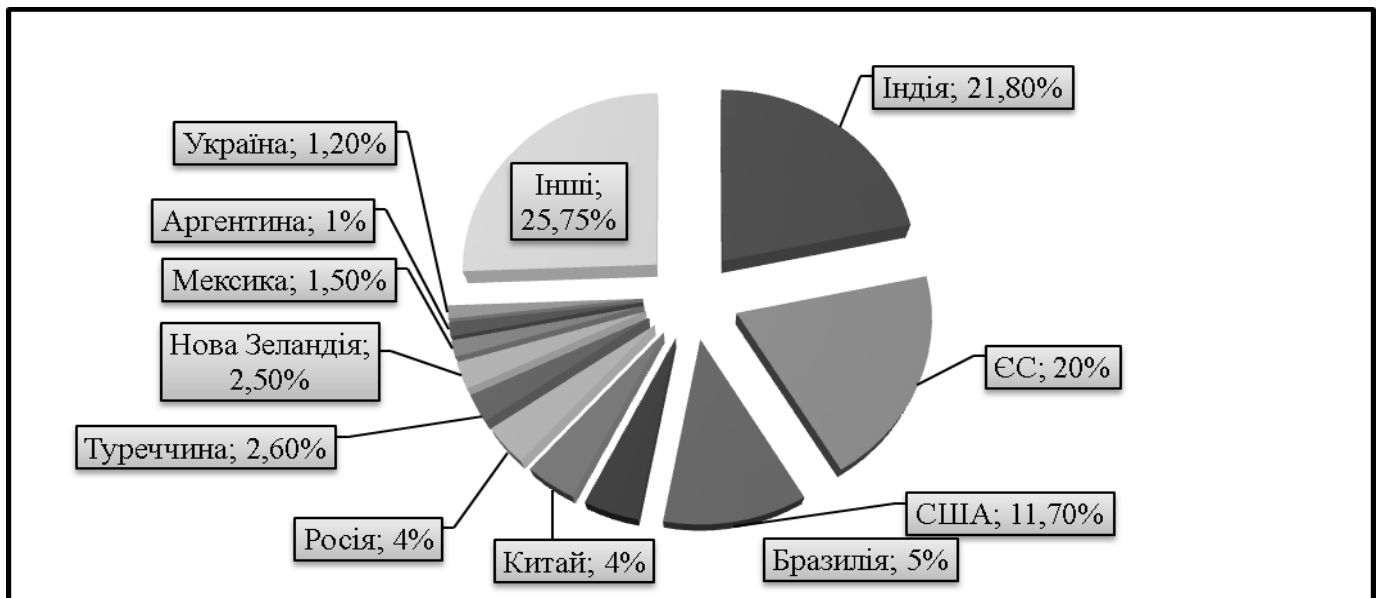

Рис. 1.11. Країни-виробники молока та молочної продукції в світі в 2019/2020 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО) та Міністерства сільського господарства США (USDA).

Таким чином, проаналізувавши структуру та динаміку розвитку світового ринку продовольства варто зазначити, що основною ознакою сучасного світового продовольчого ринку є підвищення обсягів виробництва та споживання продовольчих товарів. Дисбаланс попиту та пропозиції на ринку посилюється і через постійне скорочення стратегічних запасів продовольчої сировини, що впливає на зростання індексу цін. Аналіз останніх даних продовольчого прогнозу ФАО свідчить, що у глобальній перспективі ринки продовольства залишатимуться добре збалансованими завдяки позитивним трендам збереження високих експортних можливостей і порівняно стабільним світовим цінам, особливо на зернові культури. Основними виробниками сільськогосподарської продукції є такі країни як США, ЄС, Аргентина, Китай, Україна, Індія, Росія, Бразилія та Мексика.

Висновки до розділу 1

Світовий ринок сільськогосподарської продукції формується за рахунок реалізації виробниками свого товару на міжнародному рівні. Причому на цьому ринку реалізується сільськогосподарська продукція у вигляді сировини або та, яка пройшла первинну обробку. Класифікація ринку сільськогосподарської продукції здійснюється за горизонтальним принципом в розрізі трьохрівневого встановлення видів ринків та з урахуванням видів продукції, яку пропонують продавці. Основний поділ ринку сільського господарства це поділ на ринки продукції рослинництва; ринки продукції тваринництва; ринки відходів. Країни виробники розподіляються на 6 груп залежно від вартості їх ЗТО сільськогосподарської продукції.

За прогнозами світової Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (Food and Agriculture Organization of the United Nations — FAO), до 2050 року при збереженні нинішньої динаміки і темпів росту населення планети збільшиться до 9,7 млрд осіб. Внаслідок цього глобальний попит на різні види аграрної продукції буде стабільно зростати.

Проаналізувавши структуру та динаміку розвитку світового ринку продовольства варто зазначити, що основною ознакою сучасного світового продовольчого ринку є підвищення обсягів виробництва та споживання продовольчих товарів. Дисбаланс попиту та пропозиції на ринку посилюється і через постійне скорочення стратегічних запасів продовольчої сировини, що впливає на зростання індексу цін. Аналіз останніх даних продовольчого прогнозу FAO свідчить, що у глобальній перспективі ринки продовольства залишатимуться добре збалансованими завдяки позитивним трендам збереження високих експортних можливостей і порівняно стабільних світових цін, особливо на зернові культури. Основними виробниками сільськогосподарської продукції є такі країни як США, ЄС, Аргентина, Китай, Україна, Індія, Росія, Бразилія та Мексика.

РОЗДІЛ 2

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В СВІТОВИЙ РИНОК ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

2.1. Місце України на міжнародному ринку продовольства

Стрімке збільшення населення на планеті, зростання доходів у країнах з економіками, що розвиваються, значно підвищує попит на продовольство. За останні десятиліття саме країни, що розвиваються стимулюють тенденцію щодо зростання виробництва і споживання. Україна є важливим чинником в структурі продовольчої безпеки світу. При виробництві зерна на рівні 70-80 млн тонн наша держава щорічно годує близько 140 млн осіб.

У світлі означених проблем слід сказати, що саме Україна має можливості для значного збільшення виробництва у аграрному секторі. Цьому сприяють вигідні кліматичні умови і наявність родючих ґрунтів. Загальновідомим фактом є те, що біля 9% світових запасів чорноземів розташовані на Україні, при цьому, їх частка складає близько 60% від усіх с/г земель і 44 % всієї території країни. В той час як загальносвітовий показник значно скромніший, і в середньому складає лише 6% території кожної країни [56].

Україна входить в десятку світових-лідерів за кількістю орних земель. Уже в найближчому майбутньому в зв'язку з ростом населення її роль на світовому сільськогосподарському ринку може різко зрости [64]. В Україні сконцентровано 33 млн. га сільськогосподарських угідь. Трійку лідерів очолює Індія (156 млн. га), на другому місці США (155 млн. га), на третьому - Росія (123 млн. га). З усіх ключових гравців Україна має найвище співвідношення орних земель до загальної площі займаної території - 74,82%. При цьому Україна є єдиною країною в цьому списку, яка повністю розташована на європейському континенті.

Україна має один з найкращих у світі показників за площею сільгоспугідь на душу населення, займаючи дев'яте місце. У структурі земельних ресурсів України сільськогосподарські землі становлять – 71%, ліси – 18%, водні ресурси – 4%, забудівлі – 4% та інші – 3%. У структурі сільськогосподарські земель України рілля складає 78%, пасовища – 13%, сіножаті – 6%, багаторічні насадження – 2% та перелоги – 1%% [52, 66].

Частка зайнятих у сільському господарстві в Україні найвища (офіційно - 4,8% у 2019 році, близько 3 млн. осіб). Вищий відсоток у Європі лише у Польщі (10%). У всіх інших країнах та у середньому по ЄС цей показник суттєво нижчий (2-3%) і спостерігається загальна тенденція до його суттєвого зниження [56, 57].

Роль України на світовому ринку продовольства в подальшому тільки зростатиме. Уже сьогодні Україна є беззаперечним лідером у торгівлі зерновими культурами - пшеницею, кукурудзою, ячменем. Також, добре себе позиціонує в торгівлі тваринницькою продукцією, наприклад, курятиною, окремими молочними продуктами, горіхами, медом, ягодами. У цілому українська аграрна галузь в 2019 році забезпечує майже 40 % експортного потенціалу держави.

У цілому український агросектор інтегрований у міжнародний торговельний простір. Він живе і працює за світовими правилами і принципами. Україна залишатиметься одним із гарантів світової продовольчої безпеки, а для розширення переліку експортних товарів є сенс попрацювати над відповідністю процесу виробництва вимогам країн-імпортерів, зокрема таких, як ЄС.

Загальний експорт продовольчих товарів з України у 2019 році у порівнянні з попереднім роком зріс приблизно на 5% - до понад 18,6 млрд. дол. США. При цьому до 57% усього експорту забезпечили лише три позиції: **соняшникова олія, кукурудза та пшениця.**

Україна у 2019 році продовжила займати чільні місця у світовому рейтингу експортерів окремих агропродовольчих товарів. Для стабілізації власного експорту у 2020 році Україна має якомога швидше налагодити поставки на азійський та європейський ринки.

Згідно з оперативними даними Державної служби статистики України та Міжнародного торгового центру (ІТС), Україна традиційно зберегла за собою **перше місце за обсягами експорту соняшникової олії**. З 2006 року, Україна вперше очолила рейтинг експортерів цього виду продукції, продавши на ринки країн світу 1629 тис. тонн олії, вона наростила обсяги експорту в 3,7 разу. В 2019/2020 МР зарубіжні поставки соняшникової олії вітчизняного виробництва становили 6107 тис. тонн.

Крім того, **Україна стала другою серед країн -експортерів ячменю, ріпаку, свіжого гороху, проса, макухи та шроту**, посиливши свої позиції по більшості з цих видів продукції.

У межах топ-10 Україна посідає місця на світовому ринку багатьох інших продуктів, а саме: сушених яечних білків, коріандру, сої, кукурудзяного крохмалю, соєвої олії, м'яса птиці, ріпакової олії з низьким вмістом ерукової кислоти (канола), консервованих томатів, кукурудзяної олії, зазначив Богдан Духницький.

Крім того, за результатами 2019 року Україна посіла третє місце серед імпортерів всієї агропродовольчої продукції до країн - членів Європейського Союзу, здійснивши поставки на суму 7,4 млрд євро.

Україна почала 2020 рік краще, ніж попередній, активно нарощуючи аграрний експорт. Однак запровадження у березні карантинних заходів, пов'язаних із коронавірусом COVID-19, здатне загальмувати імпортно-експортні операції, у тому числі й агропродовольством.

Багато наших країн-партнерів, у тому числі Китай і Європейський Союз, також запровадили обмеження, які вплинули на міжнародну торгівлю. Деякі країни змушені були знизити імпорт продовольства через девальвацію національних валют.

Нині на світовому ринку найбільш критичним питанням є відновлення стабільного функціонування напрацьованих логістичних ланцюгів. Тому конкуренція за ринки збуту, яка й раніше була сильною, в нинішньому році лише загостриться.

За даними Міністерства сільського господарства США (USDA) в 2019/2020 МР виробництво соняшника в Україні становило 15,6 млн. тонн, що складає 30% світового виробництва. За останні роки тільки дві країни збільшують площі під соняшником – це Україна та Росія. Спільно із країнами ЄС Україна володіє 70% всіх посівних площ. Топ-10 покривають 94% площ, а 14 країн – решту [63].

Україна знаходиться на лідируючих позиціях щодо виробництва й експорту соняшнику. Такий високий результат та міжнародне визнання вдалося отримати завдяки стабільному розвитку галузі, а саме через постійне нарощування потужностей по виробництву та переробці, а також за рахунок налагодження зовнішніх каналів реалізації. Такі умови сформували на вітчизняному ринку насіння соняшнику досить вигідну закупівельну вартість.

Україна є одним із лідерів в 2018/2019 МР виробництва соняшнику, завдяки гарній урожайності на рівні із країнами ЄС, завдяки великим посівним площам. Та ж Росія має більші площі, проте меншу урожайність і загальне виробництво, завдяки чому посідає друге місце. Найбільша кількість господарств, які займаються соняшником, знаходиться на Дніпропетровщині – приблизно 2800 та на Кіровоградщині – 2500 [63].

Основними глобальними країнами-імпортерами насіння соняшнику є Росія, Іспанія, Туреччина, Нідерланди і Україна. Ці п'ять країн покривають 36% світового імпорту соняшнику. Що стосується України, то щорічно висівається 25 тис. тонн насіння соняшнику, і імпортується приблизно таку ж кількість.

Українські підприємства в 2019/2020 МР виробили **7 млн. тонн соняшникової олії**, що на 13% більше, ніж минулого сезону. Загальний обсяг експорту соняшникової олії у 2019/2020 МР, згідно з даними митної статистики, склав **6,5 млн. тонн**, що на 14% вище показника попереднього сезону [63].

У 2019 році Україна експортувала насіння олійних на 2,5 млрд. дол. США, а соняшникової олії - на 4,3 млрд. дол. США. Найбільшим імпортером цього насіння стала Німеччина (19% усіх поставок), а олії - Індія (30%), [52].

Основними ринками збуту для української соняшникової олії у сезоні, що минув були Індія, Китай, Нідерланди - сумарна вартість поставок до цих країн перевищила 50% у загальній вартісній структурі олійного експорту.

В 2019/20 МР країни ЄС стали найбільшим імпортером української соняшникової олії – 32,3 % від обсягів загального експорту (1465 млн. тонн) даної продукції з України. Серед країн ЄС найбільшими імпортерами стали: Франція – 8,8%; Польща – 7,7 %; Іспанія – 6,3 % від обсягів загального експорту даної продукції з України. Частка Індії становить 28,7%, КНР – 13,7%, Іраку – 7,3 %, а інших країн – 18% [52], (рис. 2.1.):

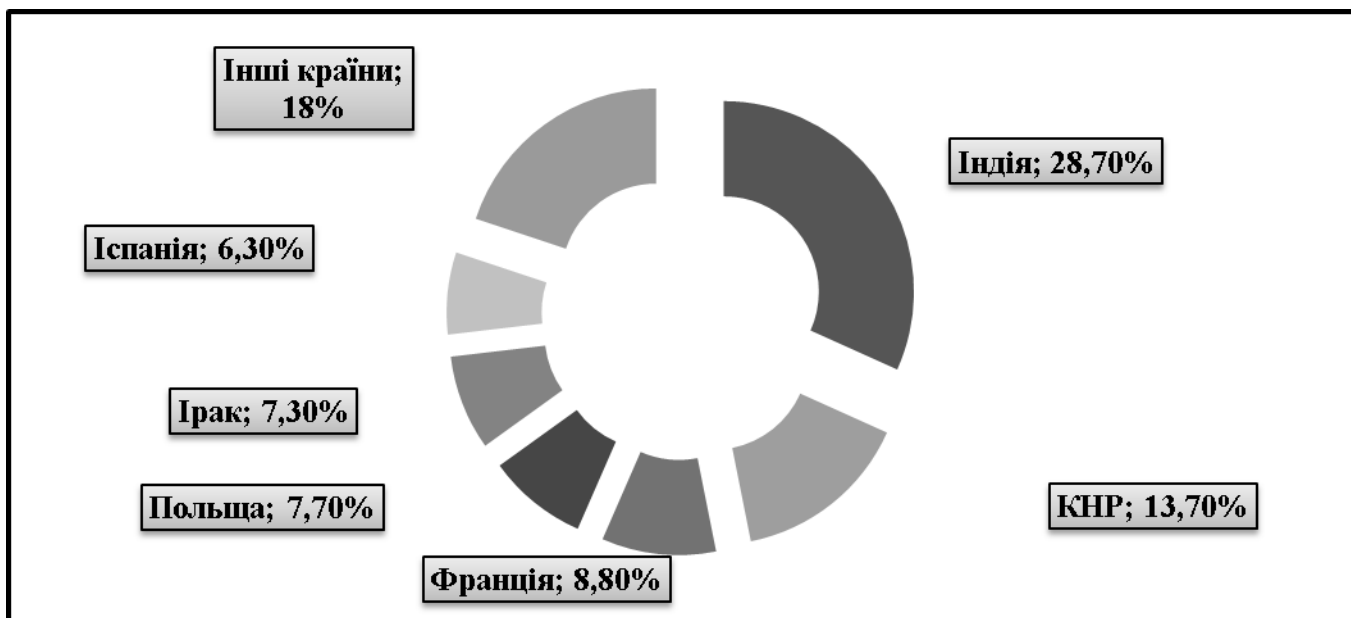

Рис. 2.1. Країни-імпортери соняшникової олії з України в 2019/2020 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Міністерства розвитку торгівлі, економіки та сільського господарства України.

Однак навіть при таких значних обсягах виробництва та експорту Україна не в змозі повністю впливати на світову цінову кон'юнктуру. У світовому виробництві для отримання рослинної олії використовуються насіння і плоди понад 100 культур. Частка соняшникової олії серед усіх рослинних олій займає четверте місце (за попередніми оцінками у 2019/2020 МР вона складає 9,5%). Завдяки новітнім

технологіям обсяг світового виробництва соняшникової олії останніми роками постійно збільшувався (за попередньою оцінкою, у 2019/2020 МР він становитиме майже 20 млн тонн), однак він залишається набагато меншим порівняно з обсягами виробництва пальмової та соєвої олій, які часто є заміниками соняшникової олії [63], (табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Місце України на світовому ринку соняшнику в 2019/2020 МР

	Насіння соняшника	Соняшковий шрот	Соняшкова олія
Виробництво, (млн. тонн)			
Україна	15,44	5,99	7
Світ	51,41	20,9	19,45
Споживання, (млн. тонн)			
Україна	14,5	1,35	0,5
Світ	50,34	20,79	17,91
Експорт, (млн. тонн)			
Україна	0,5	4,7	6,54
Світ	2,32	7,63	9,98
Кінцеві запаси, (млн. тонн)			
Україна	0,44	0,53	0,14
Світ	3,93	1,36	1,86

Примітка. Складено автором за даними Міністерства сільського господарства США (USDA).

За підсумками 2019/2020 МР Україна в черговий раз стала світовим лідером з експорту соняшникової олії. Частка України у світовому експорті соняшникової олії – 56,1%, Росії – 23,1%, Аргентини – 6,7%, ЄС – 5,3%, Туреччина – 3,7%. Частка інших країн світу в 2018/2019 МР становила 5,1% [61], (див. Рис. 2.2.).

У довгостроковій перспективі відбуватимуться суттєві зміни на ринку як загалом олійних, так і соняшникової олії зокрема. Очікується, що темпи зростання світової торгівлі в наступні десять років становитимуть близько 18-20%, тоді як у попередні десять років вони були близькими до 40%. Крім того, залишається негативним фактор торгового протекціонізму. Так, лише за останній рік кількість протекціоністських рішень суттєво збільшилася і це майже вдвічі перевищує рівень 2010 року. Причому на ринку соняшникової олії протекціоністські заходи

призводять до збільшення тиску в бік зниження цін через падіння цін на суміжні види олій, насамперед соєву (адже світовим лідером з виробництва сої є США, а найбільшим імпортером цього товару зі США донедавна був Китай, який ввівши контрзаходи зачепив саме сою). Однак, ураховуючи особливості соняшникової олії та унікальність її якостей, Україна, попри певні перепони, продовжуватиме виступати суттєвим гравцем на світовому ринку цього продукту. Для цього маються, насамперед, відповідні кліматичні та ресурсні умови, а також традиції виробництва цього продукту.

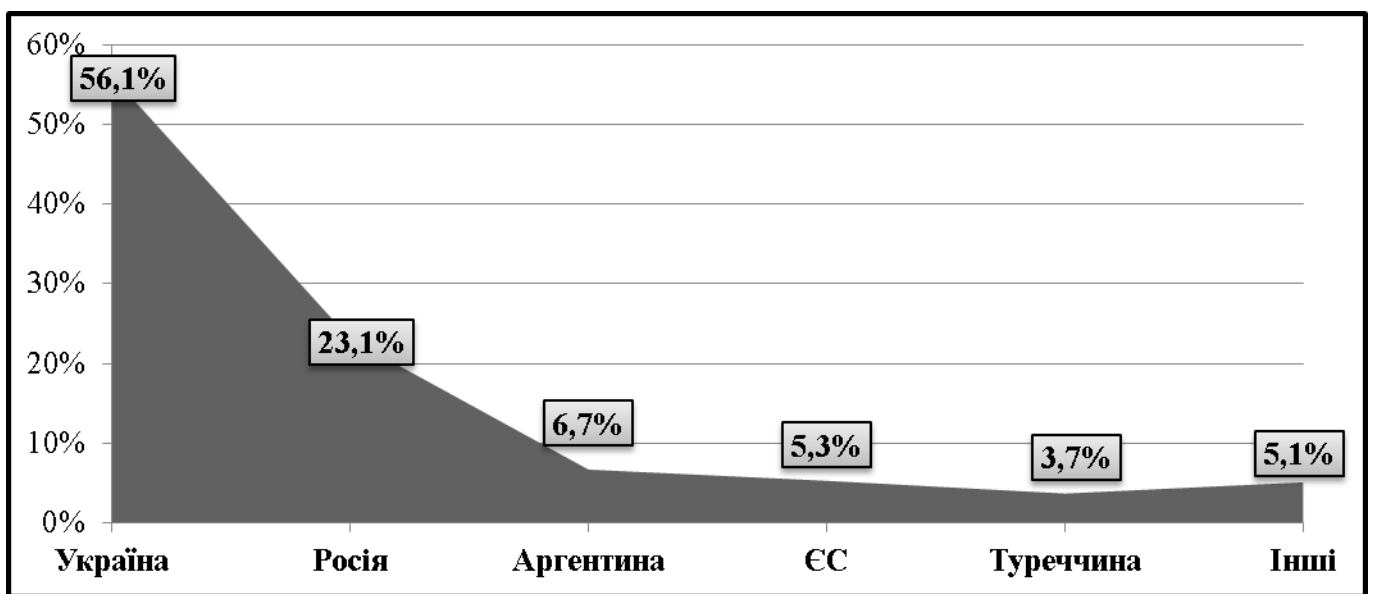

Рис. 2.2. Країни-експортери соняшникової олії в світі в 2019/2020 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО) та Міністерства сільського господарства США (USDA).

Протягом 2019 календарного року українські виробники експортували 236,8 тис. тонн цукру, що у понад двічі менше, ніж у 2018 році (584,9 тис. тонн). Виробництво цукру в 2019/2020 МР скоротилось майже на 20%. Всього в сезоні працювало 33 цукрових заводи, які переробили 9,84 млн. тонн цукрових буряків та виробили 1,48 млн. тонн цукру.

За інформацією Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, українські аграрії зібрали в 2019 році 9,84 млн т цукрових буряків із

площі 220 тис. га при середній урожайності 44,6 т/га. У 2018 році було зібрано 13,5 млн т буряків із найвищим показником середньої урожайності - 49,4 т/га.

В 2018/2019 МР, що завершився в серпні відзначається деяка зміна географії поставок цукру з України. Хоча лідером імпорту залишається Узбекистан, відвантаження в цю країну суттєво зменшились - з 210 до 96 тис. тонн. На друге місце піднявся Азербайджан (74 тис. тонн), який посідав 3-тє місце в попередньому сезоні (43 тис. тонн), а на третьому місці розмістився Таджикистан (36 тис. тонн в 2018/2019 МР проти 16 тис. тонн в 2017/2018 МР, 9-тє місце).

Світовий експорт цукру в 2019/2020 МР становитиме 56,3 млн. тонн. Найбільшими експортерами в 2019/2020 МР були: Бразилія, частка якої становить 32,2% (17,9 млн. тонн), загальносвітової торгівлі, на другому місці Таїланд 19,1% (10,6 млн. тонн), Австралія 7% (3,9 млн. тонн), Індія 6,7% (3,7 млн. тонн), ЄС 4% (2,2 млн. тонн), Гватемала 3,6% (2 млн. тонн) та Мексика 2,7% (1,5 млн. тонн). Сумарний обсяг експорту даних країн становить 75,3% від світового. Частка України серед світових експортерів цукру в 2019/2020 МР становитиме 0,5% (0,3 млн. тонн), [61], (рис. 2.3.):

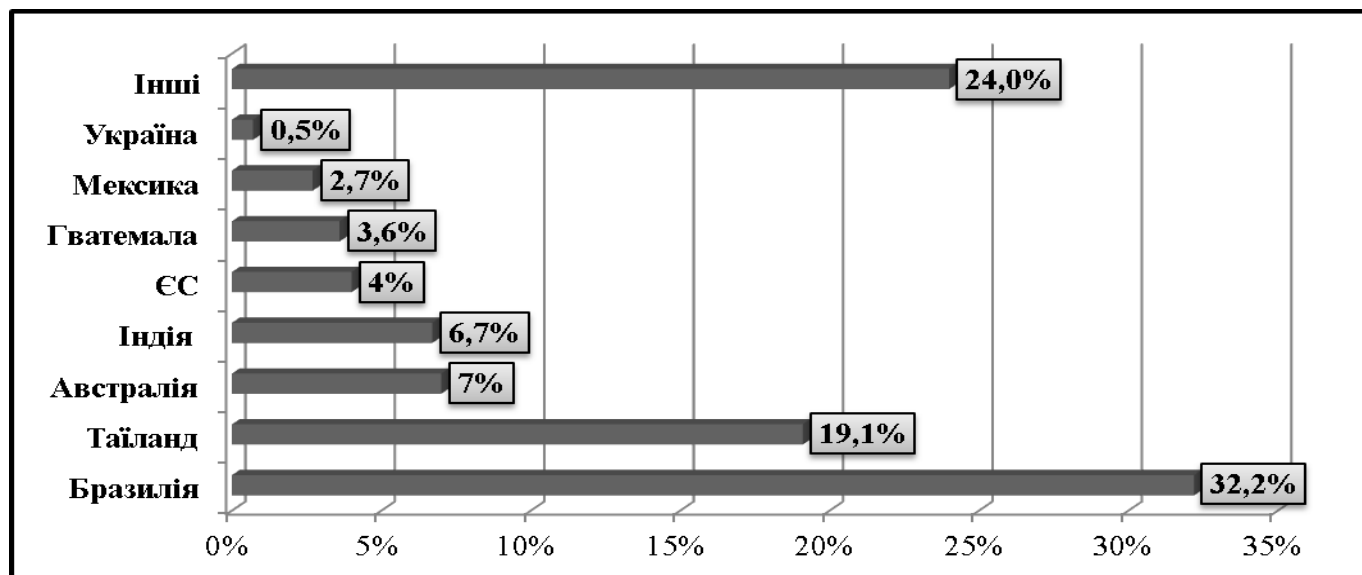

Рис. 2.3. Країни-експортери цукру в світі та частка України в 2019/2020 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО) та Міністерства сільського господарства США (USDA).

Найбільші у світі країни-виробники цукру, скорочують обсяги виробництва в 2019/2020 МР, що призведе до зменшення запасів. У Бразилії (найбільший в світі експортер цукру) спостерігається стрімке скорочення обсягів виробництва цукру починаючи з 2017/2018 МР. Велика частина тростини в Бразилії зараз використовується для виробництва етанолу. У Таїланді (другий у світі за величиною експортер цукру) виробництво цукру також зменшується, оскільки фермери перейшли на вирощування альтернативних більш прибуткових культур. ЄС ще один великий виробник і експортер цукру, в цьому році також відвів під цукрові буряки менше посівних площ, хоча галузь все ще зводить кінці з кінцями після того, як виробництво цукру різко зросло, коли було скасовано квотування.

За розрахунками аналітичного агентства F.O. Licht, світовий ринок цукру в 2020/2021 МР може виявитися в значному дефіциті у 4,6 млн тонн після меншого дефіциту в 4,2 млн тонн в 2019/2020 МР. Надалі очікується, що ринок повернеться до більш збалансованої ситуації, і запаси знову зростуть.

Азія залишиться найбільшим виробником цукру в світі. Вже через три роки - у 2024/2025 МР, за прогнозами, виробництво може зрости до 83,7 млн тонн з 78,0 млн тонн у 2018/2019 МР. Очікується, що Індія і Таїланд залишаться основними виробниками цукру в регіоні.

Виробництво цукру в Південній Америці, згідно з оцінками, сягне 44,1 млн тонн у 2024/2025 МР, що приблизно на 8,6 млн тонн більше, ніж у 2018/2019 МР. Передбачається, що Бразилія залишиться головною рушійною силою в регіоні.

Виробництво цукру у Північній і Центральній Америці, за оцінками, навряд чи зміниться з 25,3 млн тонн у 2024/2025 МР, оскільки очікується, що більшість країн збільшать своє виробництво незначно. Найбільшим виробником є США, за якими йдуть Мексика та Гватемала.

Африка, за прогнозом F.O. Licht, виробить у 2024/2025 МР 14,1 млн т у порівнянні з 12,5 млн т у 2018/2019 МР. Додаткові потужності з переробки та збільшення посівних площ призведуть до збільшення обсягів виробництва.

Експерти зазначають, що перехід світового ринку цукру в фазу дефіциту має забезпечити більш сприятливі умови для виробників. Очікується, що після досягнення ринком рівноваги у 2021/2022 МР баланс знову стане профіцитним. А вже у 2024/2025 МР світове виробництво цукру може скласти близько 200 млн тонн - зростання у порівнянні з 184 млн тонн.

В 2019 році географічна структура **світового експорту м'яса** представлена такими країнами: США – 23,4% (7,9 млн. тонн), Бразилія – 20,4% (6,9 млн. тонн), ЄС – 14,8% (5 млн. тонн), Австралія – 6,2% (2,1 млн. тонн), Канада – 5,6% (1,9 млн. тонн), Індія – 4,4% (1,5 млн. тонн), Таїланд – 3,9% (1,3 млн. тонн) та Нова Зеландія – 3% (1 млн. тонн). Загальний обсяг експорту лідируючих країн становить 84,1% від світового. Частка України серед світових експортерів м'яса в 2018 році становить 1,14 % (0,384 млн. тонн), а в 2019 році - 1,29% (0,455 млн. тонн), [61], (рис. 2.4.):

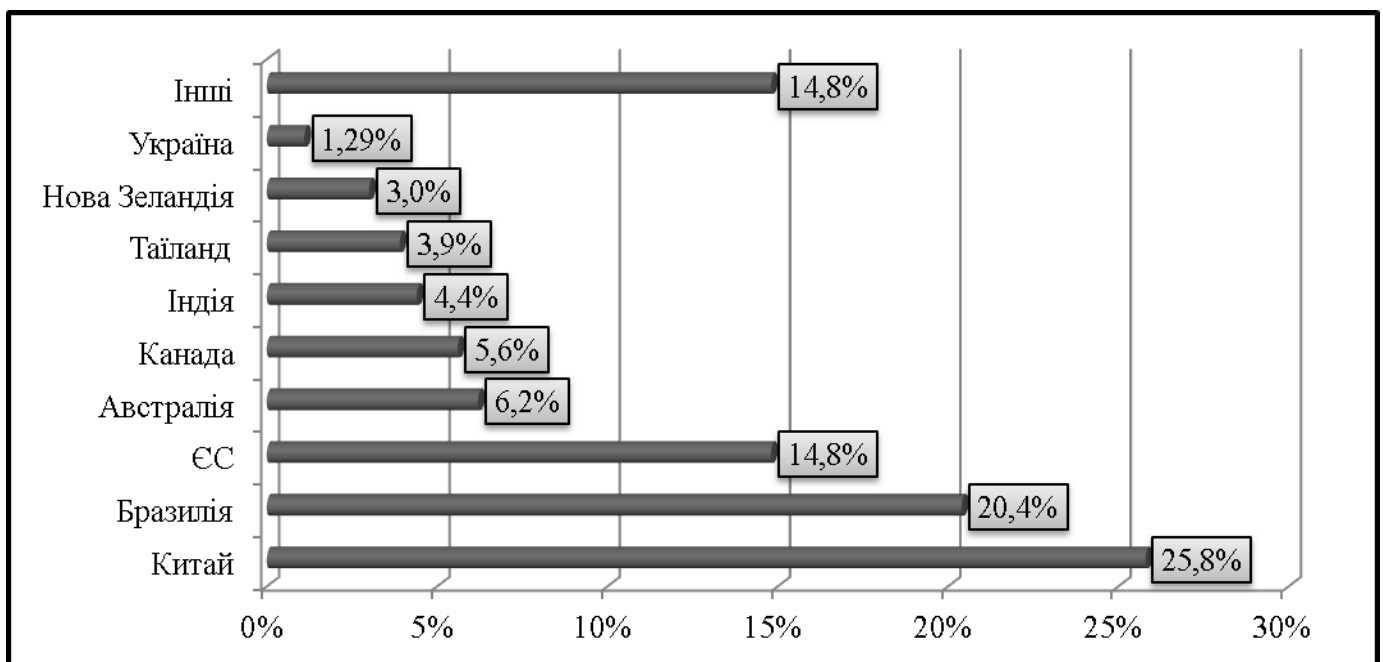

Рис. 2.4. Країни-експортери м'яса в світі та частка України в 2019 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО) та Міністерства сільського господарства США (USDA).

Експорт курятини українського виробництва за 2019 рік виріс майже на 26% порівняно із 2018 роком, до 414 тис. тонн та на суму 579 млн доларів.

Характерною тенденцією 2019 року стало подальше посилення позицій м'ясопродукції українського виробництва на міжнародному ринку за рахунок курятини. Торік був оновлений абсолютний рекорд 2018 року за обсягами експорту цього виду м'ясної продукції. Тоді на зарубіжні ринки було вивезено 329 тис. тонн української курятини. 2019 року обсяги експортних поставок збільшилися на понад чверть (+25,8 %) до 414 тис. тонн м'яса птиці на суму 579 млн. дол. США.

Загалом експорт м'ясної продукції в 2019 році збільшився проти показників 2018 року на 10% і сягнув 712 млн. дол. США. Зокрема, це відбулося завдяки широкій географічній диверсифікації після втрати російського ринку.

За даними ІАЕ, найбільше вітчизняної м'ясопродукції в 2019 році було вивезено до країн ЄС, Близького Сходу та СНД. Лідируючу позицію у рейтингу імпортерів українського м'яса третій рік поспіль утримують Нідерланди (15,8%). Значними є також частки Саудівської Аравії (13,5%), Словаччини (8,5%), Білорусії (6,9%), Азербайджану (5,9%), Іраку (4,9%), ОАЕ (4,8%) та Казахстану (4,1%), [51], (рис. 2.5.):

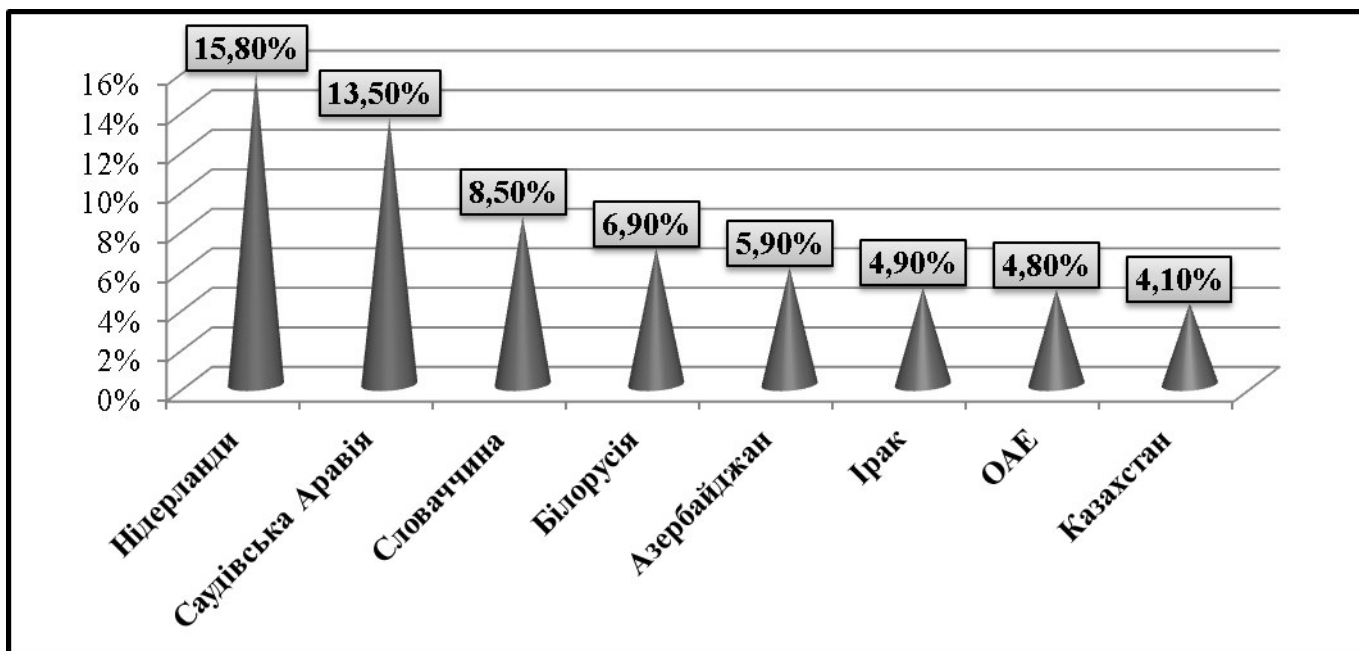

Рис. 2.5. Країни-імпортери українського м'яса в 2019 році, (%).

Примітка. Побудовно автором за даними Державної служби статистики України.

Втім, 2020 року вже мала місце тимчасова заборона на ввезення курятини до Європейського Союзу, тому важко передбачити цьогорічні експортні перспективи української м'ясопродукції.

Протягом 2018-2019 років Україна утримувала шосте місце серед світових виробників курятини, зберігаючи при цьому тенденцію до зростання обсягів виробництва. Якщо у 2018 році Україна виробила близько 300 тис. тонн м'яса птиці, то у 2019 році цей показник перевищив 350 тис. тонн.

За обсягами виробництва м'яса птиці Україна поступається Бразилії, США, ЄС (із Великобританією), Китаю (з Гонконгом) і Туреччині. Україна посідає третє місце серед головних експортерів курятини до країн ЄС, поступаючись Бразилії і Таїланду.

Україна поставила до Європи 123 664 тонни м'яса птиці у 2018 році та 134 262 тонни у 2019 році, тобто приріст експорту становив 8,6%. Водночас обсяг курятини, який Україна імпортує з ЄС, перевищує показники експорту. За обсягами імпорту Україна перебуває також на третій позиції, поступаючись Філіппінам та Гані.

В абсолютних цифрах Україна імпортувала з ЄС 178 124 тонни м'яса птиці у 2018 році і 178 619 тонн торік, тобто обсяги імпорту зросли на 0,3%.

Європейський Союз 22 січня 2020 року тимчасово призупинив ввезення з України на територію ЄС м'яса птиці, м'ясної продукції з птиці та термічно необроблених продуктів через виявлений у Вінницькій області грип птиці. При цьому яйця та яєчна продукція під ці обмеження не підпадають.

Світовий експорт молока та молочної продукції в 2019 році за даними ФАО виріс до 76,7 млн тонн в перерахунку на молоко, на 1% вище 2018 року, досить скромна динаміка зростання в порівнянні з 3,2% в 2017 році. В 2019 році на ринку експорту молока лідирує ЄС, частка в світовому експорті якого дорівнює 27,3% (20,4 млн. тонн). На другому місці Нова Зеландія, яка експортує 25% (18,7 млн. тонн), далі США – 15,8% (11,8 млн. тонн), Білорусь 5,1% (3,8 млн. тонн), Австралія – 4,1% (3,1 млн. тонн), Саудівська Аравія 2,3% (1,7 млн. тонн), Уругвай

2,1% (1,6 млн. тонн), Мексика 1,6% (1,2 млн. тонн), Канада 1,5% (1,1 млн. тонн). На решту країн світу припадає 15,2% світового експорту молока. Частка України серед світових експортерів молока в 2018/1019 МР становить 1,04 % (0,776 млн. тонн), а в 2019/2020 МР становитиме 0,9% (0,701 млн. тонн), що відповідає 10 місцю у світовому рейтингу [61, 64], (рис.2.6.):

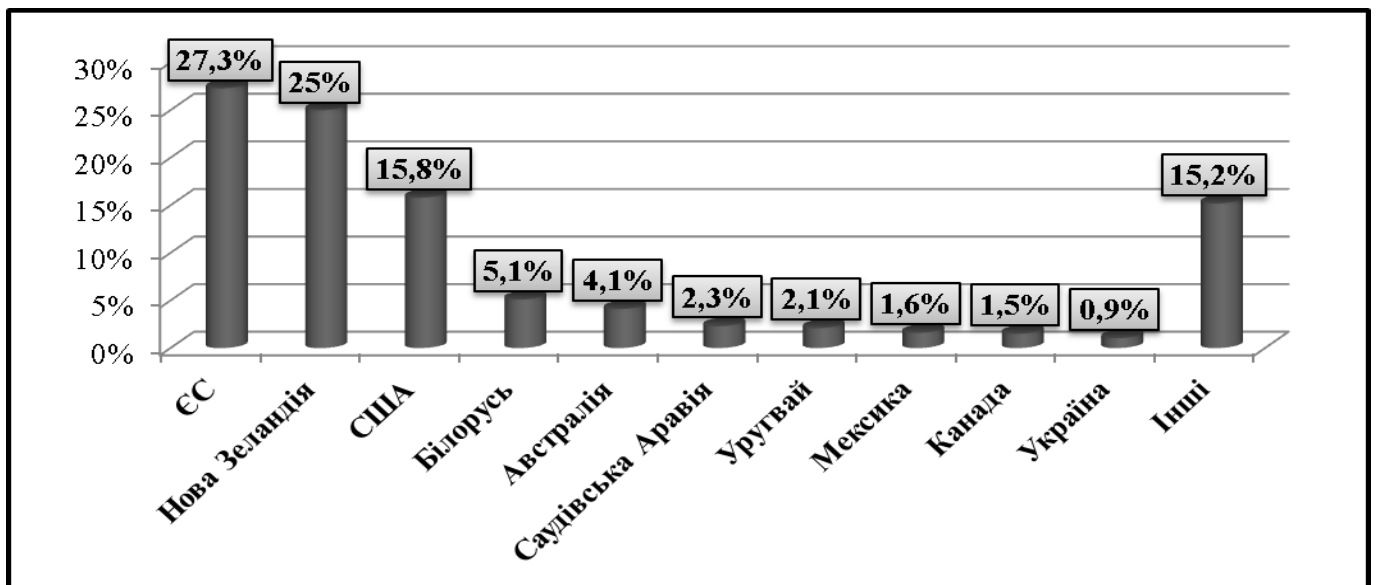

Рис. 2.6. Країни-експортери молока в світі та частка України в 2019 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО) та Міністерства сільського господарства США (USDA).

Найбільшим імпортером залишається Азія, наростила імпорт на 1,8% в 2019 році, також зростає імпорт в Європу (+ 11,6% до 2018 року, чималою мірою через Росію), Північну Америку (+ 12,8%), центральну Америку і Карибський басейн (+ 3,5%), Океанію (+ 1%), знизився імпорт в Африку (-5,3%) і Південну Америку (-26,9%). Нарощує експорт Європа (+ 6%, в основному за рахунок ЄС), Океанія (+ 6%), Африка (+ 8,4%), Азія (+ 1%), в 2019 році знизився експорт молочної продукції з Північної Америки (- 8,8%, через торгові конфлікти США), Центральної Азії та країн Карибського басейну (-51%) і Південної Америки (-7,7%).

Найбільше зріс експорт сирів в 2019 році, на 4,9%, експорт СММ виріс на 2,4%, масла на 4,6%, при цьому знизився експорт СЗМ -1,4% і сухої сироватки -6,8%

(через спалах АЧС в Китаї). Експорт сиру склав близько 2,6 млн. тонн в 2019 році, виріс попит з боку ключових імпортерів, Росії, Кореї, Китаю, США та Канади.

За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України в 2019 році в Україні вироблено 9,7 млн тонн молока. Виробництво молока минулого року скоротилося. По відношенню до рівня 2018 року, загальний обсяг виробництва молока у 2019 році становив 96,4%. Також, в 2019 році з України було експортовано 573 тис. тонн молока.

В той же час імпорт молока в Україну в 2019 році становив 335 тис. тонн, що на 240 тис. тонн менше, ніж було експортовано з України. Загальне споживання на людину в рік склало 201,2 кг молока та молочних продуктів, що в цілому становить 53% від раціональної норми. Продукція молочної полиці в Україні дорожчає.

Українська молочна галузь у 2019 демонструє згортання. Так, загальна чисельність поголів'я скоротилася до 1,91 млн. Активно скорочується дійне поголів'я серед молочнотоварних ферм, яке скоротилося на 22,9 тис. голів [51], (рис.2.7.):

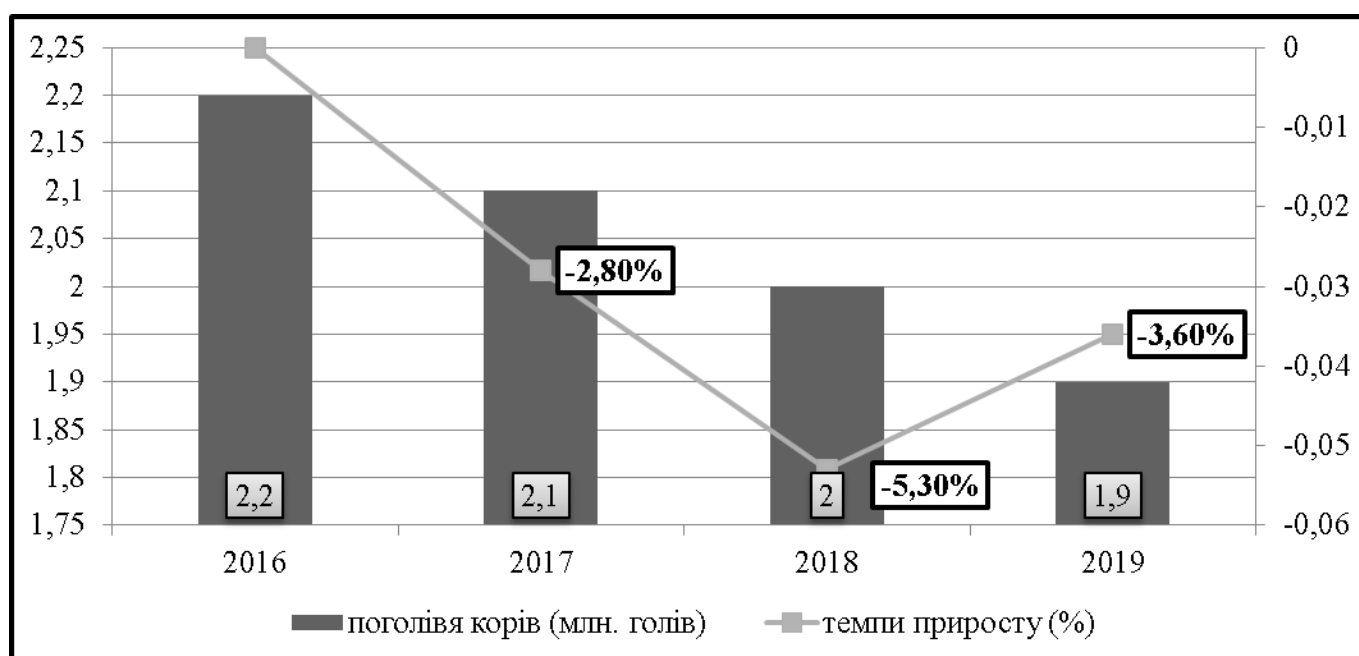

Рис. 2.7. Динаміка поголів'я корів в Україні в 2016-2019рр., (млн. голів; %).

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

Слідом за лідируючими позиціями з виробництва соняшникової олії і зернових Україна в 2019 році посіла сьоме місце в світі з експорту сої та дев'яте щодо її виробництва.

За останні 50 років світове виробництво сої зросло в 9 раз. Перш за все, цьому сприяло створення нових більш врожайних сортів та гібридів і покращення технології виробництва й переробки. Зниження втрат при зборі сої також мало місце для зростання показників середньосвітової врожайності.

Найбільшим експортером цього виду зернобобових є Бразилія, яка, зібрала в 2018/2019 МР 75,4 млн. тонн. Ще одним лідером є США, які експортували 47,6 млн тонн сої. Разом ці дві країни займають 82% всього світового експорту. Далі йдуть Аргентина (8,2 млн. тонн), Парагвай (5,5 млн. тонн), Канада (5,3 млн. тонн) та на сьомому місці Україна (2,5 млн. тонн), [61], (рис. 2.8.):

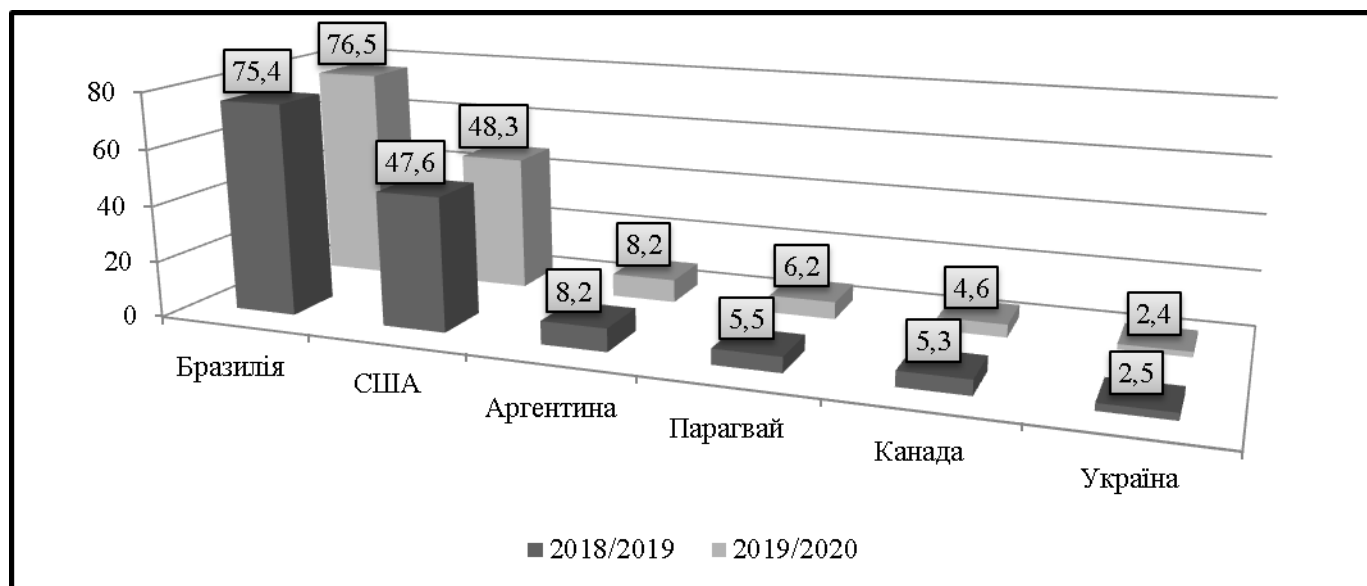

Рис. 2.8. Країни-експортери сої в світі в 2018/2020 МР, (млн. тонн).

Примітка. Побудовано автором за даними Міністерства сільського господарства США (USDA).

Не зважаючи на те, що Китай є одним із найбільших виробників сої, його власного виробництва не вистачає для того, щоб задовольнити внутрішнє споживання, яке зростає з кожним роком, і за прогнозами світових аналітиків, буде зростати і в наступному році. Саме це є основною причиною того, що «піднебесна»

є найбільшим імпортером сої. Левова частка цієї культури тут переробляється та використовується для харчових цілей, [61].

Україна не відстає від світових тенденцій, і за роки незалежності виробництво сої в Україні з 135 тис. тонн збільшилося до 4,5 млн тонн в 2019/2020МР. Такі результати дозволили їй стати найбільшим виробником цієї культури в Європі та зайняти 9 місце в світі [61], (рис. 2.9.):

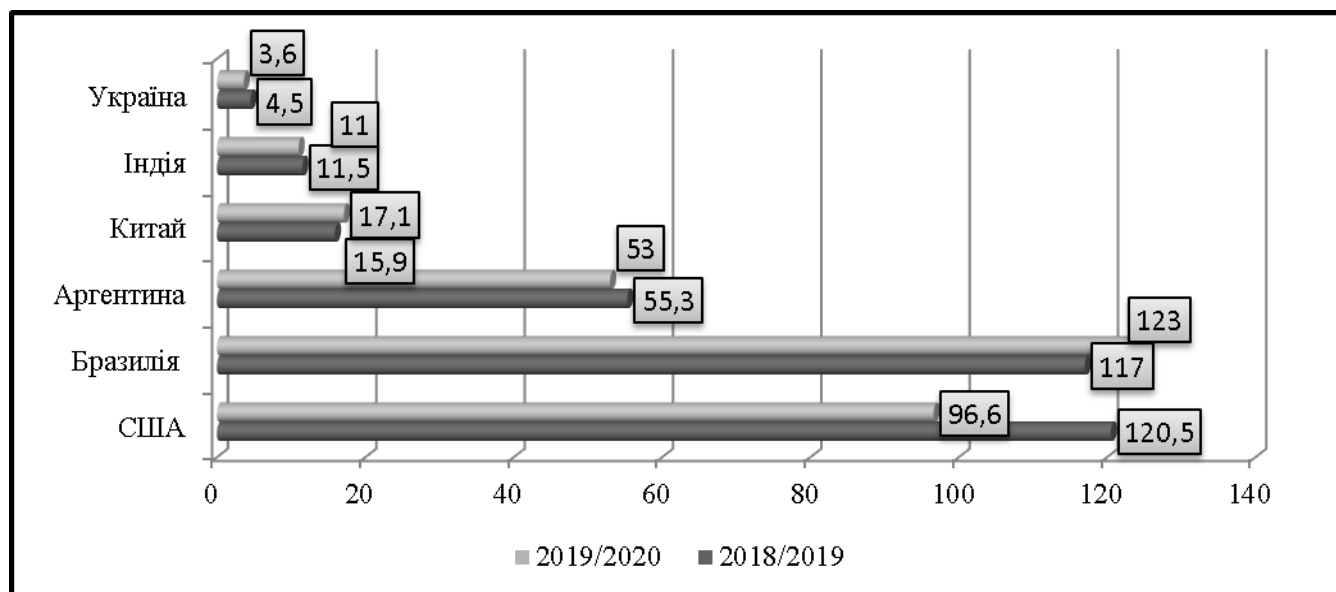

Рис. 2.9. Країни-виробники сої в світі в 2018/2020 МР, (тис. тонн).

Примітка. Побудовано автором за даними Міністерства сільського господарства США (USDA).

Згідно з оцінками ІА «АПК-Інформ», в сезоні-2019/2020 на зовнішній ринок може бути поставлено 2,4 млн. тонн української сої, що всього на 4% поступається показнику 2018/2019 МР, але на 12% менше, ніж обсяги експорту в 2017/2018 МР.

Основними імпортерами української сої протягом трьох останніх сезонів є Туреччина, Єгипет і Білорусь, які з вересня 2017 року по лютий 2020 року сумарно закупили близько 61% всіх експортних партій даної культури. Ситуативним імпортером є Іран. При цьому в 2018/19 МР Іран не фігурував в ТОП-10 імпортерів. За підсумками поточного сезону дана країна посідає 7 позицію в списку імпортерів української сої з часткою 4%.

В 2019/20 МР Україна експортувала трохи більше 2,3 млн. тонн сої, що становить понад 96% прогнозованого експортного потенціалу. Лідерство за обсягами закупівель за минулий період зберегли Туреччина – 775,6 тис. тонн, Єгипет – 437,8 тис. тонн і Білорусь – 286,1 тис. тонн. Також 198,2 тис. тонн сої було поставлено до Італії і 101,2 тис. тонн – до Греції [61], (рис. 2.10.):

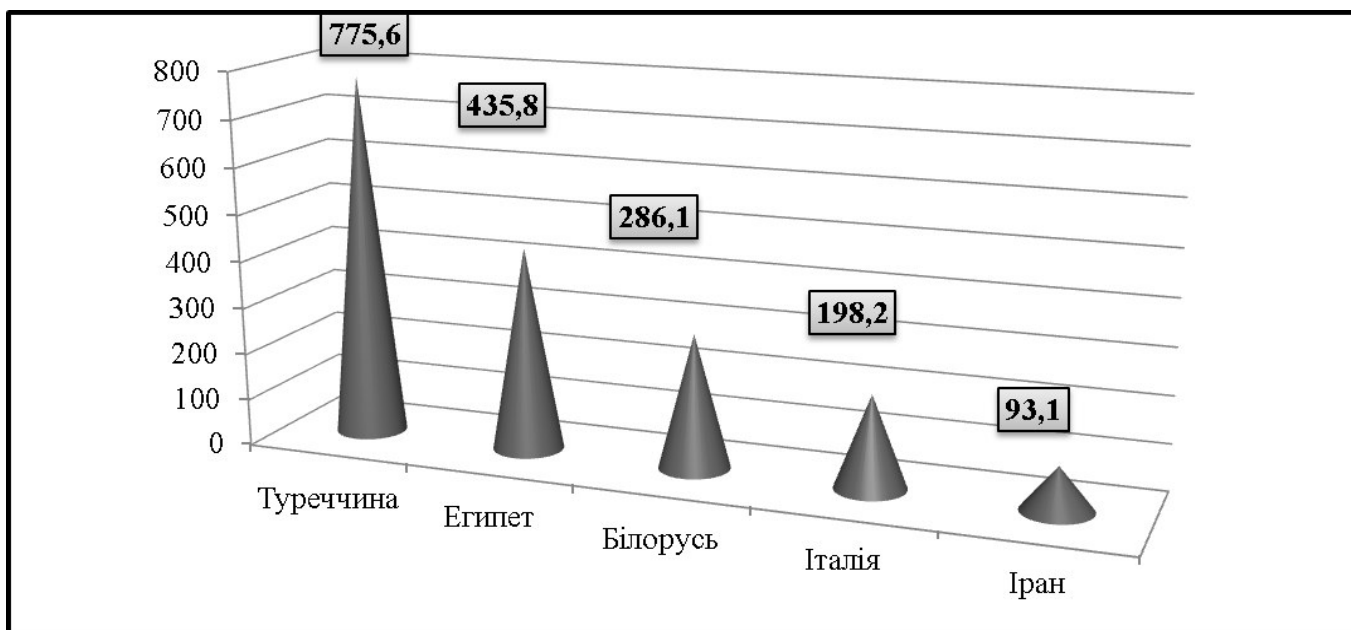

Рис. 2.10. ТОП-5 імпортерів українського сої в 2019/2020 МР, (тис. тонн).

Примітка. Побудовно автором за даними Державної служби статистики України.

За розглянутий період серед ТОП-5 імпортерів Єгипет і Італія істотно наростили обсяги закупівель української сої в порівнянні з показниками за весь попередній сезон. Так, постачання до Єгипту збільшилися на 58%, а експорт в Італію – практично в 3,5 рази. З урахуванням глобального карантину і сформованого експортного потенціалу ринку сої в Україні, до кінця сезону не очікується істотного приросту постачання, в т.ч. в напрямку ключових імпортерів.

Соя є однією з найбільш рентабельних культур для виробництва, поступаючись лише гречці та соняшнику. Також, Україна впевнено тримає лідерські позиції по експорту меду до ЄС. У 2019 році вона увійшла у п'ятірку найбільших

постачальників меду на світову арену, захопивши у загальному обсязі 7% світового експорту [61], (рис. 2.11.):

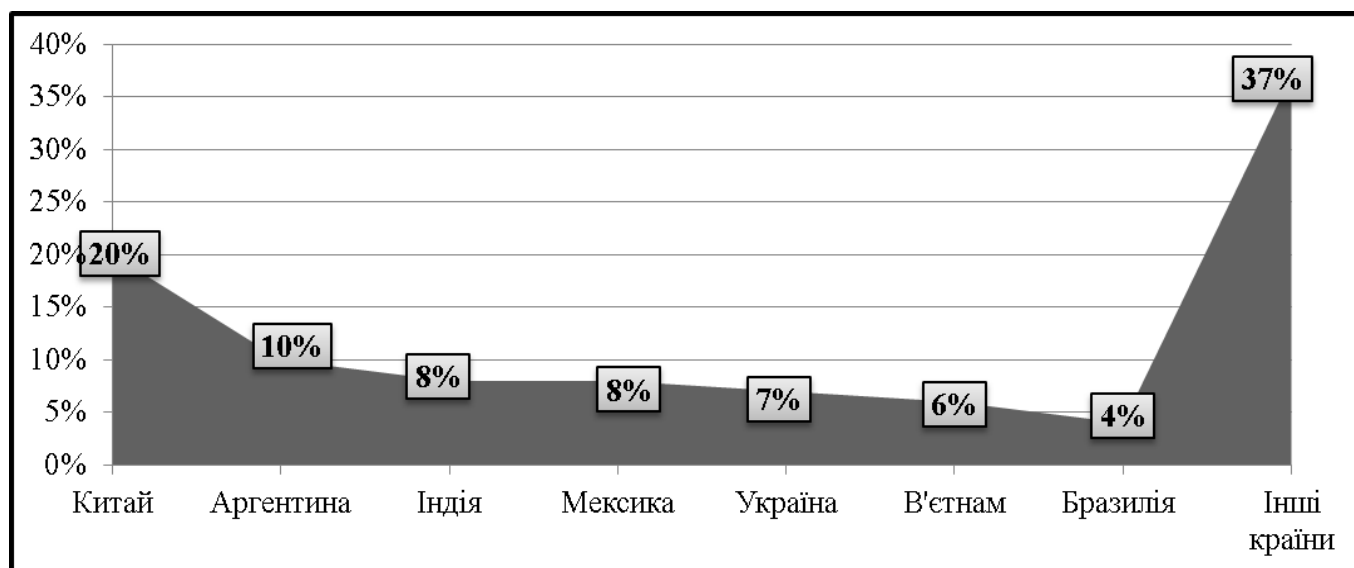

Рис. 2.11. Країни-експортери меду в світі в 2019 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Міністерства сільського господарства США (USDA).

На 20% у 2019 році виріс експорт фруктів, ягід та горіхів. В цей період Україна реалізувала 163 тис. тонн цієї продукції, збільшивши експортну виручку до 229 млн. дол. США. Найбільший приріст експорту у вартості товару був від яблук – 8,3 млн. дол. США. Загальна виручка – близько 15 млн. дол. США.

Якщо 2018 року з обсягами поставок у 4471 тис. т Україна посіла третє — після Індонезії та Канади — місце серед експортерів макухи й шроту (переважно з соняшнику), то торік збільшила обсяги їх поставок майже на 11 % — до 4957 тис. т, забезпечивши собі другу позицію у рейтингу і поступившись лише Індонезії. Збільшивши експорт ячменю до 4143 тис. т (+15 %), Україна перемістилася з четвертого на друге місце, обігнавши Австралію та Росію. Лідирує в рейтингу — Франція з показником у 7171 тис. тонн.

Наведені дані свідчать, що Україна відіграє стратегічну роль на світовому ринку продовольства. Тому не дивно, що агропромисловість є однією з провідних галузей держави за часткою ВВП та зайнятстю населення [63], (табл. 2.2):

Місце України на світовому ринку продовольства в 2019 році

	Виробництво	Експорт
Соняшникова олія	1	1
Шрот	1	2
Соняшник	1	1
Зернові	8	2
Пшениця	7	4
Ячмінь	5	2
Кукурудза	6	4
Соя	6	6
Соева олія	23	8
Сорго	4	4
Жито	4	4
Ріпак	7	2
Курятина	17	6
Молоко	16	10
Мед	5	4
Цукор	14	9
Волоські горіхи	4	3
Вершкове масло	9	5
М'ясо ВРХ	21	14

Примітка. Складено автором за даними Міністерства сільського господарства США (USDA).

Таким чином, продовольство зараз є дуже затребуваним ресурсом у світі, так само як вода та енергоресурси. Україна може бути конкурентоздатною на світовому ринку продовольства, тому що небагато країн світу можуть збільшити виробництво аграрної продукції. Це Україна, США, Бразилія та Аргентина. У нас є природні конкурентні переваги для того, щоб виходити на зовнішні ринки. АПК України має величезний експортний потенціал. Виробництво зернових зараз становить понад 70 млн. тонн на рік, та його можна збільшити до 120-150 млн. тонн на рік. Якщо Україні вдасться закріпитися як ключовий експортер аграрної продукції на зовнішніх ринках, вона стане країною, яка забезпечує продовольчу стабільність в багатьох регіонах світу. Китаю, Індії, Саудівській Аравії та іншим країнам стануть не вигідні будь-які конфлікти в Україні, тому вони робитимуть на міжнародному рівні все можливе для того, щоб в Україні була збережена стабільність. Аграрна галузь може стати гарантом безпеки України.

2.2. Оцінка світового ринку зернових та позиції України на ньому

Залишаючись незмінно стратегічною, зернова галузь аграрного сектору національної економіки України є однією з найбільш пріоритетних та характеризується високим рівнем конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і світовому ринках, від якої залежать національна безпека держави, добробут її населення. В умовах посилення глобалізаційних процесів, а також нарощування темпів інтеграції України у світову економічну систему саме продукція цієї галузі стає найважливішим об'єктом зовнішньої торгівлі, що спонукає до постійного підвищення обсягів виробництва зерна, максимізації його внутрішньої переробки, покращення якості, розширення наявних та освоєння нових ринків збуту. З огляду на зазначене від розвитку зернової галузі вже в найближчому майбутньому багато в чому залежатиме економічна стабільність держави, адже останніми роками доходи від експорту продукції АПК, які у 2019 році становили 22,2 млрд. дол. США, або 44,3% у структурі загального експорту, стали основним джерелом валютних надходжень у країну, серед яких суттєва частка належить саме зерну [33, с.107].

Зернове господарство відіграє важливу роль в аграрному секторі України, забезпечуючи стабільне постачання населення хлібом і хлібобулочними виробами, а також сировиною для промислової переробки. Виробництво, переробка і експорт зерна в Україні дають суттєві грошові надходження до бюджету і є важливими секторами працевлаштування населення країни. Крім того, зернова галузь країни має суттєвий потенціал розвитку, пов'язаний передусім з наявністю багатих земельних ресурсів і достатньою кількістю кваліфікованої робочої сили. На сьогоднішній день потенціал зернової галузі України оцінюється в 80-100 млн. тонн щорічного виробництва зерна і олійних культур.

В умовах глобальної конкуренції зернові культури є однією із найбільших товарних позицій на світовому ринку агропродовольства, торгівля якими здійснюється багатьма країнами, і зокрема вітчизняними агроекспортерами.

Загальновідомо, що основними зерновими культурами в світі є пшениця, кукурудза і рис, які формують стратегічний продовольчий кошик людства.

Згідно з даними ФАО, обсяг виробництва зернових у світі в 2019/2020 МР становитиме 2 720,1 млн. тонн. Обсяг виробництва фуражних зернових у світі в 2019/2020 МР становитиме 1 446,4 млн. тонн. Світове виробництво рису в 2019/2020 МР 511,2 млн. тонн. Глобальне споживання зернових в 2019/2020 МР, досягло 2696,8 млн. тонн. Світові запаси зернових в 2019/2020 МР 883,7 млн. тонн. Світова торгівля зерновими в 2019/2020 МР досягне 421,9 млн. тонн [61], (див. Табл. 1.2).

Україна важливий гравець міжнародної торгівлі зерновими, що займає частку в 12% світового ринку. Прогноз виробництва зернових і олійних культур в Україні на 2019/2020 МР становить 75,4 млн тонн, при цьому експорт складе 54 млн тонн. Український аграрний ринок годує не лише 40-мільйонну Україну, але ще й 190 країн світу, при цьому залишається тенденція до зростання обсягів виробництва [61, 63], (рис. 2.12.):

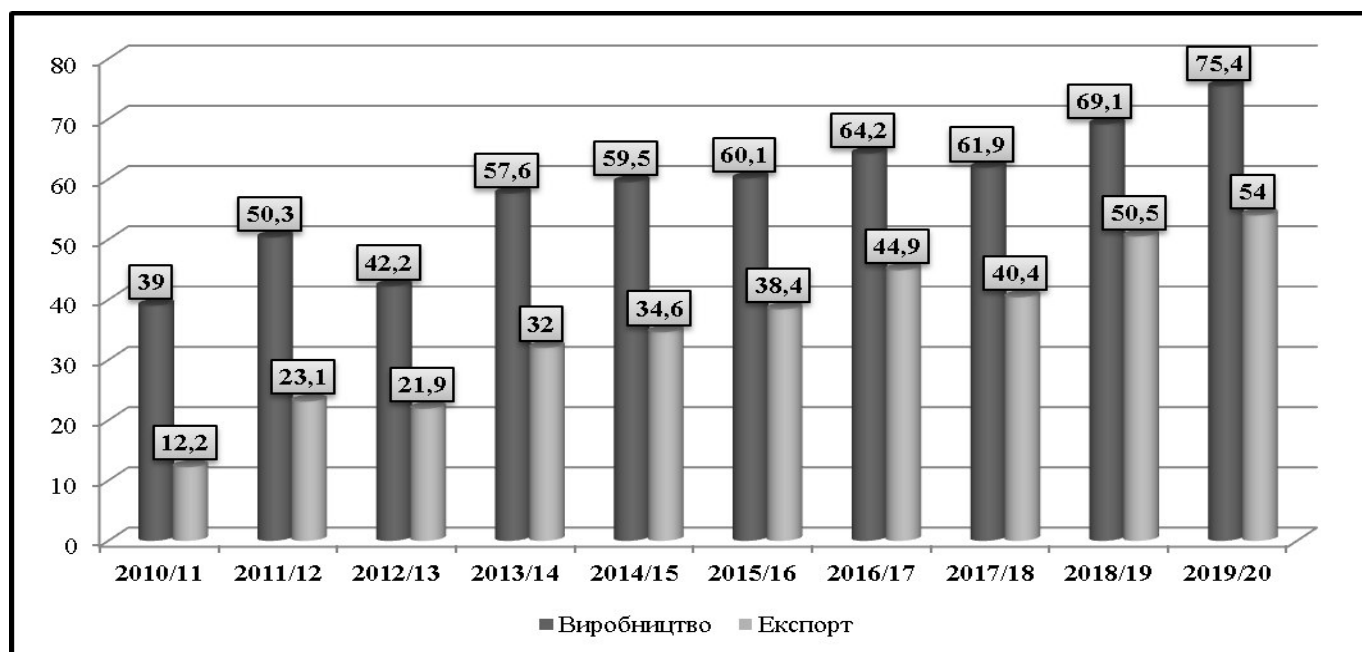

Рис. 2.12. Виробництво і експорт зернових і олійних культур в Україні в 2010/2020 МР, (млн. тонн).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО) та Міністерства сільського господарства США (USDA).

Україна має потужний потенціал задля зростання виробництва, а на світових ринках є динамічно зростаючий попит. Якщо у 2001 році Україна вирощувала 42 млн. тонн зернових і олійних культур, то 2019 року цей показник становив 75,4 млн. тонн. І з кожним роком нарощуються обсяги експортних поставок зерна. Протягом останніх 5 років Україна впевнено експортує більше 40 млн. тонн зерна на рік, а за останні два роки цей показник досяг понад 50 млн. тонн [52].

За даними Української зернової асоціації Україна здатна вирощувати понад 100 млн. тонн зерна та експортувати майже 70 млн. тонн вже до 2022 року % [57].

За даними ФАО в 2019/2020 маркетинговому році (МР, липень-червень) світовий експорт зернових становив 421,9 млн. тонн. До ТОП-10 країн-виробників зернових в світі в 2019/2020 МР входять: Китай (545 млн. тонн), США (438 млн. тонн), ЄС (287 млн. тонн), Індія (259 млн. тонн), Бразилія (117 млн. тонн), Росія (107 млн. тонн), Аргентина (79,5 млн. тонн), Україна (75,4 млн. тонн), Канада (58 млн. тонн), Індонезія (48,7 млн. тонн). **Україна в 2019/2020 МР посіла восьме місце в світі за виробництвом зернових**, виробництво зернових в Україні збільшиться до 75,4 млн. тонн, з них - 28,5 млн. тонн пшениці [61, 63], (рис 2.13.):

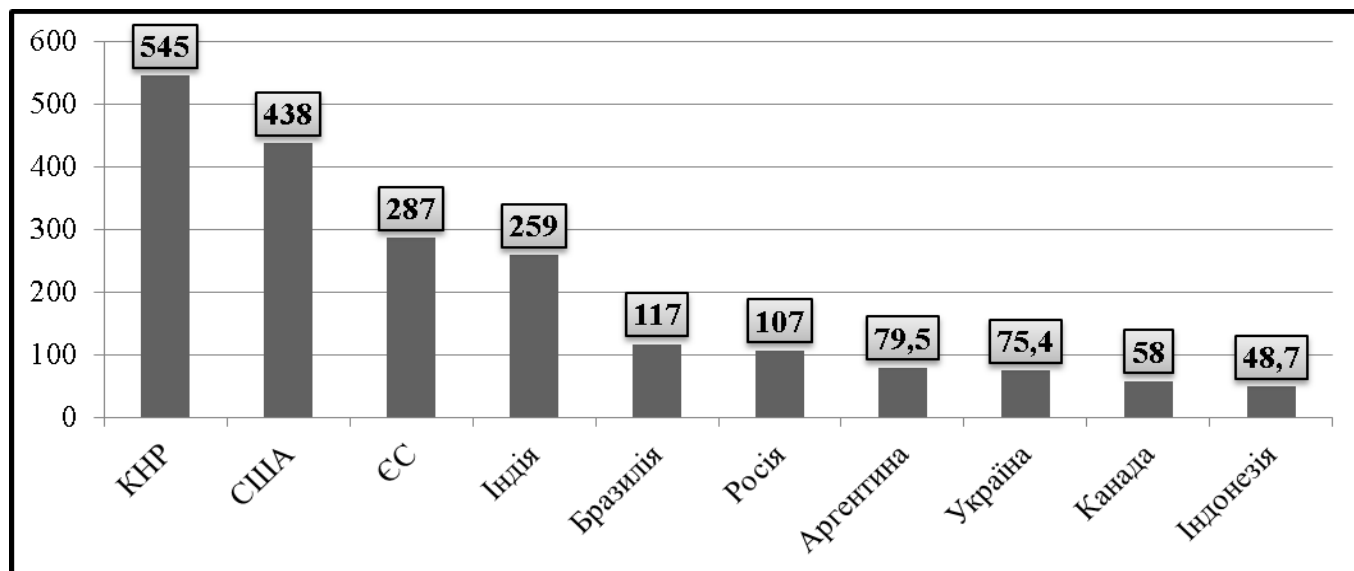

Рис. 2.13. ТОП-10 країн-виробників зернових в світі в 2019/2020 МР, (млн. тонн).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО) та Міністерства сільського господарства США (USDA).

До **країн-експортерів зернових** у світі в 2019/2020 МР увійшли: США – 22,1% (91 млн. тонн), Україна – 12% (54 млн. тонн), Аргентина – 10,8% (44,3 млн. тонн), Росія – 10,7% (43,9 млн. тонн), ЄС – 7,6% (31,1 млн. тонн), Канада – 7,5% (31 млн. тонн), Бразилія – 6,8% (27,9 млн. тонн), Австралія – 3,6% (14,7 млн. тонн), Індія – 3,1% (12,6 млн. тонн) та Казахстан – 2,6% (10,6 млн. тонн). Разом десятка світових експортерів зернових становила 86,8% від загального обсягу [61, 63], (рис 2.14.):

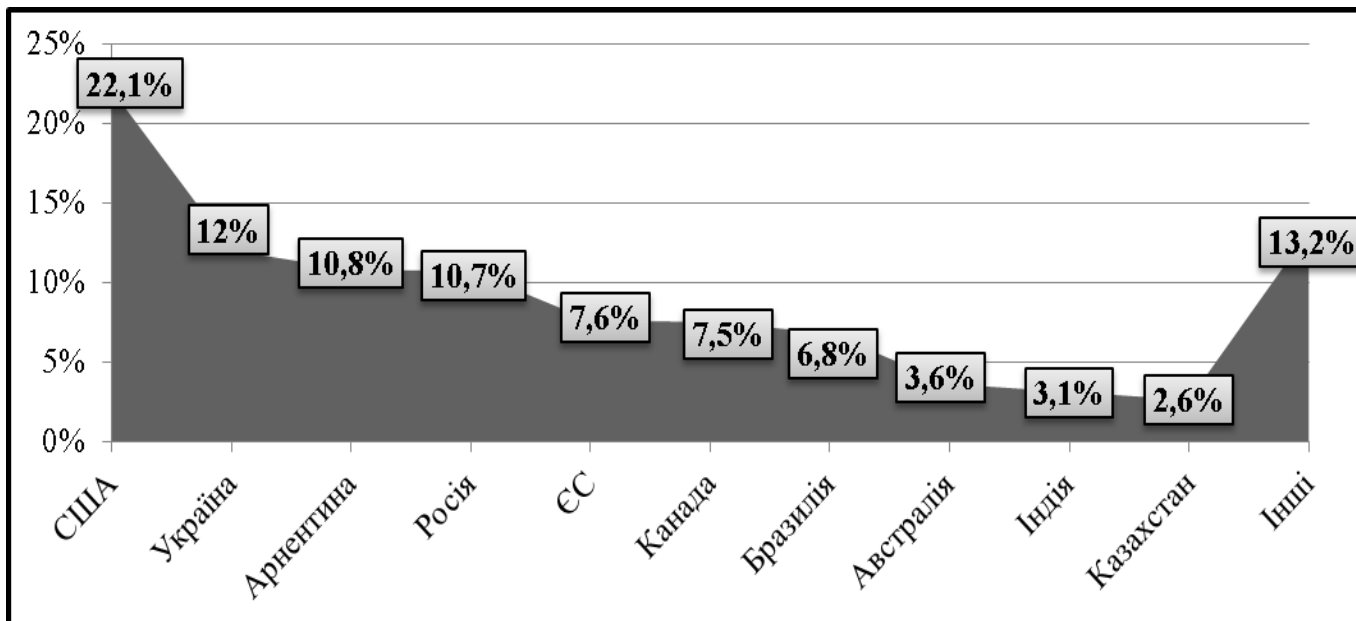

Рис. 2.14. ТОП-10 країн-експортерів зернових в світі в 2019/2020 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО) та Міністерства сільського господарства США (USDA).

Україна в 2019/2020 МР посіла **друге місце в світі за експортом зернових** [61]. Українці (при населенні 42 млн.) споживають, лише 5 млн. тонн продовольчої пшениці, всього зернових – 17-18 млн. тонн. Тому коли виробництво зерна в Україні досягає 80 млн. тонн, то фактично експорт може становити 60 млн. тонн.

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України прогнозує на поточний рік урожай обсягом 65-68 млн. тонн зерна, що збереже Україні статус країни-експортера.

За даними Міністерства сільського господарства США (USDA), за підсумками 2018/2019 МР Україна встановила новий абсолютний рекорд з експорту зернових та і зернобобових 54 млн. тонн. на 9,6 млрд. дол. США в країни Азії, Африки та Європи, а Туреччина, Бангладеш та Ізраїль вперше увійшли до ТОП-10 українських імпортерів зернових. При цьому в 2019/2020 МР частка кукурудзи у структурі виробництва зернових культур в Україні становить 51%, пшениці - 35% та ячменю - 10%. Частка виробництва інших зернових культур України лише 3% [55].

Характерною рисою 2019/2020 МР стало суттєве оновлення ТОП-10 імпортерів українського зерна. Лідируючу позицію в рейтингу найбільших імпортерів українських зернових з 2011 року традиційно утримує Єгипет, який минулого року закупив українського зерна на 97% більше, ніж у 2018/2019 МР - на 1,3 млрд. дол. США. Друге місце посів Китай, який збільшив обсяги закупівель зерна порівняно з попереднім роком майже на 56% – до 859 млн. дол. США. Іспанія опинилася на третьому місці (765 млн. дол. США), [63], (рис. 2.15.):

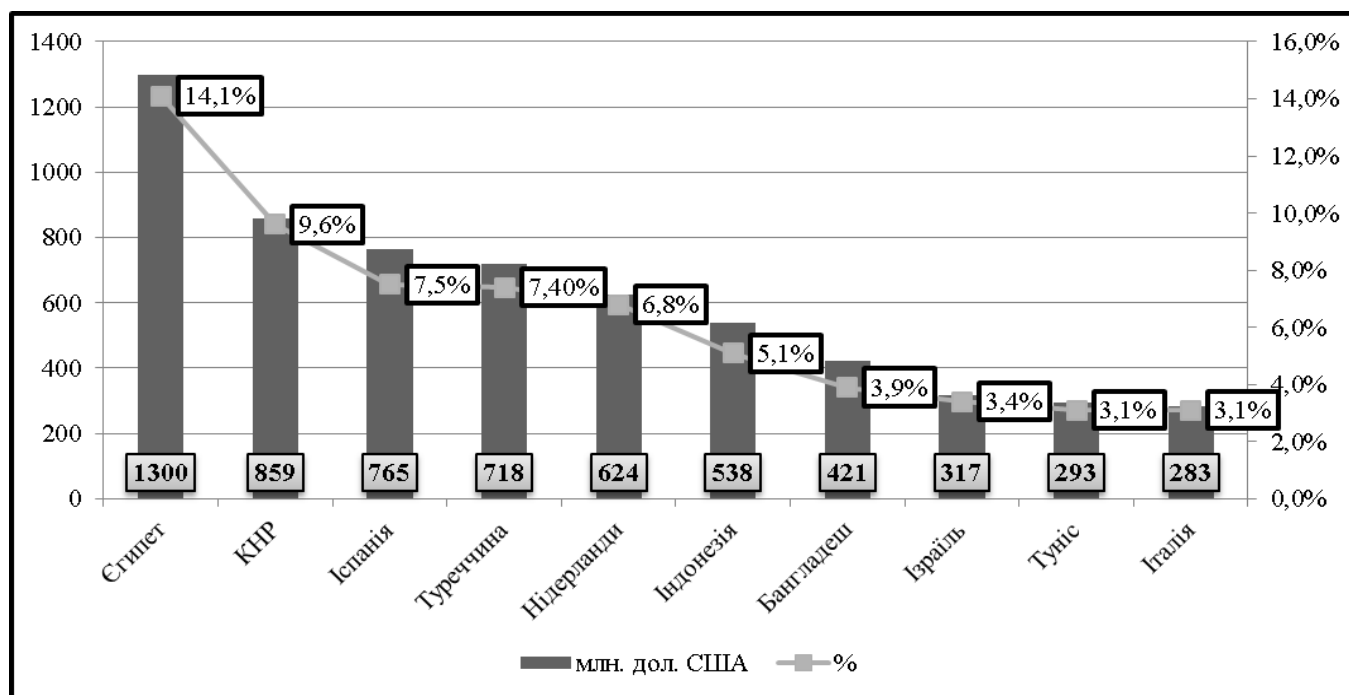

Рис. 2.15. Країни-імпортери українського зерна в 2019/2020 МР, (млн. дол. США; %).

Примітка. Побудовано автором за даними Міністерства сільського господарства США (USDA).

Туреччина - абсолютний новачок першої десятки рейтингу імпортувала минулого року українського зерна на 718 млн. дол. США, що забезпечило їй частку в 7,4% у загальному експорті цього виду агропродукції. До топ-10 також потрапили Бангладеш, який закупив у України зерна на 421 млн. дол. США, Ізраїль (317 млн. дол. США), Нідерланди (624 млн. дол. США), Індонезія (538 млн. дол. США), Туніс (293 млн. дол. США) і Італія (283 млн. дол. США). Сукупно ці 10 держав сформували понад 63% вартісного обсягу всіх закупівель [63].

Приріст виробництва обумовлений активним зростанням середньої врожайності на тлі досить стабільних посівних площ. В середньому за 5 сезонів зернові культури в Україні висівали на площі 14,7 млн. га. В той же час середня урожайність зернових, досягнувши в 2019 році рекордного значення 47,4 ц/га, опинилася на 8% більше за показник в 2014 року і на 11% перевищила середній показник за п'ять попередніх сезонів [55], (рис 2.16.):

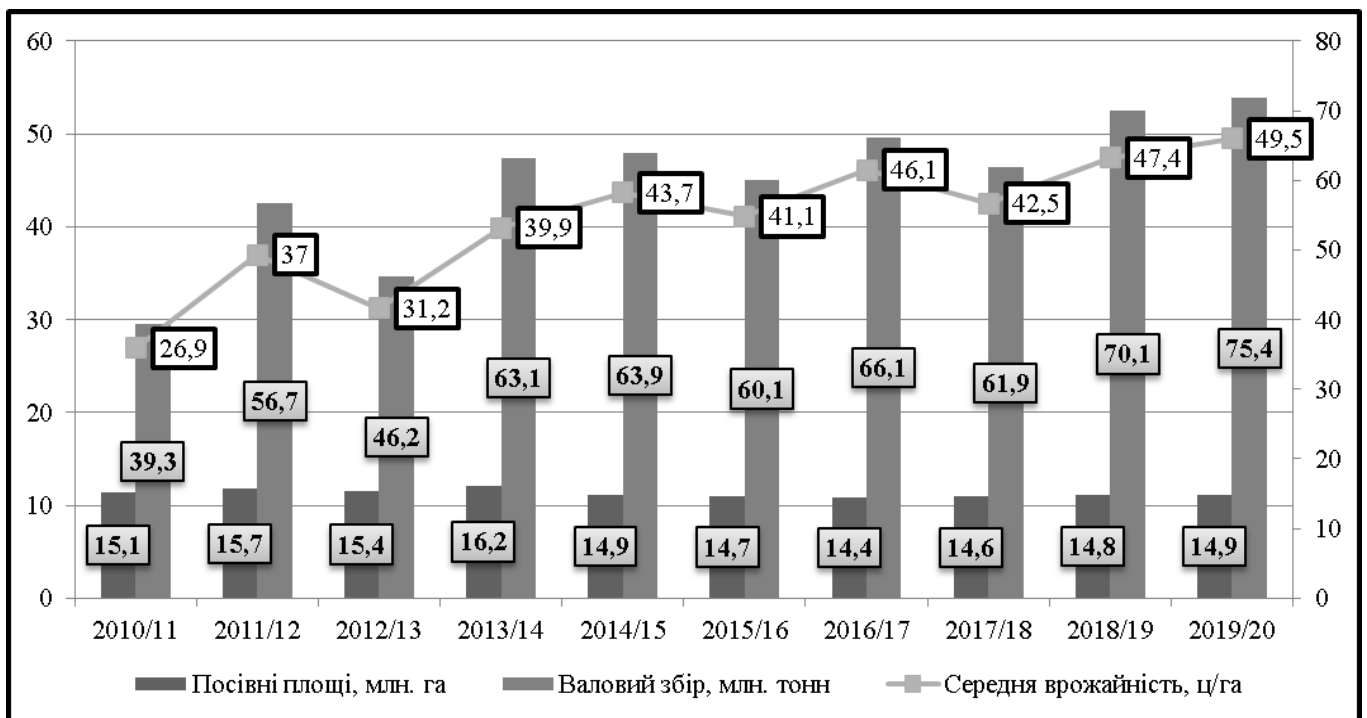

Рис. 2.16. Динаміка виробництва зернових та зернобобових культур в Україні в 2010/2020 МР, (млн. га; млн. тонн; ц/га).

Примітка. Побудовано автором за даними Інформаційно-аналітичного агентства «АПК-Інформ».

Аналіз тенденцій виробництва зернових культур в Україні показує, що після п'ятирічного періоду стабілізації валових зборів намітився черговий період зростання. Так, основним фактором, що формував ситуацію на зерновому ринку в 2019/2020 МР, став рекордний урожай в 75,4 млн. тонн (на 13% більше за показник 2018/2019 МР) і на 11% вище середнього показника за 5 попередніх сезонів [55].

Зафіксований в 2018 році обсяг виробництва зернових став досить несподіваним і сформувався, в основному, за рахунок суттєвого приросту урожаю кукурудзи на тлі сприятливих погодних умов. Саме кукурудза сформувала більше половини (51%) врожаю зерна (35,8 млн. тонн в абсолютному вираженні). При цьому в даному сегменті фіксувалися історичні рекорди. Вперше для українського ринку в 5 областях (Вінницька, Волинська, Київська, Хмельницька та Чернігівська) середні показники врожайності кукурудзи сформувалися на рівні 100 ц/га. Це, з одного боку, обумовлено сприятливими агрокліматичними умовами, але, з іншого боку, також свідчить про активний розвиток агротехнологій і можливості подальшої реалізації виробничого потенціалу [55], (рис. 2.17.):

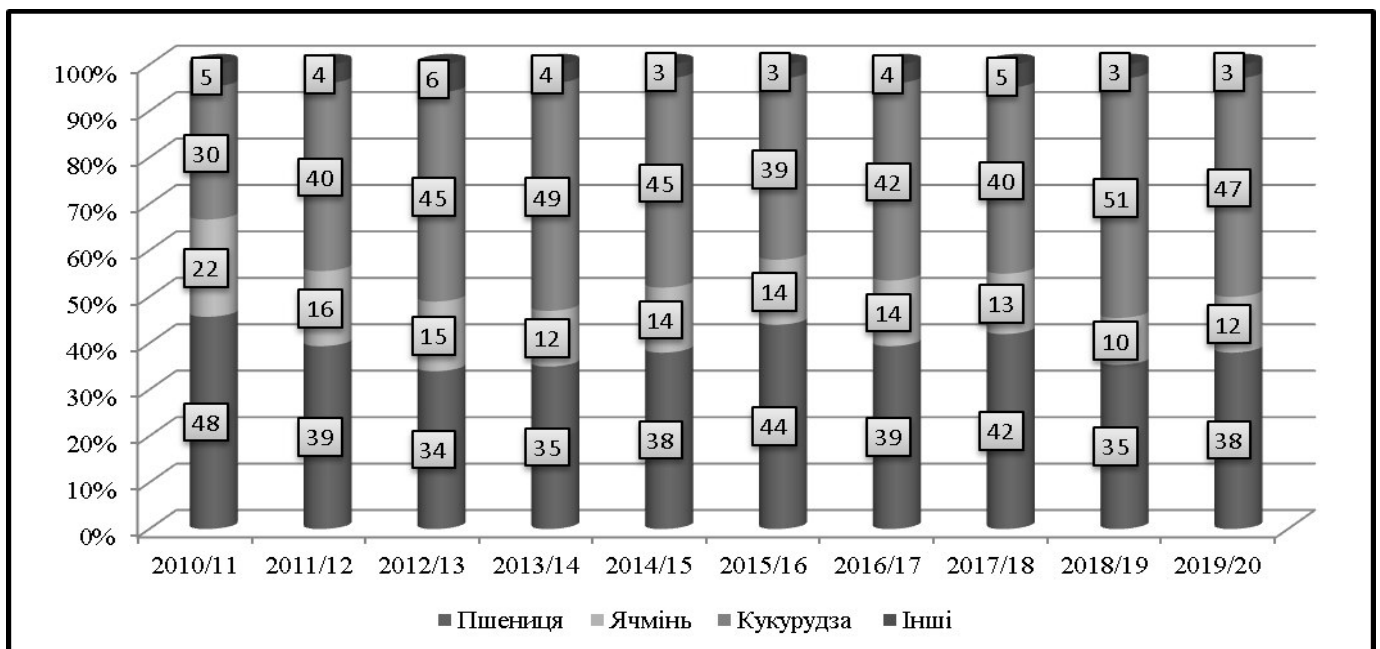

Рис. 2.17. Структура виробництва зернових культур в Україні, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Інформаційно-аналітичного агентства «АПК-Інформ».

Також, варто відзначити відносно стабільну частку пшениці в загальному врожаї зернових, яка оцінюється в 40% в середньому за 5 останніх сезонів. При цьому в сегменті ячменю спостерігається планомірна знижувальна тенденція, і ця культура, навіть на тлі ситуативного високого попиту і високих цін, поступово переходить в розряд нішевих.

Щодо структури світової торгівлі зерном (експорт) у 2019/2020 МР, то вона дещо відрізняється від української і на першому місці пшениця з часткою 41 %, потім йде рис (12%) та інші зернові культури кормового використання (зерно кукурудзи, ячменю, сорго, вівса та інших культур), [61], (рис. 2.18.):

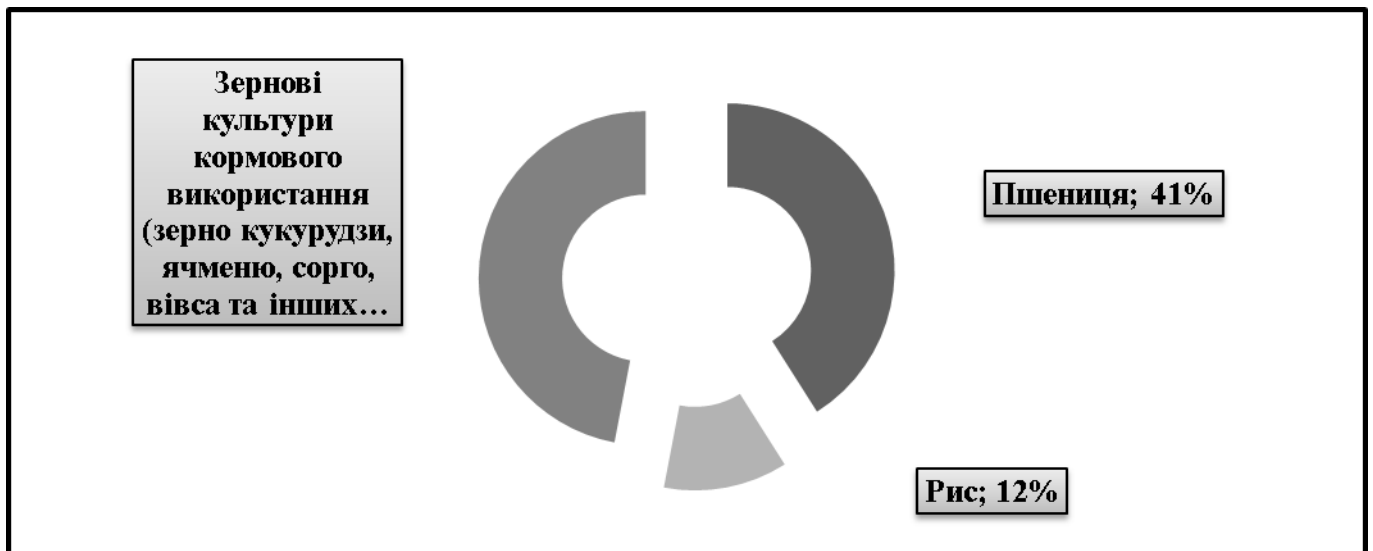

Рис. 2.18. Структура світової торгівлі зерном (експорт) у 2019/2020 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО)

Щодо розподілу зернових культур в Україні, то ключовою тенденцією тут є триваючий приріст частки експорту на тлі скорочення внутрішнього споживання. Так, за підсумками 2019/2020 МР у загальному розподілі зернових культур в Україні на частку експорту припали рекордні 66%, що посилює експортну орієнтацію ринку і залежність від зовнішніх факторів. При цьому абсолютні значення експортних поставок перевищили позначку 50 млн. тонн на рік [55], (рис. 2.19.):

Рис. 2.19. Розподіл зернових культур в Україні в 2010/2020 МР, (млн. тонн).

Примітка. Побудовано автором за даними Інформаційно-аналітичного агентства «АПК-Інформ».

Обсяг внутрішнього споживання зернових в Україні в 2019/2020 МР оцінюється нами на рівні 21,6 млн. тонн, що на 3% більше за показник попереднього сезону і 16% поступається середньому показнику за 5 попередніх сезонів. Ключовими факторами впливу на сформовану тенденцію, як і раніше, є: скорочення чисельності населення країни, стагнація в експорті борошна, а також невизначеність у тваринницькому сегменті, де розвивається переважно птахівництво, а поголів'я великих с/г тварин скорочується.

За прогностичними даними ФАО, **обсяг виробництва пшениці** в світі в 2019/2020 МР очікується на рівні близько 762,6 млн. тонн, що порівняно з показниками 2017/2018 МР (761,3 млн. тонн), і на такому рівні може стати другим в історії рекордним показником. У ЄС, Північній Африці, Україні та США прогнозується більш низький урожай, однак скорочення в цих країнах і регіонах буде компенсовано завдяки очікуваному зростанню виробництва в Австралії та Казахстані, а також в Росії та ряді азійських країн, перш за все в Індії.

Обсяг споживання пшениці в світі в 2019/2020 МР збережеться на рівні близько 760,3 млн. тонн: очікуване зростання споживання в харчових цілях перевищить прогнозоване скорочення споживання в кормових і промислових цілях, перш за все в ЄС, США та Канаді, де пандемія COVID-19 привела до тяжких економічних наслідків і скорочення попиту.

Відповідно до прогнозів ФАО з урахуванням поточних видів на урожай 2019/2020 МР **обсяг запасів пшениці** в світі складе 272,8 млн. тонн, що на 0,6 % вище в порівнянні з рівнем відкриття сезону, досягнувши таким чином другого в історії рекордного показника. Основна причина збільшення прогнозу по запасах пшениці в світі - очікуване зростання запасів у Китаї на 8 млн. тонн, що дозволить з лишком компенсувати їх очікуване скорочення в США і Північній Африці. Якщо виключити з прогнозу дані по Китаю, то запаси пшениці в світі можуть скоротитися майже на 5 % у порівнянні з показником минулого року, досягнувши найнижчого рівня з 2013 року [61], (рис 2.20.):

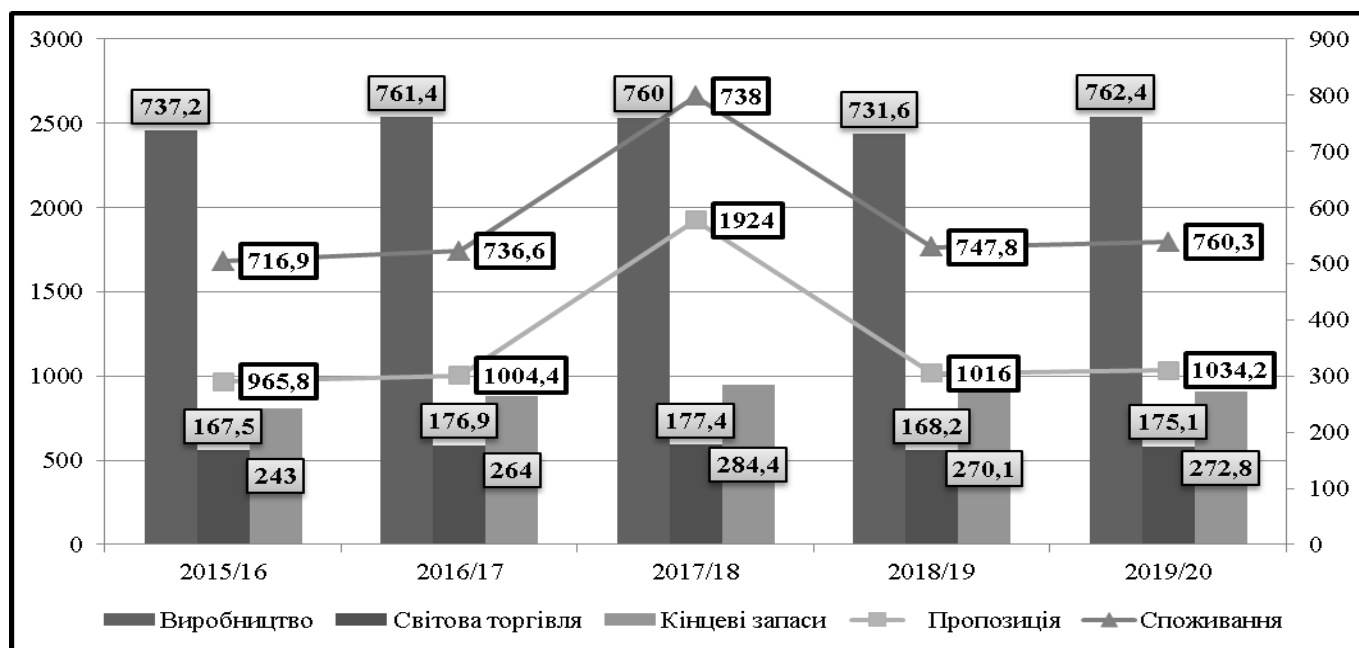

Рис. 2.20. Світове виробництво, торгівля, пропозиція, споживання та запаси пшениці в 2015/2020 МР (маркетинговому році), (млн.тонн).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).

Згідно з попереднім прогнозом ФАО, **обсяг торгівлі пшеницею** в 2019/2020 МР може скласти 175,1 млн. тонн, що трохи (0,7%) вище попереднього сезону. При цьому слід зазначити, що таке зростання в значній мірі пояснюється тим, що статистичні дані про торгівлю між Сполученим Королівством та ЄС починаючи з 2019/2020 МР враховуються при розрахунку даних по міжнародній торгівлі. В 2019/2020 МР ряд північноафриканських країн можуть збільшити закупівлі пшениці в зв'язку з падінням власного виробництва, при цьому в Туреччині очікується зниження імпорту внаслідок сприятливих видів на урожай. Що стосується експорту, то збільшення поставок з Австралії і Канади дозволить з лишком компенсувати ймовірне зниження експорту з України і ЄС.

До країн-лідерів виробників пшениці в 2019/2020 МР ввійшли: ЄС (18,7%), Китай (18%), Індія (13,7%), Росія (9,8%), США (7%), Канада (4,4%), Україна (3,4%), Аргентина (2,7%), Австралія (2,4%). Обсяг виробництва країн-лідерів склав 80,1% від загального світового виробництва в 2019/2020 МР [61, 64], (рис 2.21.):

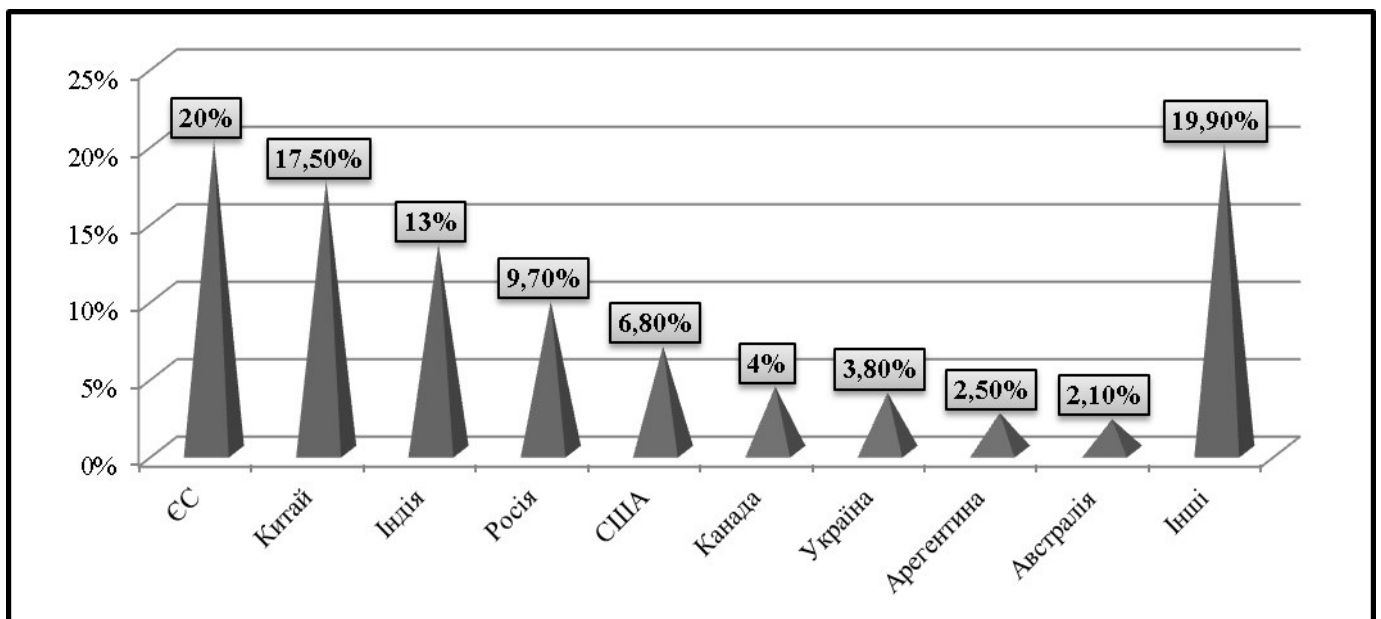

Рис. 2.21. Країни-виробники пшениці в світі в 2019/2020 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО) та Міністерства сільського господарства США (USDA).

Україна в 2019/2020 МР посіла сьоме місце в світі за виробництвом пшениці з часткою 3,4%. Україна перебуває в ТОП-5 світових експортерів пшениці. На 2019/2020 МР прогнозується виробництво на рівні 28,5 млн тонн, експорт становитиме 19,2 млн тонн.

За даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО), в 2019/2020 маркетинговому році (МР, липень-червень) світовий експорт пшениці становитиме 175,1 млн. тонн.

До **країн-експортерів пшениці** світі в 2019/2020 МР увійшли: Росія – 21,2% (35,7 млн. тонн), США –15,5% (26,1 млн. тонн), Канада – 14,5% (24,4 млн. тонн), ЄС – 13,3% (22,4 млн. тонн), Україна – 9,5% (19,2 млн. тонн), Аргентина – 7,4% (12,4 млн. тонн), Австралія – 5,8% (9,8 млн. тонн), Казахстан – 5,1% (8,6 млн. тонн), Туреччина – 2,7% (4,6 млн. тонн). **Україна в 2019/2020 МР посіла п'яте місце в світі за експортом пшениці**, експорт пшениці з України збільшиться до 19,2 млн. тонн [61, 64], (рис 2.22.):

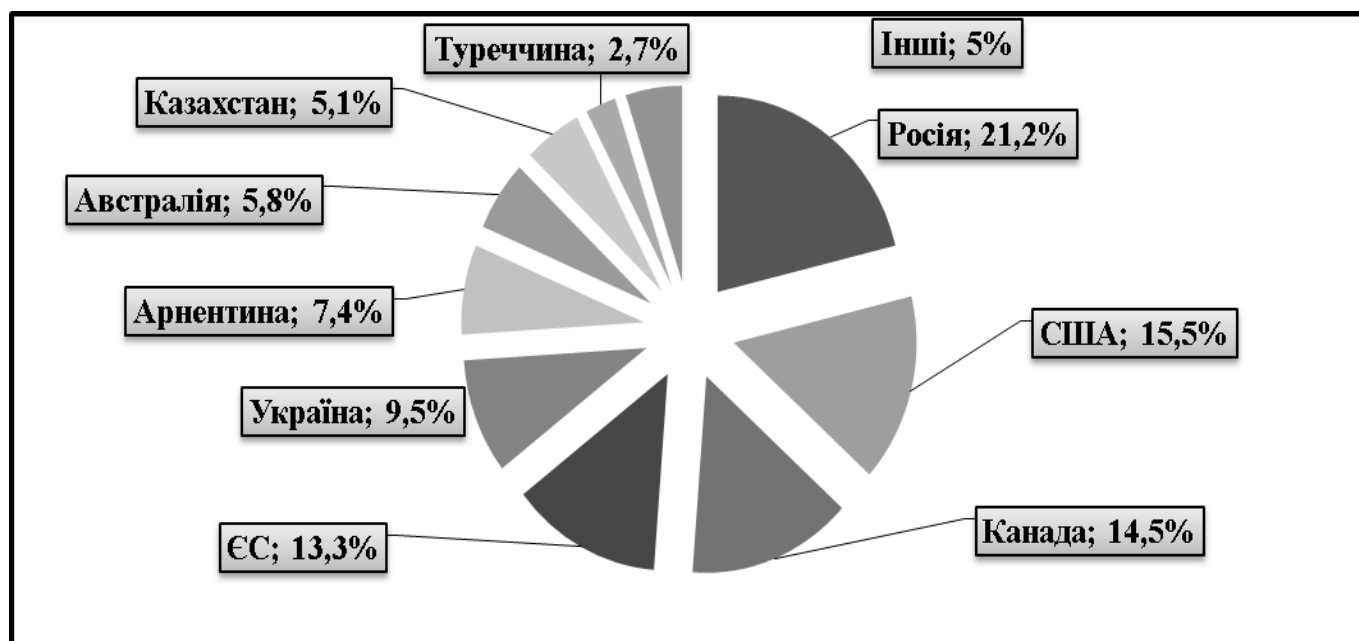

Рис. 2.22. ТОП-10 країн-експортерів пшениці в світі в 2019/2020 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО) та Міністерства сільського господарства США (USDA).

Ячмінь – важлива світова сільськогосподарська культура продовольчого та фуражного значення, що користується значним попитом на аграрному ринку. Поряд із цим, інтерес вітчизняних аграрних формувань до вирощування ячменю останніми роками дещо знизився, про що свідчить динаміка зменшення посівних площ під цією культурою. В Україні традиційно вирощують як озимий, так і ярий ячмінь.

Україна перебуває на 3 місці з експорту ячменю. Загальна зібрана площа ячменю у 2019/2020 МР становила 2784,3 тис. га. Очікуване виробництво 2019/2020 МР становитиме 9 млн тонн, експорт - 4,6 млн тонн. Основні споживачі - Арабські країни, Китай. Водночас ринок ячменю найбільше втратив поточного сезону. На думку аналітиків, перш за все, через неправильну оцінку виробниками та інвесторами тих процесів, які відбуваються на глобальному ринку: два роки тому ячмінь був однією з найбільш прибуткових культур - ціни на ячмінь на той період були мало не вищі, ніж на продовольчу пшеницю. Це призвело до того, що виробники в усіх країнах розширили площі під ячменем - це і Україна, і Канада, і США, і РФ. А ринок споживання залишився на попередньому рівні, що призвело до зниження цін (рис. 2.23.):

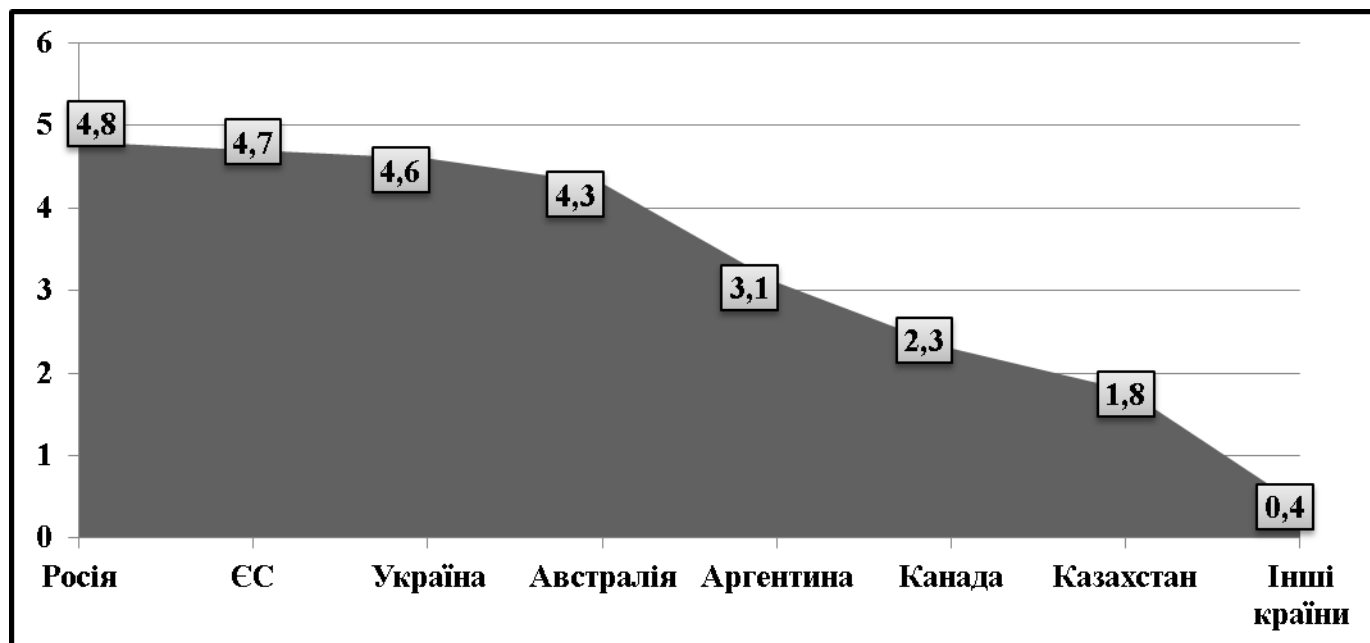

Рис. 2.23. ТОП-10 країн-експортерів ячменю в світі в 2019/2020 МР, (млн. тонн).

Примітка. Побудовано автором за даними Міністерства сільського господарства США (USDA).

Тенденції експорту української пшениці та ячменю, для яких сезон завершився, формуються відповідно до динаміки виробництва. Так, за підсумками 2019/2020 МР зафіксовано зниження виробництва пшениці на 6%, а ячменю – на 11% щодо показника попереднього сезону. У відповідності зі сформованим трендом обсяги експортних поставок цих культур в 2019/2020 МР знизилися на 9% і 16% відповідно. Водночас при зниженні валового збору ячменю на 936 тис. тонн експорт даної культури знизився всього на 697 тис. тонн [55], (рис 2.24.):

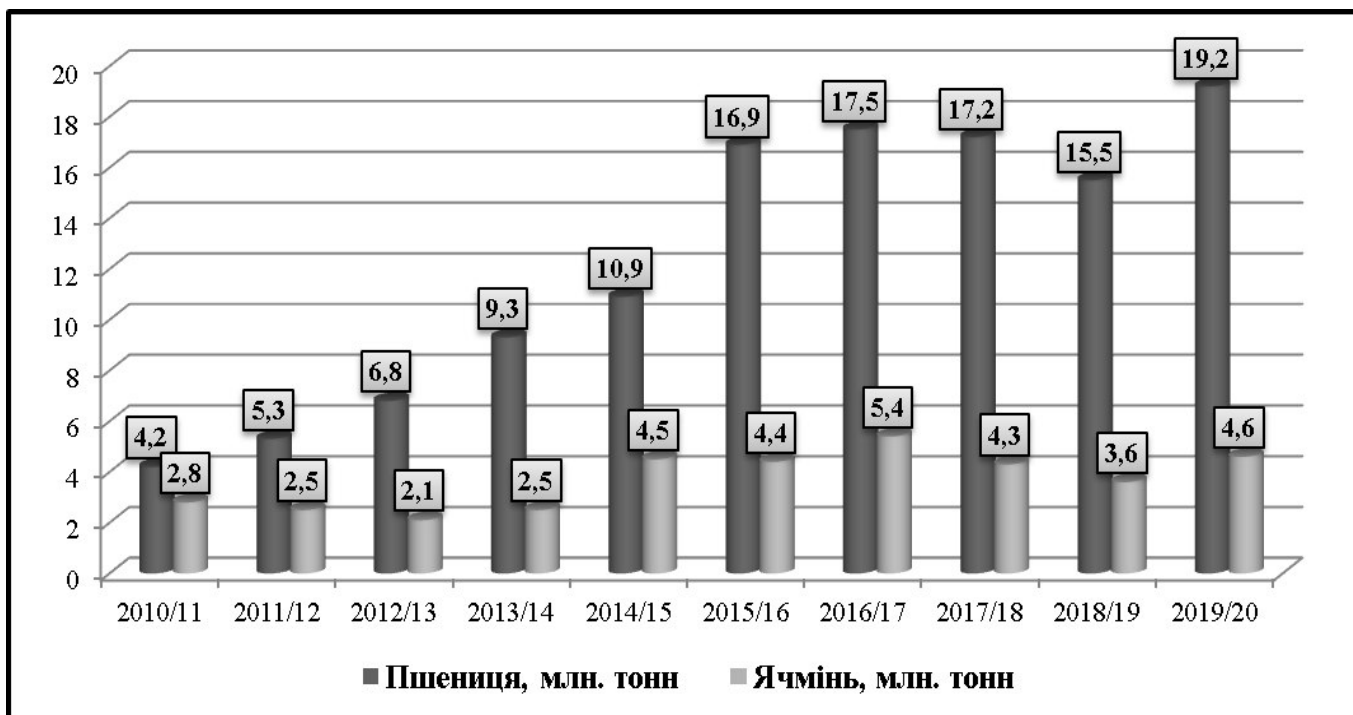

Рис. 2.24. Динаміка експорту поставок пшениці та ячменю з України в 2010/2020 МР, (млн. тонн).

Примітка. Побудовано автором за даними Інформаційно-аналітичного агентства «АПК-Інформ».

За останні десятки років сектор виробництва кукурудзи зайняв чи не найважливішу позицію в агропромисловій системі як драйвер розвитку сільського господарства. З року в рік у світі валовий збір цієї культури перевищує показники інших злакових. Кукурудза посідає провідне місце у сучасному світовому землеробстві, що зумовлено її широким використанням і високою врожайністю.

Кукурудза є основною фуражною культурою у світі. Тенденція обсягів її виробництва постійно зростаюча, що обумовлено значним попитом. Окрім продовольчих та фуражних цілей, кукурудзу використовують ще й на технічні потреби.

Виробництво кукурудзи у світі в 2019/2020 МР становить 1108,6 млн. тонн. До найбільших виробників кукурудзи ввійшли: США 347 млн. тонн (32,6%), 254 млн. тонн Китай (22,9%), Бразилія 101 млн. тонн (9%), ЄС 64,6 млн. тонн (5,7%), Аргентина 50 млн. тонн (5%), Україна 35,5 млн. тонн (3,2%), Південна Африка (1,1%), Росія (1%). Обсяг виробництва країн-лідерів склав 80% від загального світового виробництва в 2019/2020 МР [61, 64], (табл. 2.3):

Таблиця 2.3

Виробництво кукурудзи у світі в 2018/2020 МР

Рейтинг	Країна/ регіон	Площа, млн га		Урожайність, т/га		Виробництво (млн т)	
		2018/ 2019	2019/ 2020	2018/ 2019	2019/ 2020	2018/ 2019	2019/ 2020
1	США	33,1	33,2	11,1	10,5	366,3	347
2	Китай	42,1	41	6,1	6,2	257,3	254
3	Бразилія	17,5	18,1	5,8	5,6	101	101
4	ЄС	8,3	8,6	7,8	7,5	64,2	64,6
5	Аргентина	6,1	6,1	8,36	8,2	51	50
6	Україна	4,6	4,9	7,8	7,2	35,8	35,9
Світ		191,3	192	5,9	5,8	1 122,2	1 104,9

Примітка. Складено автором за даними Міністерства сільського господарства США (USDA).

Україна посідає 4 місце в світі з експорту кукурудзи. На 2019/2020 МР прогнозується виробництво на рівні 35,9 млн тонн, експорт складе 29,8 млн тонн. Це також рекордний урожай і рекордний прогноз експорту. Основні ринки для української кукурудзи - країни ЄС, Північна Африка і, безумовно, Китай.

Україна в 2019/2020 МР посіла шосте місце в світі за виробництвом кукурудзи з часткою 3,2%, серед світових виробників. Урожайність кукурудзи в

Україні у 2019 році становила 7,2 т/га, що на 31% нижче середньої врожайності в США. За посівними площами під кукурудзою Україна займає 9 місце у світі - 4,9 млн га. На першому місці - Китай (41 млн га), друге займає США (33,2 млн га), а третє - Бразилія (18,1 млн га).

Сьогодні важко уявити, проте ще у 2000 році вітчизняний обсяг виробництва кукурудзи становив тільки 3,8 млн. тонн, а в минулому році досяг рекордного значення – близько 36 млн. тонн, тобто відбулося майже десятикратне зростання. З року в рік Україні вдається збільшувати цей показник, підвищуючи врожайність та розширюючи посівні площі [63], (рис. 2.25.):

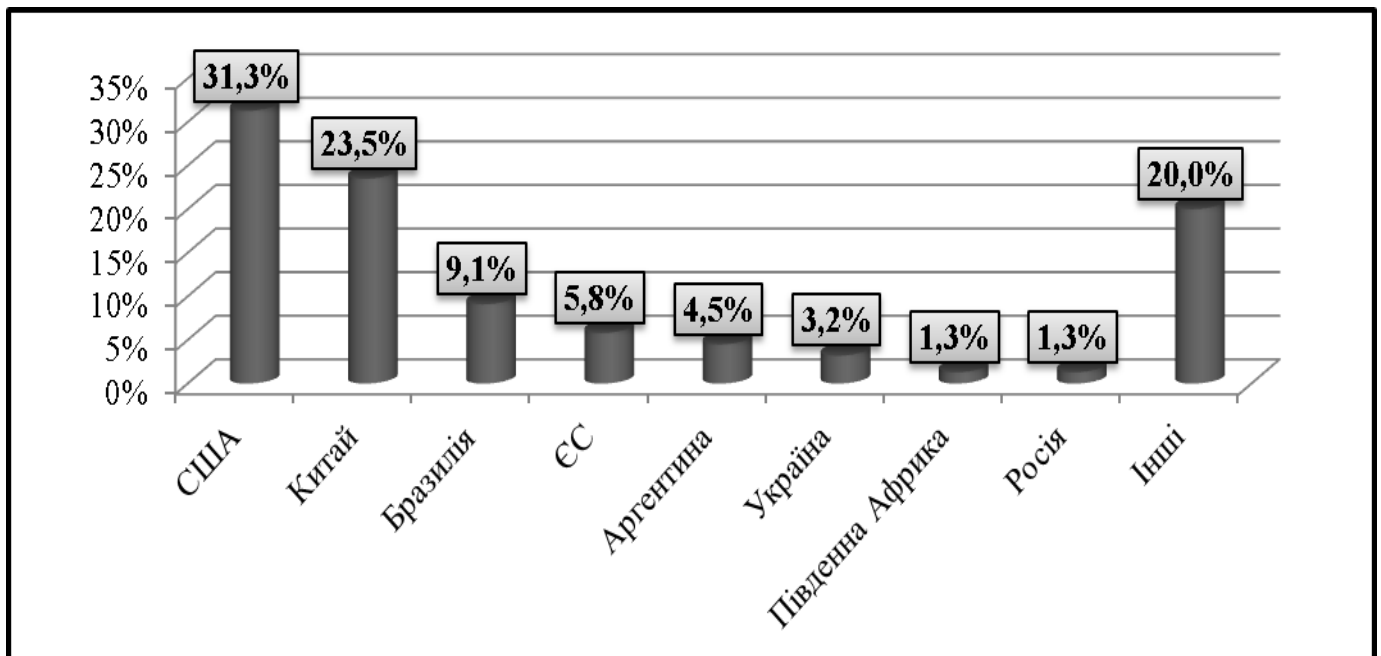

Рис. 2.25. Країни-виробники кукурудзи в світі в 2019/2020 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Міністерства сільського господарства США (USDA).

Світовий експорт кукурудзи у світі в 2019/2020 МР становило 165,9 млн. тонн. Серед країн-експортерів кукурудзи четвірку лідерів займають такі країни як США 59,5 млн. тонн (35,9%), Україна 29,8 млн. тонн (18%), Аргентина 28,5 млн. тонн (17,2%) та Бразилія 26,5 млн. тонн (16%). Сумарний експорт четвірки складає 87,1% від загального світового експорту [61, 63], (рис. 2.26.):

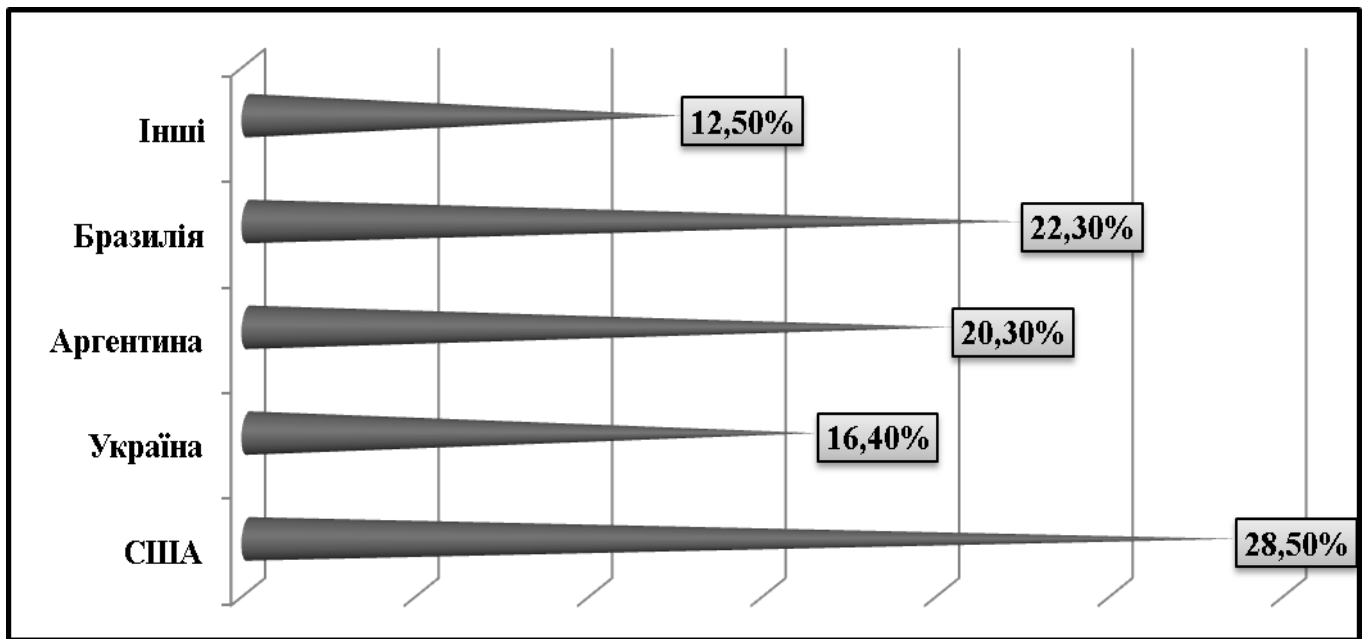

Рис. 2.26. Країни-експортери кукурудзи в 2019/2020 МР, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Міністерства сільського господарства США (USDA).

Вигідне географічне розташування та сприятливі природно-кліматичні умови в Україні стали об'єктивними умовами вирощування цієї зернової культури. Галузь виробництва зерна кукурудзи – важлива складова агропромислового комплексу та експортного потенціалу країни.

Основними лідерами в питанні експорту кукурудзи стали США, Україна, Аргентина та Бразилія, які разом змогли задовільнити 90% попиту на світовому ринку (а частка цих країн в структурі виробництва становить близько 50%). Виробництво кукурудзи в Аргентині та Україні в 2019/2020 МР досягло рекордних показників завдяки збільшенню площ під кукурудзою та покращенню врожайності.

Що стосується географії експортних поставок пшениці, то тут можна відзначити консолідацію ринків збуту. Так, згідно з нашими оцінками, за підсумками 2019/2020 МР на ТОП-10 країн-імпортерів української зернової довелося 78% поставок проти 66% у попередньому сезоні. При цьому навіть на тлі загального скорочення обсягу експортних поставок зафіксований приріст експорту в деякі країни Азії.

Варто зазначити, що в 2019/2020 МР експорт української кукурудзи становив 29,8 млн. тонн, пшениці — 19,2 млн. тонн, ячменю — 4,6 млн. тонн відповідно (табл. 2.4):

Таблиця 2.4

Місце України на світовому ринку зернових у 2019/2020МР

	Виробництво	Споживання	Експорт	Кінцеві запаси
Пшениця, (млн. тонн)				
Україна	28,5	-	19,2	-
Світ	762,4	760,3	175,1	272,8
Кукурудза, (млн. тонн)				
Україна	35,9	-	29,8	-
Світ	1 122,2	1133,8	165,83	314,01
Ячмінь, (млн. тонн)				
Україна	9	4,0	4,6	-
Світ	140,66	142,27	25,56	18,35

Примітка. Складено автором за даними Міністерства сільського господарства США (USDA).

Країни-лідери в 2019/2020 МР щодо імпорту основних зернових культур з України, а саме пшениці, ячменю та кукурудзи відображено в табл. 2.5:

Таблиця 2.5

ТОП-10 країн-імпортерів основних зернових культур з України в 2019/2020 МР

Пшениця		Ячмінь		Кукурудза	
Країна	тис. тонн	Країна	тис. тонн	Країна	тис. тонн
Індонезія	2754	Саудівська Аравія	2335	Іспанія	3800
Єгипет	1961	Китай	381	Китай	3566
Філіппіни	1566	Лівія	260	Нідерланди	3540
Бангладеш	1298	Японія	131	Єгипет	2498
Марокко	1163	Іран	100	Туреччина	1810
Туніс	916	Туніс	96	Німеччина	1518
Таїланд	829	Катар	72	Італія	1508
Південна Корея	724	Ізраїль	58	Ізраїль	0,889
Лівія	648	Кіпр	26	Іран	0,777
Ізраїль	468	Ліван	24	Португалія	0,758

Примітка. Складено автором за даними Міністерства сільського господарства США (USDA).

Так, за підсумками 2019/2020 МР відзначається збільшення на 44% в порівнянні з попереднім сезоном обсягів поставок пшениці на Філіппіни, які практично досягли 1,6 млн. тонн. Ключовий імпортер української пшениці – Індонезія – також на 13% (до 2,6 млн. тонн) збільшила закупівлі в сезоні, що завершився. Поставки в Таїланд зросли на 15% і досягли 829 тис. тонн. В цілому, обсяг поставок пшениці в країни Азії в сезоні, що завершився практично відповідає торішньому показнику (7,2 млн. тонн проти 7,3 млн. тонн). Таким чином, частка регіону в закупівлях збільшилася до 46% від загального обсягу поставок проти 42% в 2017/2018 МР.

В цілому, українська пшениця і ячмінь залишаються конкурентними на основних ринках збуту. При цьому все більш явним стає азійський вектор у формуванні експортних потоків, що обумовлено активним приростом населення і динамічним розвитком економіки даного регіону. Варто зазначити, що незначно змінилася і географія експорту кукурудзи: в п'ятірці найбільших покупців стабільно присутні країни Євросоюзу. Сильно наростила імпорту Іспанія, яка піднялась з п'ятої позиції на першу. Також збільшила свій імпорту Туреччина, яка зайняла п'яту сходинку. На сьогодні з 26,5 млн. тонн в 2018/2019 МР на п'ятірку найбільших імпортерів припадає більш ніж 15 млн. тонн імпортованої з України кукурудзи.

Щодо перспектив для ринків пшениці і ячменю як у 2020/2021 МР, так і на кілька сезонів вперед, то на внутрішньому ринку очікується подальша стагнація в сегменті продовольчого споживання, яка буде компенсуватися незначним зростанням кормового споживання. Про суттєвий приріст експорту зернових продуктів переробки, поки що не йдеться.

Водночас експорт зерна матиме і надалі активний розвиток, чому сприяє низка вагомих факторів. В першу чергу, зростання чисельності населення і розвиток економіки азійських країн сприятиме підвищенню попиту цього регіону. Зокрема, ключовими маркет-мейкерами регіону можуть стати Індонезія і Філіппіни. За оцінками FAO, до 2026 року чисельність населення в цих країнах може збільшитися на 8% і 12% відповідно. При цьому також очікується приріст імпорту пшениці в

зазначені країни на 10% в порівнянні з поточними показниками. Подальшому освоєнню азійського регіону українськими трейдерами сприяє також зміна глобального клімату і проблеми, все частіше виникають, з виробництвом зерна в Австралії, яка є основним експортером в регіоні. І, природно, свою роль відіграє торговий конфлікт між США і Китаєм.

Також не варто забувати і про фактори ризику. Так, наприклад, Китай розглядається в якості перспективного ринку збуту ячменю. Українські трейдери істотно активізувалися в спробах отримати дозвіл на постачання даної культури. Ще одним фактором ризику є постійна конкуренція з боку російського зерна, частка якого планомірно збільшується на ключових ринках збуту. Крім того, очікується розвиток в РФ і експорту продуктів переробки, що посилить конкуренцію в даному сегменті. Перманентним фактором ризику для України залишається логістика. При достатніх потужностях перевалювання в портах залишається безліч невирішених проблем з доставкою зерна з внутрішніх елеваторів в порти. Це в найближчому майбутньому, найімовірніше, сприятиме значній трансформації інфраструктури – будівництву великих перевалочних елеваторних хабів, розвитку річкової інфраструктури та зміні структури рухомого складу.

Таким чином, з урахуванням сформованих тенденцій і сформованих очікувань складені оцінки виробництва і розподілу зернових культур в 2019/20 МР. Зокрема, прогнозується, що може бути встановлений черговий рекорд виробництва та валовий збір зернових сягне 75,4 млн. тонн. Враховуючи рекордне виробництво кукурудзи в попередньому сезоні. Однак внаслідок очікуваного деякого зниження врожайності кукурудзи валовий збір прогнозується на рівні 35,9 млн. тонн, що на 6% більше за показник у 2018 році. Урожай пшениці очікується на рівні 28,5 млн. тонн (+12%), а ячменю – 9 млн. тонн (+14%). Зазначимо фактори, що сприяють зростанню українського експорту: зростання чисельності населення; розвиток економік країн Азії; глобальні зміни клімату та торговельний конфлікт між США і Китаєм. А також фактори ризику: Китай – ризиковий партнер; глобальні зміни в сировинній структурі для кормів; конкуренція з боку РФ та логістика.

2.3. Експортний потенціал агропромислового комплексу України

В сучасних умовах трансформації ринкової економіки та жорсткої конкуренції на міжнародних ринках товарів та послуг важливим інструментом в механізмі зовнішньоекономічної політики будь-якої країни виступає зовнішня торгівля. Незаперечним фактом є те, що зовнішня торгівля посідає особливе місце в складній системі міжнародних зв'язків, адже інтернаціоналізація господарського життя розпочиналася зі сфери товарного обігу, окрім того, рівень соціально-економічного розвитку держави в значній мірі залежить від зовнішньої торгівлі. Розвиток зовнішньої торгівлі дає можливість у забезпеченні країни необхідними ресурсами, захищає торгівельні інтереси та стабілізує зростання національного доходу. Проблеми залежність економіки від монопольних імпорتنих ринків постачання товарів та ресурсів, відсутність дієвої зовнішньоторговельної інфраструктури вказують на необхідність удосконалення зовнішньоекономічної діяльності країни та її структурних компонентів. Тому Україна не може залишатися осторонь інтеграційних процесів, які відбуваються в світовому економічному просторі.

Важливими товарами для кожної держави є продукти харчування, як джерело забезпечення базових потреб населення, а також продукція сільського господарства, що має дещо ширшу сферу призначення. Аналіз ринку цих товарів та тенденції розвитку їх вітчизняного виробництва показують, що Україна має достатньо проблем на шляху щод зміцнення своєї позиції на міжнародному ринку, а сільськогосподарська продукція є одним з головних вітчизняних експортних товарів. Проблеми розвитку міжнародної торгівлі продукцією сільського господарства завжди були серед пріоритетних в економічних дослідженнях [34, с.48].

На фоні слабкої динаміки розвитку більшості інших секторів економіки України, аграрний сектор демонструє високі темпи приросту виробленої продукції та має значний додатковий нереалізований потенціал щодо нарощування експорту. Подальший його розвиток (за умови стійкого забезпечення продовольчої безпеки

держави) здатен не лише закріпити за Україною статус надійного постачальника якісного доступного продовольства на світовий ринок, але й стати потужним драйвером розвитку економіки та зростання добробуту населення. А для окремих видів агропродовольчого виробництва саме експорт є чинником формування додаткового попиту, а його активізація – запорукою розвитку підгалузей.

Сучасне виробництво сільськогосподарської продукції характеризується тенденціями щорічного зростанням собівартості виробництва та підвищення цін на продукцію, що в свою чергу призводить до зростання імпортозалежності в продовольчій сфері та загострення продовольчої небезпеки. Зокрема у загальному рейтингу продовольчої безпеки з урахуванням впливу природних умов Україна посіла 63 місце зі 113 країн світу. До причин невисокого рівня продовольчої безпеки можна віднести високий рівень корупції, валовий внутрішній продукт на душу населення, недостатній обсяг фінансування наукових досліджень і новітніх розробок в аграрному секторі, та проблеми з доступом до дешевих кредитів. Серед найбільших переваг, які має наша держава, можна визначити безпеку продуктів харчування, помірні тарифи на імпорт сільськогосподарської продукції та наявність програм продовольчої безпеки.

Якщо порівняти загальний рейтинг країн зі скорегованим рейтингом, у якому враховується вплив факторів природного середовища, можна побачити вагомий вплив останніх на продовольчу безпеку будь-якої держави. Приклад, що вражає найбільше, – Австрія. Ця країна завдяки сприятливим погодним умовам посіла друге місце, змістивши США на четверту позицію. Подібна ситуація спостерігається і у Франції. З урахуванням природних ресурсів трійка лідерів виглядає наступним чином: Ірландія, Австрія, Франція. Ці країни мають гарні погодні умови, їхня продукція фінансово і фізично доступна, якісна та безпечна [34, с.49].

Усі три країни відрізняються високим рівнем життя, що дає населенню можливість споживати якісні і, що дуже важливо, різноманітні продукти харчування. Крім того, в них діють досить високі стандарти щодо безпеки продовольчих товарів. А місцеві виробники завдяки потужній урядовій підтримці та

доступу до дешевих кредитів мають можливості для забезпечення не лише внутрішніх потреб ринку, а й для постачання власних товарів за кордон.

Одним із головних напрямів вирішення проблем реалізації сільськогосподарської продукції, який створить можливості перевести сільське господарство й виробництво продовольства в розряд високоефективних галузей, є експорт продукції АПК [31, с. 142].

Український експорт протягом останніх років переживає складні часи. Держава втратила певні ринки збуту та виробничі потужності для традиційного експорту, кон'юнктура світового ринку також була несприятливою. Це призвело, в свою чергу, до значного скорочення вітчизняного експорту. Для цього періоду була характерна різноспрямована ситуація. З одного боку, збереглися певні негативні тенденції, зокрема: – нестабільна політико-економічна ситуація в окремих районах Луганської і Донецької областей; – значна сировинна спрямованість вітчизняного експорту; – відсутність доступу до кредитних ресурсів, системні проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності (відшкодування ПДВ, валютне, митне та податкове регулювання), [32, с.61].

Сільське господарство України є не лише постачальником продуктів харчування для населення і сировини для переробних підприємств, але і важливим джерелом валютних надходжень в країну, та складає основу зовнішньої торгівлі України. В умовах загострення глобальної продовольчої проблеми і активізації пошуків шляхів її розв'язання посилюється роль і значення світової торгівлі сільськогосподарською продукцією і продовольством.

Для України, з її потужним агропромисловим потенціалом, сприятливими природно-кліматичними умовами, величезною площею сільськогосподарських земель, розвинутою транспортною мережею та іншими сприятливими чинниками, зовнішньоторговельна діяльність на світовому ринку сільськогосподарської продукції може стати основою для подолання економічної кризи і початку економічного зростання. Враховуючи, що динаміка і результативність експортних операцій з продукцією аграрного сектору у великій мірі залежить від кон'юнктури

світового ринку сільськогосподарської продукції та волатильності цін на певні товарні групи, посилюється актуальність аналізу даних процесів і пошуку джерел нарощування вартісних обсягів експорту [82].

Тенденцією протягом 2012-2016 рр. було скорочення виручки від експорту товарів з одночасним скороченням експорту агропромислової продукції. Не дивлячись на загальний негативний тренд, у 2017 році спостерігалось зростання експорту, в тому числі і на сільськогосподарську продукцію. За 2017 рік загальний експорт продукції склав 43,3 млрд дол. США, що на 19% більше ніж за 2016 рік.

У 2018 році українські аграрії поставили на світовий ринок продовольчих товарів і сільгосппродукції на суму 18,8 млрд дол. США, що становить 39,8% від загального експорту країни. За офіційними даними за 2018 рік експорт товарів України зріс на 9,4% та склав 47,3 млрд дол. США [51].

У 2018 році аграрний сектор генерував близько 13% українського ВВП. Всього в АПК сьогодні зайнято близько 3 млн осіб (без урахування сезонних робітників), а третина виборців проживає у сільській місцевості.

Сільське господарство зміцнилося в статусі донора бюджету і є, поряд з ІТ, одним із провідних секторів української економіки.

За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства, в 2019 році Україна експортувала товарів на 50,1 млрд дол. США. Найбільше було поставлено за кордон продукції АПК та харчової промисловості - на 22,146 млрд дол. США, що на 19% або 3 534,2 млн дол. США більше, ніж за 2018 рік та становить 44,2% у структурі загального експорту товарів [52].

Динаміка агропродовольчого демонструвала аналогічний тренд як і решта експортних товарів, проте темп скорочення агропродовольчого експорту були меншими ніж загального і, не дивлячись на спад після кризових 2012/2013рр., зростання поставок спостерігалось вже у 2016 році. Історично рекордний обсяг агропродовольчого експорту спостерігався у 2012 році, він склав порядку 17,9 млрд дол. США. Рекордного показника майже вдалося досягнути у 2017 році – експорт склав 17,8 млрд дол. США. Але в 2018 році експорт АПК України встановив новий

рекорд в 18,8 млрд дол. США. Частка сільськогосподарської продукції та продовольства у загальних обсягах українського експорту становить близько 40%. З початку двохтисячних вартість експорту української аграрної продукції зросла в 4 рази (з 4,3 млрд. дол. США у 2005 р. до 18,8 млрд. дол. США у 2018 році), а його частка у структурі експорту товарів підвищилася в 3,6 рази (з 11,8% до 42 %). Щодо 2019 року, то його частка в структурі експорту вже досягла максимальної позначки в 44,2%, що говорить про позитивну динаміку розвитку експортного потенціалу АПК України [51], (рис. 2.27.):

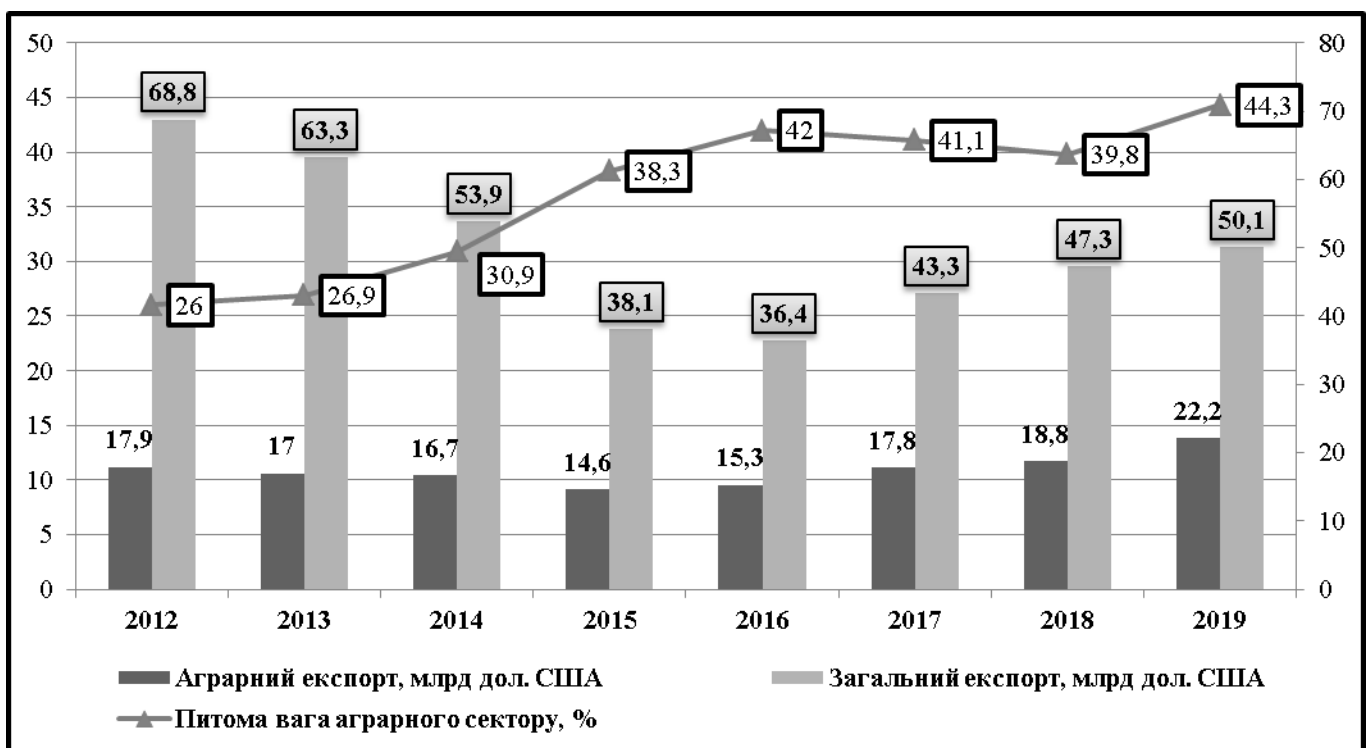

Рис. 2.27. Динаміка обсягів всього експорту і аграрного сектору України в період 2005-2019рр., (млрд. дол. США).

Примітка. Побудовно автором за даними Державної служби статистики України.

Водночас обсяги імпорту аграрної продукції в Україні були майже вчетверо менше в порівнянні з обсягами її експорту і склали 5,7 млрд. дол. США. Частка імпорту сільгосппродукції і продовольства в 2019 році склала 9,4% від загального

обсягу імпорту і зросла в порівнянні з 2018 роком на 13%. За офіційними даними за 2019 рік імпорт товарів України склав 57,2 млрд дол. США [51].

Натомість, динаміка імпорту аграрної продукції до України не зазнала таких суттєвих змін у обсягах та структурі, як аграрний експорт. Так, у 2019 році частка імпорту сільгосппродукції та продовольства в Україну у загальному обсязі імпорту склала 9,4% (у 2005 році – 7,5%), а загальна вартість імпорту зросла за період 2005-2019 рр. з 2,7 до 5,7 млрд. дол. США. Обсяги імпорту аграрної продукції до України є у 3,6 рази меншими, ніж обсяги її експорту. Загалом, аналіз структури імпорту характеризується звуженням його товарного асортименту, що пов'язано передусім зі зниженням доходів населення, його купівельних настроїв, скорочення потреби у високотехнологічному імпорті, викликані девальваційними процесами, посиленням протекціоніських заходів, загостренням військових конфліктів на територіях промислового виробництва [51], (рис. 2.28.):

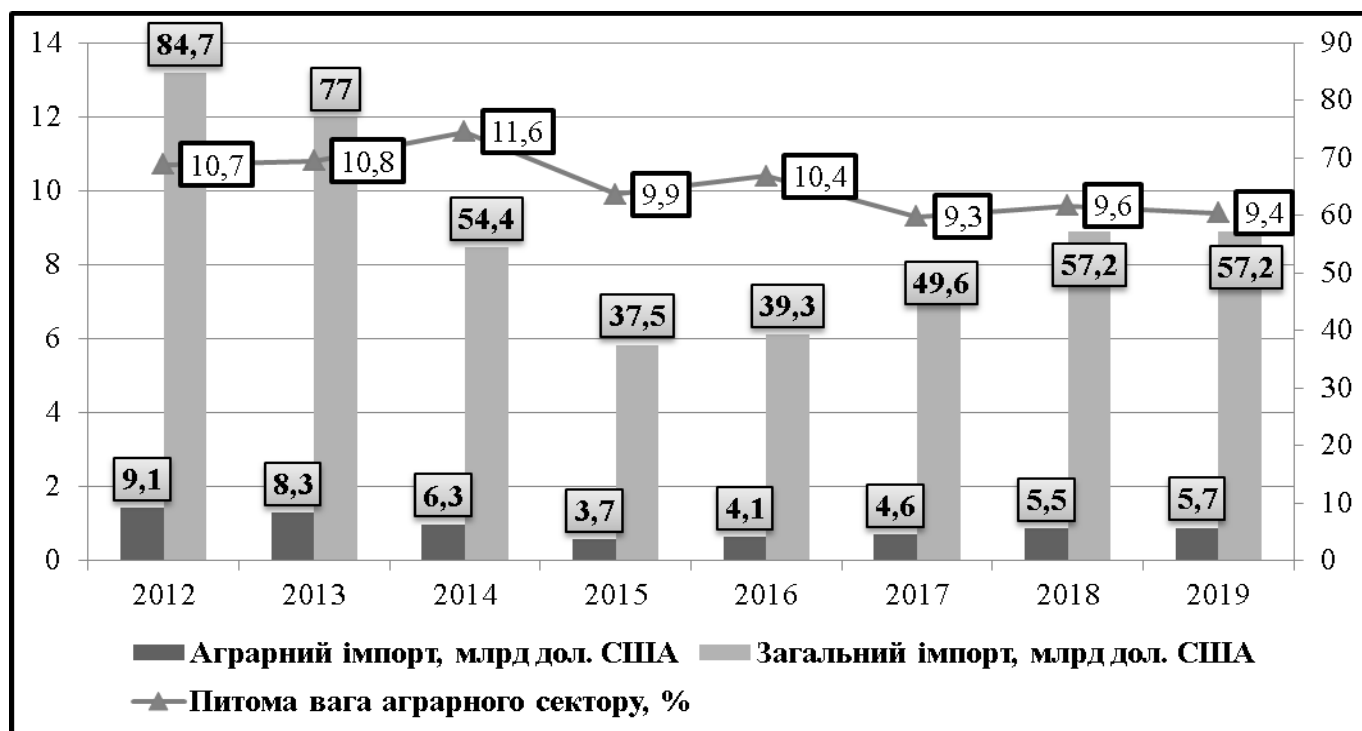

Рис. 2.28. Динаміка обсягів імпорту всього і аграрного сектору України в період 2005-2019рр., (млрд. дол. США).

Примітка. Побудовно автором за даними Державної служби статистики України.

Сальдо зовнішньої торгівлі аграрною продукцією на протязі багатьох років залишається позитивним, в той час як загальна вартість всіх імпортованих товарів, у переважній більшості періодів, перевищувала обсяги їх експорту [51], (рис. 2.29.):

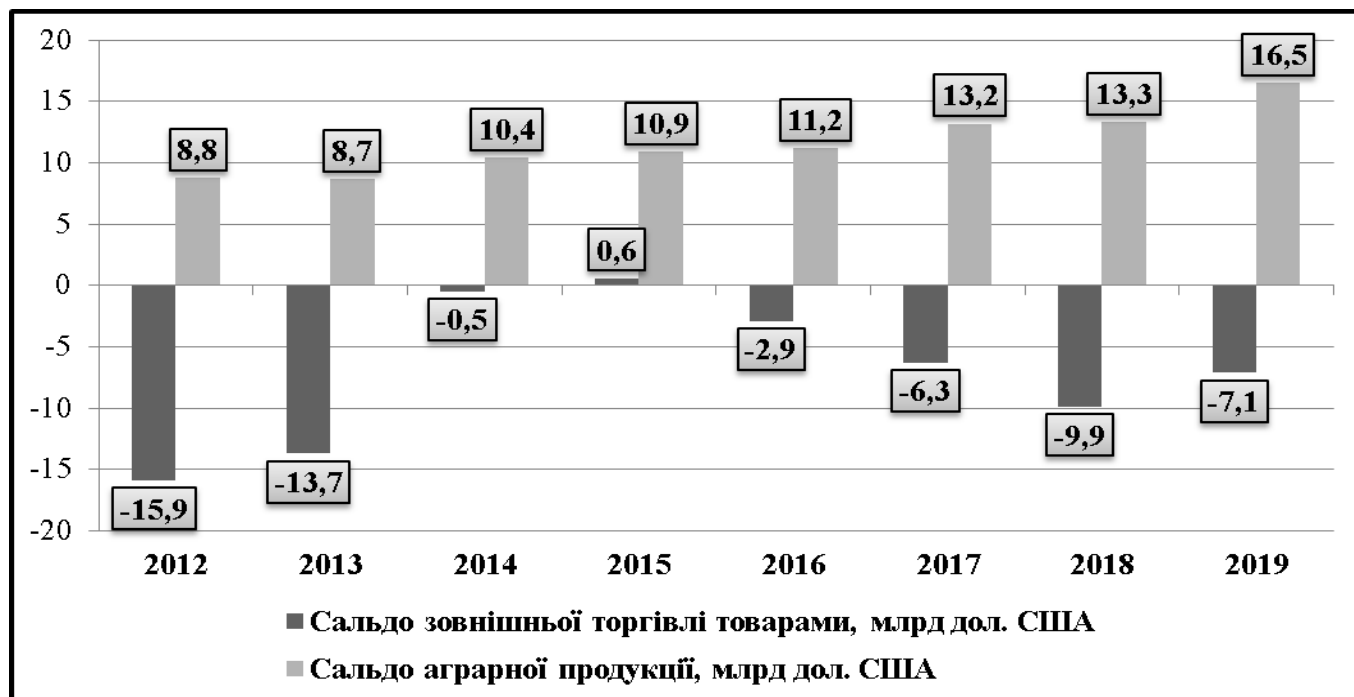

Рис. 2.29. Динаміка сальдо зовнішньої торгівлі товарами і аграрної продукції України в період 2005-2019рр., (млрд. дол. США).

Примітка. Побудовно автором за даними Державної служби статистики України.

Зокрема, за оперативними даними, у 2019 році загальне сальдо зовнішньої торгівлі товарами є негативним (- 7,1 млрд. дол. США), у той час як аграрне сальдо позитивне (+ 16,5 млрд. дол. США), [51].

Вплив географічної орієнтації зовнішньої торгівлі на економічне зростання може виявлятися у широкому аналітичному діапазоні: залежність обсягів і структури торгівлі від відстані до країни-торговельного партнера, традиційні економічні та суспільно-політичні зв'язки, відкритість для інвестицій з певного регіону, інтенсивність науково-технічної співпраці тощо. Дефіцит зовнішньоторговельного балансу, загальне зниження ВВП є також результатом змін у географічній структурі міжнародної торгівлі.

За оцінками науковців Інституту аграрної економіки, вирішальним для сумарного зростання експорту продукції АПК в 2019 році стало збільшення обсягів поставок до всіх трьох ключових регіонів – Азії, Європейського Союзу та Африки. При цьому обсяги поставок до них вітчизняного агропродовольства також сягнули максимальних за часів незалежності України показників.

Частка азійських країн в 2019 році склала 42,2% від загального української агроекспорту (9,4 млрд. дол. США), ЄС – 33,5% (7,5 млрд. дол. США), Африки – 14,9% (3,3 млрд. дол. США), країн СНД – 6,5% (1,5 млрд. дол. США). В цілому ці чотири регіони закупають понад 97% аграрної продукції українського виробництва [51], (рис. 2.30.):

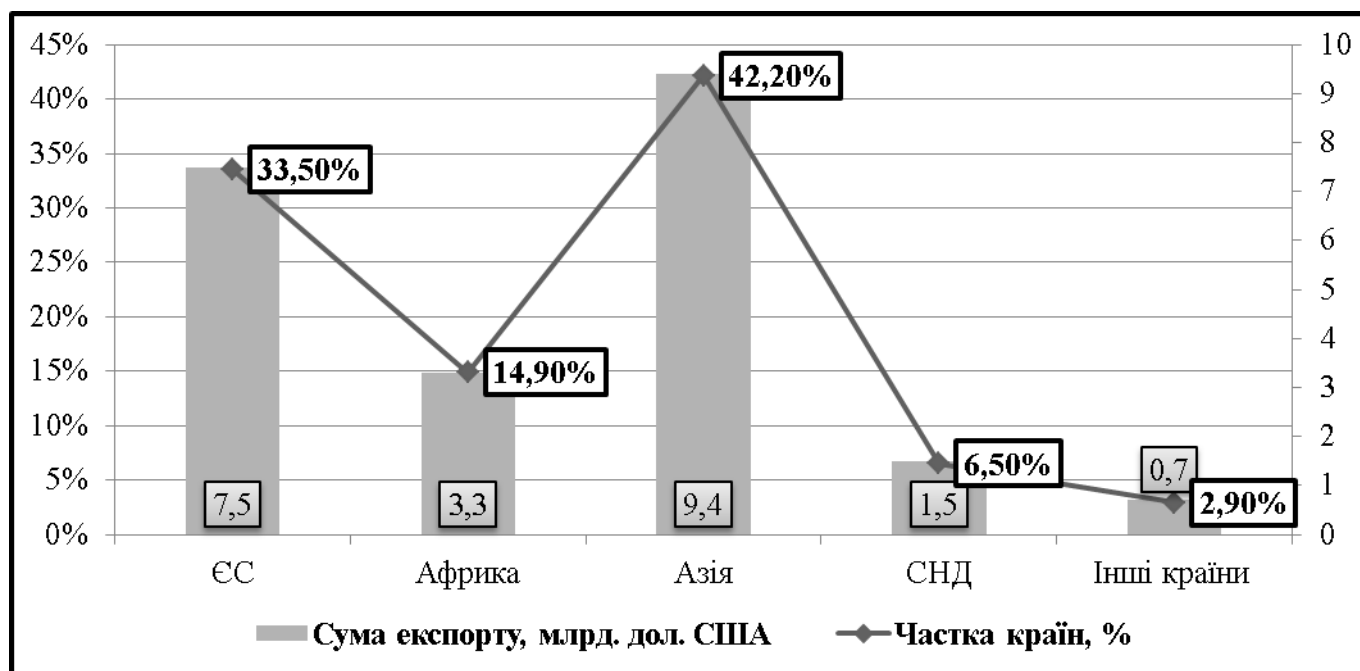

Рис. 2.30. Географічна структура експорту продукції АПК України в 2019 році, (%; млрд. дол. США).

Примітка. Побудовно автором за даними Державної служби статистики України.

Географія поставок аграрної продукції за останні десятиріччя помітно розширилася, і на сьогодні українське продовольство, тією чи іншою мірою, представлене на всіх континентах планети. Проте, основними ринками збуту

залишаються три регіони – країни Азії, Європейського Союзу та Африки. Загалом на них припадає понад 90% вартості українського експорту сільгосппродукції.

За даними Національного наукового центру "Інституту аграрної економіки", потіснивши на третє місце Індію, яка три роки поспіль утримувала перше місце, лідерство у топ-10 найбільших імпортерів української агропродукції у 2019 році виборов Китай. Вартісні обсяги поставок вітчизняної сільгосппродукції до Китаю становили минулого року 1,955 млрд. дол. США. При цьому частка Китаю у вітчизняному експорті агропродовольства становила торік 8,7%.

Лідерство у топ-10 найбільших імпортерів української агропродукції у 2019 році виборов Китай, Єгипет (1674 млн. дол. США), Індія (1547 млн. дол. США), Туреччина (1544 млн. дол. США), Нідерланди (1476 млн. дол. США), Іспанія (1199 млн. дол. США), Німеччина (871 млн. дол. США), Польща (785 млн. дол. США), Італія (716 млн. дол. США) та Білорусь (605 млн. дол. США). Причому Китай, Єгипет та Туреччина збільшили обсяги закупівель агропродовольства більш ніж у півтора рази порівняно з 2018 роком [51], (рис. 2.31.):

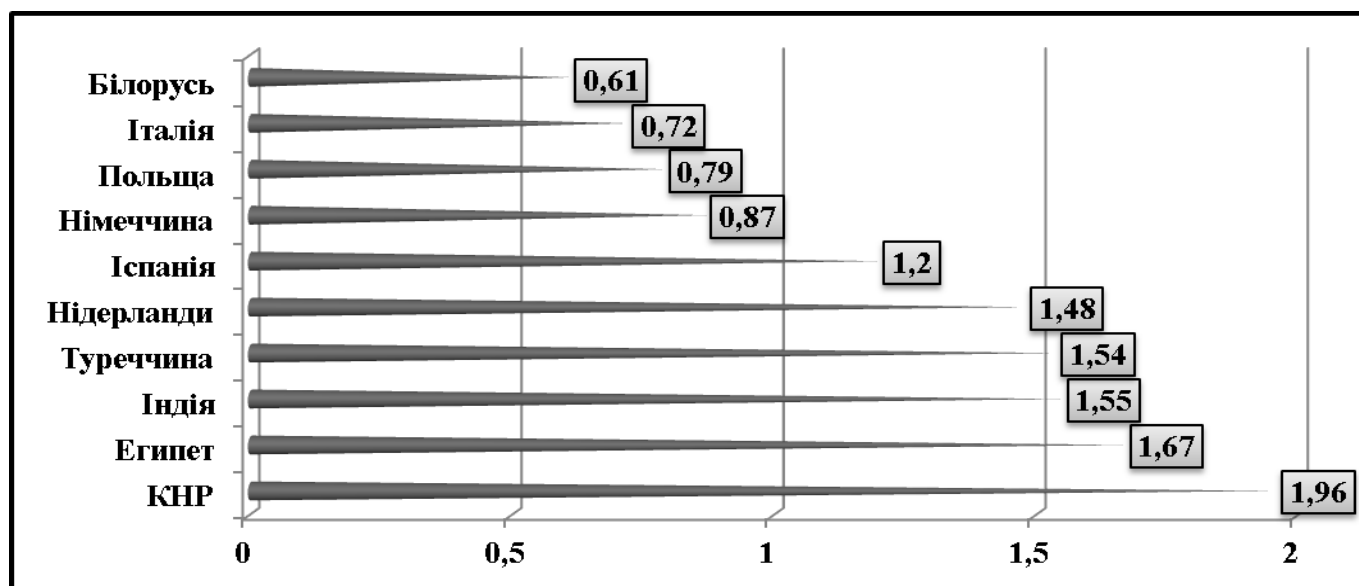

Рис. 2.31. ТОП-10 країн-імпортерів агропродукції України в 2019 році, (млрд. дол. США).

Примітка. Побудовно автором за даними Державної служби статистики України.

За підсумками календарного 2019 року зафіксовано найбільші в історії України обсяги експорту зерна (56,7 млн тонн) та соняшникової олії (6,1 млн тонн). Серед інших товарів, було досягнуто максимальні кількісні значення в експорті незгущених молока і вершків без цукру (25 тис. тонн), яєць птиці у шкаралупі та без (144 тис. тонн), волоських горіхів (68 тис. тонн), крохмалю (83 тис. тонн) та консервованих томатів (59 тис. тонн).

Закупки агропродукції Азією у 2019 році збільшилися на 17,5% (до 9,4 млрд. дол. США). Частка азійських країн склала торік 42,2% від загального українського агроекспорту. Обсяги закупок ЄС за рік збільшилися на 19% (до 7,5 млрд. дол. США). У 2019 році частка ЄС у вітчизняному експорті агропродовольства становила 33,5%. Це найвищий показник за часи незалежності. Обсяги поставок до країн Африки 2019 року збільшилися за рік на 43% і становили 3,3 млрд. дол. США (частка у 14,9% від українського експорту сільгосппродукції). Поставки агропродовольства до країн СНД, залишилися на рівні 2018 року і склали 1,5 млрд. дол. США (частка 6,5%), [51], (рис. 2.32.):

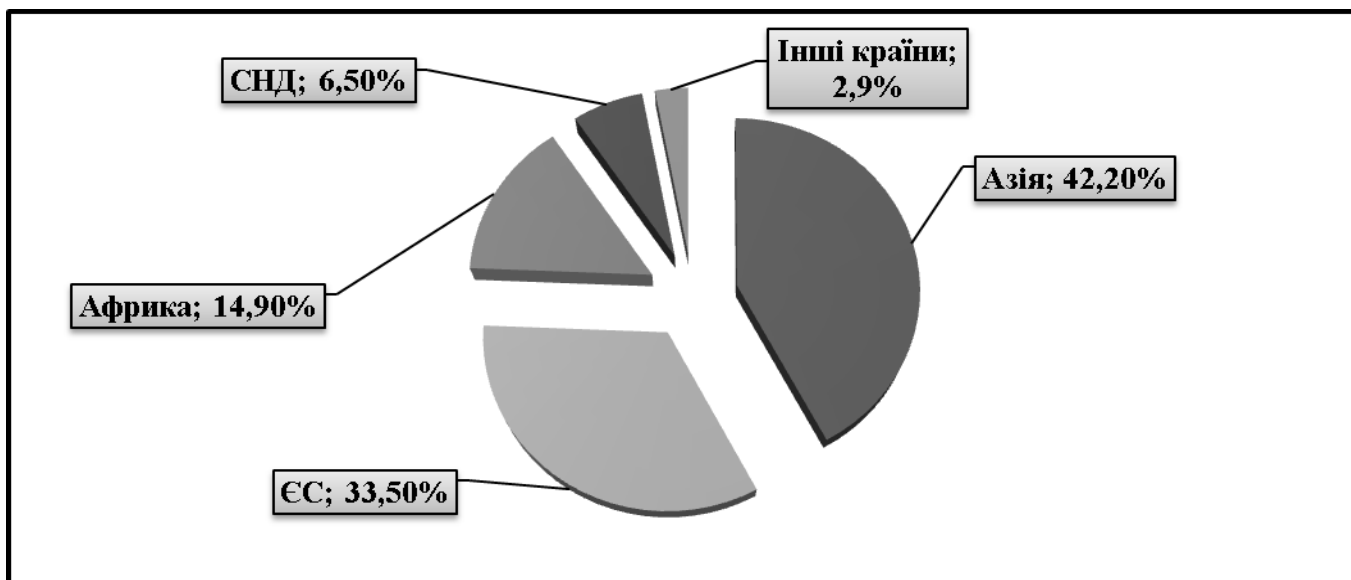

Рис. 2.32. Регіональний розподіл експорту аграрної продукції України в 2019 році, (%).

Примітка. Побудовно автором за даними Державної служби статистики України.

Зростання вартісних обсягів експорту української агропродовольчої продукції у 2019 році відносно 2018 року спостерігається по всіх напрямках. Найбільше – на 1,2 млрд. дол. США – обсяги поставок збільшилися до країн – членів ЄС. Експорт до країн Азії зріс на 0,8 млрд дол. США, до африканських країн – на 0,7 млрд дол. США [51].

Ключовими продуктами вітчизняного аграрного експорту традиційно стали зернові культури, різні олії, насіння олійних культур, залишки і відходи, а також м'ясопродукція, на які припадає близько 85% його вартісних обсягів.

Найбільше Україна експортувала в 2019 році кукурудзи на 5,2 млрд. дол. США. В цілому українські виробники продали за кордон 32 млн. тонн цього продукту, що на 11 млн. тонн більше, ніж у минулому році. У грошовому вираженні експорт кукурудзи зріс на 1,7 млрд. дол. США. Більшість кукурудзи Україна експортувала в ЄС 15 млн. тонн, Китай продали 4,2 млн. тонн, в Єгипет 3,8 млн. тонн.

На другому місці за обсягом експорту - соняшникова олія. Її експортували на 3,78 млрд. дол. США. Найбільше продали в Індію (2,1 млн. тонн), ЄС (1,77 млн. тонн) і Китаю (838 тис. тонн).

Пшеницю Україна експортувала на 3,65 млрд. дол. США (19,96 млн. тонн), що робить її третім за обсягом товаром українського експорту. Найбільше продали в Туреччину, Бангладеш і Єгипет.

На четвертому місці за обсягами експорту- окатиші з залізної руди (1,6 млрд. дол. США), п'яте місце - концентрати залізні (1,42 млрд. дол. США), шосте місце - залізні кабелі (1,32 млрд. дол. США), сьоме - напівфабрикати з вуглецевої сталі, ПВХ або отримані безперервним литтям (1,29 млрд. дол. США). Восьме місце за обсягами українського експорту займає ріпак. Її продали на 1,26 млрд. дол. США, дев'яте місце - соєві боби (експортували на 1,16 млрд. дол. США в рік), а на десятій позиції з експорту — макуха з соняшникового насіння (0,975 млрд. дол.

Україна впевнено продовжує просувати сільськогосподарську продукцію на зовнішні ринки, зокрема, на європейський. Зараз вона займає третє місце, після

США і Бразилії, по експорту агропродукції в ЄС. Частка сировинних товарів в українському експорті в 2019 році досягла 80% [51], (рис. 2.33.):

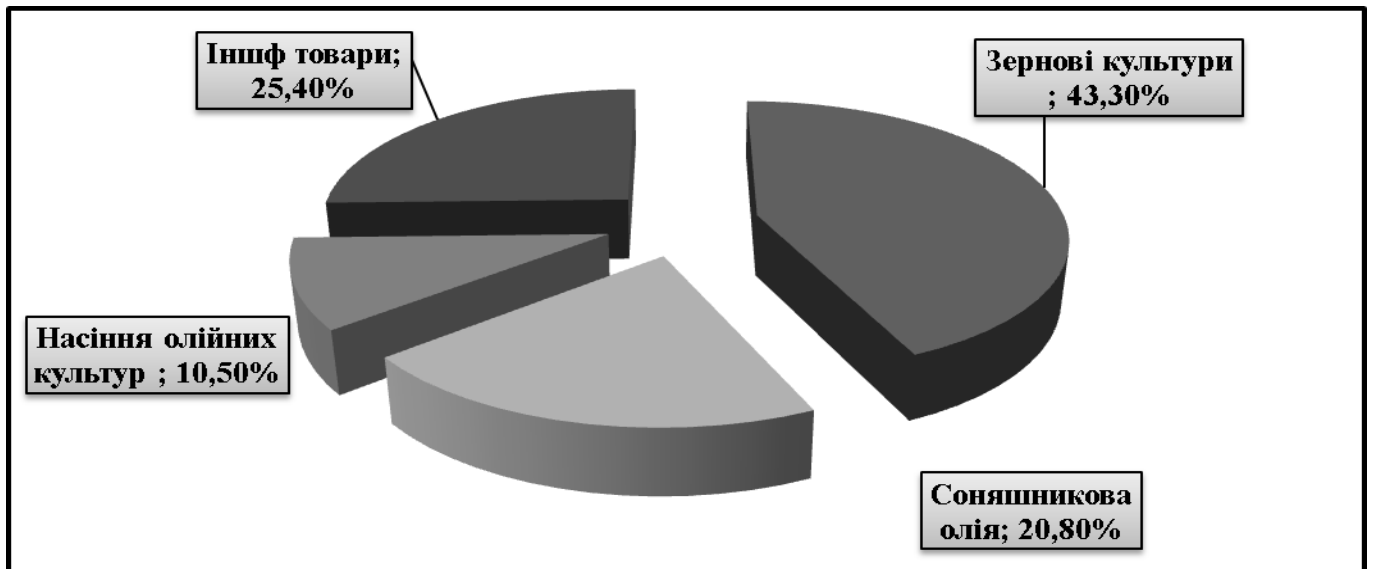

Рис. 2.33. Товарна структура експорту аграрної продукції України в 2019 році, (%).
Примітка. Побудовно автором за даними Державної служби статистики України.

При цьому обсяги експорту продукції рослинництва становили 93,1% всього експорту сільгосппродукції, а тваринницької продукції - 6,9%, [51], (рис. 2.34.):

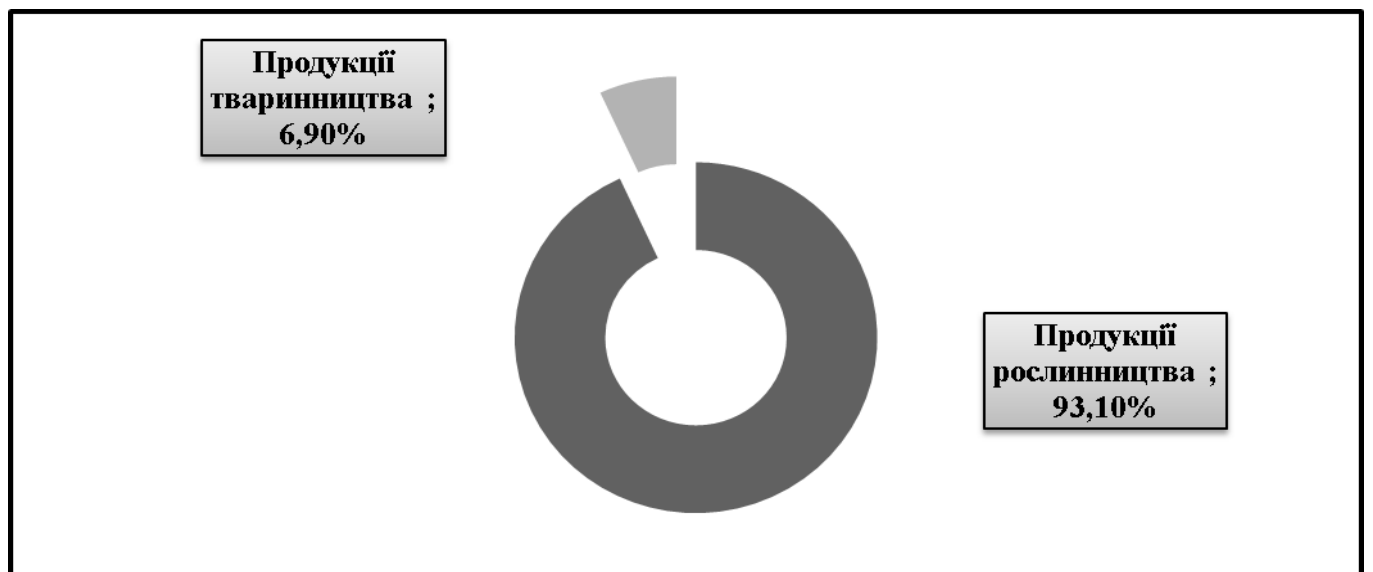

Рис. 2.34. Галузева структура експорту аграрної продукції України в 2019 році, (%).
Примітка. Побудовно автором за даними Державної служби статистики України.

В структурі загального експорту України продукція з додано вартістю демонструватиме зростання у 2019 році, проте у порівнянні з експортом сировинних товарів, зріс буде не таким вражаючим.

Основними експортними товарами рослинництва в 2019 році стали: кукурудза, пшениця, ріпак, соя, ячмінь.

Основними експортними товарами тваринництва в 2019 році стали: м'ясо птиці, мед, яйця, м'ясо великої рогатої худоби.

Аналітичний відділ Ради з питань експорту продовольства радить звернути увагу на такі статті експорту продукції українського АПК в 2020 році:

1. **Вершкове масло**, адже у 2018 році Україна увійшла до п'ятірки світових експортерів даного продукту.

2. **Яблуко**: даний фрукт завойовує нові ринки, якщо тенденція до розширення експортної географії продовжиться і у 2019 році, даний продукт може поповнити топ-десятку експортних продуктів з України.

3. **Яйця в шкарлупі**: вітчизняне поголів'я стабільно зростає, як і виробництво яєць. Якщо позитивна тенденція продовжиться, то прогнози будить найбільш оптимістичними для даної експортної позиції.

4. **Мед**: 2019 рік був не простим для українських виробників, але даний продукт зберігає свій експортний потенціал.

5. **Соєва олія**: якщо посівні площі вагомо не знизяться, даний експортний продукт залишиться в топ-десятці і у 2019 році.

Напрями підвищення конкурентоспроможності експорту продукції АПК України представлено в Додатку Б.

Основним інструментальним чинником ефективності гео економічного розвитку країн світу є диверсифікація експорту на сучасній технологічній базі. Вадами структури національної економіки є превалювання сировинних галузей, тому поступове ускладнення технологічної структури експорту є сприятливим для прискорення динаміки її розвитку [34, с. 54].

Позитивами зовнішньої торгівлі України є: стабільне додатне сальдо експорту-імпорту послуг, скорочення частки торгівлі з країнами СНД за рахунок розширення операцій з іншими країнами: Європи, передусім із країнами ЄС, Азії, Африки. Україна отримає можливість збільшити кількість безмитного експорту до ЄС пшениці, кукурудзи, ячменю, вівсяних і ячмінних круп і гранул. Також ця пропозиція також сприятиме безмитному експорту до ЄС більшої кількості томатів, натурального меду і виноградного соку. Від цих торгових преференцій виграють також експортери промислової продукції. Зокрема, це українські виробники взуття, добрив, виробів з алюмінію і побутової електроніки.

В Україні є низка чинників, які перешкоджають зміцненню конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках, основними з них є: низький рівень розвитку фінансово-кредитної системи, нерозвиненість сфери страхування від виробничих і кредитних ризиків, нерозвиненість інфраструктури АПК, які збільшують вартість виробництва. Українська сільськогосподарська продукція має низьку якість, внаслідок чого ціни на неї знижуються [22, с. 16].

Для зміцнення зовнішньоторговельної безпеки на аграрному ринку в Україні необхідно забезпечити умови для підвищення конкурентоспроможності продукції АПК: створити умови для розширення інтеграційних і технологічних зв'язків між сільгосптоваровиробниками та підприємствами харчової промисловості для становлення комплексів, які об'єднують у єдиному технологічному ланцюгу виробництво зерна, комбікормів, вирощування свиней, ВРХ та переробку сировини у продукти харчування високого ступеня готовності експортного спрямування; забезпечити надання інформаційної підтримки інвестуванню в розвиток сільськогосподарського виробництва, спрощення процесів реєстрації аграрних інвестицій та надання гарантій захисту землекористування інвесторам.

Таким чином, український сільськогосподарський сектор є, з одного боку, самодостатньою галуззю народного господарства, а, з іншого боку, експорт сільгосппродукції є ключовим для економіки, одним з найважливіших джерел

наповнення держбюджету, а також припливу валюти. Тому експорт продукції сільгоспвиробництва, поряд з експортом промислових товарів і послуг, так важливий для економічного розвитку України.

Загальний експорт продовольчих товарів з України в 2019 році у порівнянні з попереднім роком зріс приблизно на 5% - до понад 22,2 млрд дол. США. При цьому до 57% усього експорту забезпечили лише три позиції: соняшникова олія, кукурудза та пшениця [51].

Характерною рисою 2019 року стало збереження або навіть посилення позицій по більшості видів вітчизняного експорту агропродовольчої продукції. Визначальними позиціями у товарній структурі вітчизняного агропродовольчого експорту є зернові та олійні культури, олія, залишки і відходи, а також м'ясо. Їх сукупна частка становить близько 85% в аграрному експорті.

Основними заходами для посилення позицій продукції вітчизняної аграрної продукції на зовнішніх ринках є розвиток збутової інфраструктури, державна підтримка та розширення джерел фінансування, вдосконалення цінкових відносин на продукцію сільського господарства та інших галузей економіки, врегулювання земельних відносин.

Висновки до розділу 2

Таким чином, продовольство зараз є дуже затребуваним ресурсом у світі, так само як вода та енергоресурси. Україна може бути конкурентоздатною на світовому ринку продовольства, тому що небагато країн світу можуть збільшити виробництво аграрної продукції. Це Україна, США, Бразилія та Аргентина. У нас є природні конкурентні переваги для того, щоб виходити на зовнішні ринки. АПК України має величезний експортний потенціал. Наприклад, виробництво зернових зараз становить понад 50 млн. тонн на рік, та можна його збільшити до 120-150 млн. тонн на рік. Якщо Україні вдасться закріпитися як ключовий експортер аграрної продукції на зовнішніх ринках, вона стане країною, яка забезпечує продовольчу

стабільність в багатьох регіонах світу. Китаю, Індії, Саудівській Аравії та іншим країнам стануть не вигідні будь-які конфлікти в Україні, тому вони робитимуть на міжнародному рівні все можливе для того, щоб в нашій країні була збережена стабільність. АПК може стати гарантом безпеки України.

Визначальними позиціями у товарній структурі вітчизняного агропродовольчого експорту є зернові та олійні культури, олія, залишки і відходи, а також м'ясо. Їх сукупна частка становить близько 85% в аграрному експорті.

Для зміцнення зовнішньоторговельної безпеки на аграрному ринку в Україні необхідно забезпечити умови для підвищення конкурентоспроможності продукції АПК: створити умови для розширення інтеграційних і технологічних зв'язків між сільгосптоваровиробниками та підприємствами харчової промисловості для становлення комплексів, які об'єднують у єдиному технологічному ланцюгу виробництво зерна, комбікормів, вирощування свиней, ВРХ та переробку сировини у продукти харчування високого ступеня готовності експортного спрямування; забезпечити надання інформаційної підтримки інвестуванню в розвиток сільськогосподарського виробництва, спрощення процесів реєстрації аграрних інвестицій та надання гарантій захисту землекористування інвесторам.

Зазначимо фактори, що сприяють зростанню українського експорту: зростання чисельності населення; розвиток економік країн Азії; глобальні зміни клімату та торговельний конфлікт між США і Китаєм. А також фактори ризику: Китай – ризиковий партнер; глобальні зміни в сировинній структурі для кормів; конкуренція з боку РФ та логістика. Основними заходами для посилення позицій продукції вітчизняної аграрної продукції на зовнішніх ринках є розвиток збутової інфраструктури, державна підтримка та розширення джерел фінансування, вдосконалення цінових відносин на продукцію сільського господарства та інших галузей економіки, врегулювання земельних відносин.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ

3.1. Дослідження форм взаємодії держави та бізнесу в сільськогосподарській галузі України

У сучасних умовах реалізації довгострокових планів розвитку держави, визначених стратегією «Україна-2020», євроінтеграційних прагнень України, а також досягнення Цілей розвитку тисячоліття все більшої актуальності набуває проблема розвитку малого та середнього агробізнесу як основи майбутньої економічної безпеки на локальному рівні. Стратегічно визначене і ресурсно підкріплене державне регулювання розвитку малого та середнього агробізнесу має забезпечити розвиток інфраструктури сільської місцевості, зростання продуктивності праці аграріїв, поліпшення соціального добробуту, збільшення надходжень до бюджетів громад. У результаті чого має зрости рівень життя населення, підвищитись якість соціально-економічних умов існування – сучасні дороги, лікарні та школи, наближена до потреб людини сфера соціально-побутового обслуговування, комфортний будинок, автомобіль, Інтернет, телебачення, одяг тощо.

Державна підтримка розвитку малого та середнього агробізнесу сприятиме підвищенню купівельної спроможності аграрних виробників, що сприятиме зростанню неаграрного сектора країни. Це забезпечить розвиток вітчизняного внутрішнього ринку та відповідно призведе до збільшення обсягів виробництва. Саме тому, приділення належної уваги з боку держави умовам розвитку малого та середнього агробізнесу є передумовою формування розвиненого конкурентного середовища, імплементації інноваційно-інвестиційної моделі прискореного розвитку галузі та економіки в цілому на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Розвиток аграрного сектору в ринковому середовищі залежить від формування ефективних взаємовідносин у системі держава-бізнес, цілями яких мають бути як забезпечення продовольчої безпеки, нарощування експортного потенціалу, наповнення Державного бюджету країни, збереження та створення нових робочих місць, так і впровадження підприємницьких ініціатив аграріїв.

19 лютого 2020 року Кабміном прийнято постанову, якою визначаються напрями підтримки аграріїв 2020 року за програмою 1201150 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників». Для її реалізації у Держбюджеті закладено 4 млрд. грн.

Кошти будуть спрямовані на здешевлення кредитів, компенсацію вартості купівлі сільгосптехніки українського виробництва та інше. Уряд планує спрямувати 1 млрд. грн. на підтримку розвитку тваринництва та переробку сільгосппродукції. Згідно з урядовим документом, із коштів за цим напрямом, зокрема, планується компенсувати вартість введених у дію близько 50 тваринницьких ферм і комплексів, а також вартість будівництва п'яти тваринницьких об'єктів за рахунок залучених кредитних ресурсів 2018-2019 рр.

На часткову компенсацію вартості сільгосптехніки та обладнання вітчизняного виробництва буде виділено 1 млрд. грн. Водночас, згідно з пояснювальною запискою, 2019 року за цим напрямом 9,5 тис. аграріїв купили 26,07 тис. од. техніки та обладнання на 5,8 млрд грн.

На напрям фінансової підтримки заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів планується спрямувати 1,2 млрд. грн., що, за підрахунками уряду, дозволить здешевити кредити на понад 15,5 млрд. грн., зокрема 7,2 млрд. грн. - короткострокові кредити, 8,3 млрд. грн. - середньострокові та довгострокові. Для фінансової підтримки розвитку фермерських господарств буде виділено 185 млн. грн., для розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства - 400 млн. грн. Ще 215 млн. грн. планується спрямувати сімейним фермерським господарствам додаткової фінпідтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб.

Державним бюджетом України на 2019 рік, затвердженим Законом від 23.11.18 р. № 2629-VIII (далі – Закон № 2629), передбачено фінансування державних цільових програм на підтримку підприємств АПК [2].

Повний документ Інформація «Про стан фінансування державної підтримки розвитку підприємств АПК у 2019 році за рахунок загального фонду державного бюджету» відображено в Додатку А.

Законом України „Про Державний бюджет України на 2019 рік” Мінагрополітики передбачені видатки в обсязі 12 341 643,0 тис грн, з них за програмами підтримки розвитку АПК – 5 909,0 млн грн, в тому числі (табл. 3.1):

Таблиця 3.1

Розподіл видатків державного бюджету України на 2019 рік

Найменування згідно з відомчою і програмною класифікаціями видатків та кредитування державного бюджету	Сума, млн. грн
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів	127,2
Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	800
Державна підтримка розвитку, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними	400
Надання кредитів фермерським господарствам	200
Державна підтримка галузі тваринництва	3500
Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників	881,8
Всього за програмами підтримки розвитку АПК	5909

Примітка. Складено автором за даними Державного бюджету України на 2019 рік.

Основними напрямками державної підтримки сільського господарства є:

Цінове регулювання. Держава здійснює регулювання гуртових цін окремих видів сільськогосподарської продукції, встановлюючи мінімальні та максимальні інтервенційні ціни, а також застосовуючи інші заходи, визначені Законом «Про державну підтримку сільського господарства», при дотриманні правил антимонопольного законодавства та правил добросовісної конкуренції.

Зміст державного цінового регулювання полягає у здійсненні Аграрним фондом державних інтервенцій в обсягах, що дозволяють встановити ціну рівноваги (фіксінг) на рівні, не нижчому за мінімальну інтервенційну ціну та не вищому за максимальну інтервенційну ціну. Держава не здійснює цінове регулювання за межами організованого аграрного ринку України [66].

На кожний вид сільськогосподарської продукції (товар), визначений відповідно до стандартів і який є об'єктом державного цінового регулювання, встановлюються мінімальні або максимальні інтервенційні ціни.

Цінове регулювання здійснюється з використанням таких інструментів:

1. **Товарні інтервенція.** Товарні інтервенції здійснюються Аграрним фондом шляхом продажу (поставки) окремих об'єктів державного цінового регулювання на організованому аграрному ринку на умовах споту або форварду, з метою встановлення ціни рівноваги (фіксіngu) у розмірі, що не перевищує значення максимальної інтервенційної ціни.

2. **Фінансова інтервенція.** Фінансові інтервенції здійснюються Аграрним фондом шляхом придбання окремих об'єктів державного цінового регулювання на організованому аграрному ринку на умовах споту або форварду з метою встановлення ціни рівноваги (фіксіngu) у розмірі, який не є меншим значення мінімальної інтервенційної ціни.

3. **Тимчасове адміністративне регулювання цін та тимчасова бюджетна дотація.** Тимчасове адміністративне регулювання цін - комплекс адміністративних заходів, спрямованих на упередження чи зупинку спекулятивного або узгодженого встановлення цін продавцями та/або покупцями об'єктів державного цінового регулювання на організованому аграрному ринку, яке не може бути виправлено за стандартними процедурами державних інтервенцій. Здійснює цінове регулювання в Україні Аграрний фонд, який є державною спеціалізованою установою, уповноваженою Кабінетом Міністрів України провадити цінову політику в агропромисловій галузі економіки України.

Державні заставні закупівлі зерна. Аграрний фонд (далі - кредитор) надає бюджетну позику виробнику зерна, яке є об'єктом державного цінового регулювання, під заставу такого об'єкта, що оформлюється переданням кредитору подвійного складського свідоцтва [66].

Фінансова підтримка суб'єктів господарювання через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів. Здешевлення кредитів здійснюється в режимі кредитної субсидії та полягає у субсидуванні частини плати (процентів) за використання кредитів, наданих банками в національній та іноземній валюті. Компенсація лізингових платежів полягає у частковому відшкодуванні сплачених суб'єктами господарювання агропромислового комплексу лізингових платежів за придбані техніку та/або обладнання для агропромислового комплексу на умовах фінансового лізингу.

Державна підтримка галузі тваринництва. Підтримка галузі тваринництва, на яку в 2019 році виділено найбільшу суму з усіх програм – 3,5 млрд грн., направлена на створення основи для зростання галузі, яка може генерувати продукцію з високою доданою вартістю. Дана програма передбачає фінансування ряду напрямів, які сприятимуть зростання поголів'я ВРХ, свиней та інших видів тварин, та стимулювання будівництва тваринницьких комплексів (див. Табл. 3.2).

Бюджетна дотація для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції.

Сільськогосподарський товаровиробник, основною діяльністю якого є постачання сільськогосподарських товарів, вироблених ним на власних або орендованих основних засобах, причому питома вага вартості сільськогосподарських товарів становить не менше 75 відсотків вартості всіх товарів, поставлених ним протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно, має право на бюджетну дотацію для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції після його внесення контролюючим органом до Реєстру отримувачів бюджетної дотації [66].

Напрями видатків з державного бюджету за програмою державної
підтримки галузі тваринництва у 2019 році

Напрями видатків	Сума, тис. грн.
Державна підтримка галузі тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва)	3500000,0
Часткова компенсація відсоткової ставки за банківськими кредитами, залученими для покриття витрат, пов'язаних із провадженням діяльності у галузях: вівчарство, козівництво, бджільництво, звірівництво, кролівництво, шовківництво та аквакультура (рибництво)	50000,0
Часткова компенсація вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції в частині витрат, профінансованих без урахування податку на додану вартість за рахунок банківських кредитів	100 000,0
Спеціальна бюджетна дотація за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності	700 000,0
Спеціальна бюджетна дотація за вирощування молодняка великої рогатої худоби	700 000,0
Часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин, а саме: телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного і м'ясного напрямку продуктивності, свинок та кнурців, вівцематок, баранів, ярок і сперми бугаїв та ембріонів великої рогатої худоби, які мають племінну (генетичну) цінність	250 000,0
Часткове відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції	850 000,0
Часткове відшкодування сільськогосподарським товаровиробникам вартості будівництва та реконструкції підприємств із зберігання та переробки зерна	850 000,0
Часткова компенсація вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції в частині витрат, профінансованих без урахування податку на додану вартість за рахунок банківських кредитів	100 000,0

Джерело: Інформація щодо стану фінансування державної підтримки розвитку підприємств АПК у 2019 році за рахунок загального фонду державного бюджету.

Фермерам: Серед пріоритетів Уряду та Мінагрополітики є стимулювання фермерського руху та створення успішної моделі господарювання в Україні – формування ефективного та соціально відповідального власника на селі.

Для розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2019 рік передбачається суттєва державна підтримка.

Обов'язкові вимоги для фермерських господарств – отримувачів бюджетних коштів: зареєстровані права на власність та/або користування земельною ділянкою; ідентифікація та реєстрація сільськогосподарських тварин.

Кооперативам: Об'єднання агровиробників є дієвим способом отримання належної системи збуту сільськогосподарської продукції та можливості одержання реальної ціни за неї. Окрім того, кооперація зміцнить позиції дрібних виробників серед великих аграрних гравців, а також позитивно вплине на збільшення зайнятості місцевого населення, розвиток сільської інфраструктури.

Агровиробникам: Не менш цікавими будуть ініціативи для великих виробників, яким потрібна допомога іншого порядку – а саме додаткові ресурси для модернізації та будівництва основних фондів.

Потужний агросектор – запорука власної продовольчої безпеки, утримання лідируючих позицій в світовій торгівлі, а головне – основа розвитку українського села, яке поступово відновлюється.

Доля агровиробництва в структурі ВВП України становить 12%. І цей показник постійно збільшується. Так само зростає показник валютної виручки, яку «заводять» в державу агропідприємства. Минулого року саме вони забезпечили 40% валютних надходжень. Без малого, кожен другий долар в Україні – це заробіток агросектору:

Зокрема, діють такі програми підтримки.

1. Урядова програма підтримки утримання корів 900 гривень на голову.

Дотація надається надається суб'єктам господарювання, юридичним особам та власникам корів, що утримують ідентифікованих та зареєстрованих корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напряму продуктивності за кожну наявну станом на 1 січня та на 1 липня поточного року.

2. 50% на закуплені племінні тварини, сперму ВРХ та ембріони.

Дотація надається юридичним особам за закуплені ними племінні тварини, сперму та ембріони у розмірі – до 50 % вартості, але не більше ніж:

- за племінні телиці, нетелі, корови 24 000 грн за голову;
- за племінні свинки та кнурці 5 000 грн за голову;
- за племінні вівцематки, барани, ярки 4 000 грн за голову;
- за сперму бугаїв 100 грн за дозу ідентифікованої спермопродукції бугаїв, які внесені до Каталогу (у розрахунку не більше 3 доз на одну голову власного маточного поголів'я);
- за ембріони ВРХ 500 грн за одну штуку.

3. Компенсація за будівництво тваринницьких комплексів.

Компенсації вартості об'єктів, профінансованих за рахунок банківських кредитів для здійснення будівництва та реконструкції тваринницьких ферм та комплексів для утримання ВРХ, свиней, птиці, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції – молока, м'яса, побічних продуктів тваринного походження, не призначених для споживання людиною, II та III категорій категорій надаватиметься юридичним особам та фізичним особам-підприємцям у розмірі не більше 25 % обсягу залучених кредитних коштів на період кредитування до 5 років.

4. 40% від вартості придбаної техніки та обладнання.

25% за рахунок бюджетної програми КПКВК 2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» за напрямом «Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва».

15% за рахунок бюджетної програми КПКВК 2801230 «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств».

5. 80% вартості насіння.

Компенсується 80% вартості (без ПДВ) насіння сільськогосподарських рослин вітчизняного виробництва, закупленого у фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб, але не більше 80 000 гривень на одне фермерське господарство або сільськогосподарський обслуговуючий кооператив.

6. 80% вартості садивного матеріалу.

Урядом В.Гройсмана спрощено Порядок отримання бюджетних коштів на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства. Отримайте до 80% компенсації:

- здійснених витрат з придбання садивного матеріалу плодово-ягідних культур, винограду та хмелю, але не більше встановлених Мінагрополітики нормативів за умови закладення насаджень у поточному році,
- будівництва холодильників з регульованим газовим середовищем ємністю від 500 тонн,
- об'єктів із заморожування плодово-ягідної продукції,
- придбання ліній товарної обробки плодів та обладнання для сублімаційного висушування фруктів.

7. Компенсація вартості будівництва підприємств із зберігання та переробки зерна.

Компенсації вартості будівництва та реконструкції об'єктів надаються сільськогосподарським товаровиробникам – юридичним особам, основною діяльністю яких є постачання сільськогосподарських товарів/послуг, вироблених ними на власних або орендованих основних засобах, у яких питома вага товарів/послуг становить не менше 75% вартості всіх товарів, поставлених ним протягом попередніх 12 місяців. Та для новоутворених сільськогосподарських товаровиробників, які провадять господарську діяльність менш як 12 календарних місяців. Розмір відшкодування: 30% вартості об'єкта, у тому числі вартості обладнання.

8.60 тис. гривень на одне новостворене фермерське господарство.

Бюджетна субсидія новоствореним фермерським господарствам надається у розмірі 3000 гривень на 1 гектар, але не більше 60 000 гривень на одне фермерське господарство. Надається у перші три роки після його створення для провадження сільськогосподарської діяльності.

9. 40 тис. гривень на одне фермерське господарство.

Розмір компенсації: у розмірі 12 тис грн на одного члена фермерського господарства, але не більше 40 000 гривень на одне фермерське господарство.

Фермерському господарству, голова якого на момент надання заявки має вік до 35 років, бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 гектар) надається відразу у максимальному розмірі без врахування інших членів господарства. Скористатися фінансовою підтримкою можна один раз протягом бюджетного року.

10. 90% вартості дорадчих послуг.

Компенсується 90% вартості дорадчих послуг сільськогосподарським дорадчим службам, але не більше ніж 10000 гривень.

11. Часткова компенсація відсоткової ставки за кредитами:

Перевага надається позичальникам, у першу чергу тим, хто має чистий дохід за останній рік до 20 млн. грн. У другу – тим, хто зайнятий вирощуванням та розведенням тварин – ВРХ, овець і кіз, кролів, свиней, свійської птиці (крім курей та одержання яєць свійської птиці).

12.Здешевлення кредитів.

Як отримати:

1. Відкрити рахунок в уповноваженому банку через кредитний договір.
2. Подати до уповноваженого банку заявку та підтвердні документи:
3. Взяти кредит.
4. Щомісяця отримувати компенсацію за сплачені відсотки за кредитним договором в уповноваженому банку.

13. Кредити для тваринників.

Компенсація відсотків за банківськими кредитами, залученими для витрат, пов'язаних із здійсненням діяльності у галузях: вівчарство, козівництво, бджільництво, звірівництво, кролівництво, шовківництво та аквакультура (рибництво) надаватиметься юридичним особам та фізичним особам-підприємцям у розмірі 1,5 облікової ставки НБУ, але не вище розміру, передбаченого кредитним договором, зменшеним на 3 відсоткових пункти.

Можна скористатися компенсацією відсотків не більше як за одним короткостроковим та/або одним середньостроковим або довгостроковим кредитом.

Компенсація відсотків здійснюється щомісячно виходячи з суми фактично сплачених позичальником банку відсотків за відповідний період.

14. 70% вартості техніки та обладнання.

Компенсується 70% вартості (але не більше 3 000 000 грн) техніки та обладнання для сільськогосподарського обслуговуючого кооператива молочарського, м'ясного, плодово-ягідного, овочевого, а також із заготівлі та переробки продукції бджільництва.

15. 25% від вартості техніки та обладнання.

Кабінет Міністрів України запровадив державну програму часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва. Аграрії, які приймуть рішення придбати у 2019 техніку та обладнання вітчизняного виробництва, отримають компенсацію витрат.

Зокрема, програма розповсюджується на техніку та обладнання для агропромислового комплексу, спеціальні вагони для перевезення зерна, обладнання для виробництва біоетанолу та електроенергії з біомаси.

Селянам: У пріоритеті – саме невеликі господарства. Вони, за статистикою, забезпечують 73% постачання молока і сумарно виробляють 7,6 млн тон молочної сировини, але саме такі господарства найбільш вразливі через здорожчання кормів, зростання вартості утримування та ризику епідемій.

Перш за все, перетворити корову із статті затрат на джерело прибутку. Суттєвою допомогою тут стане виплата дотацій в 2500 грн на молодняк в рік.

2500 гривень за теля. Дотація надається фізичним особам, які утримують ідентифікований та зареєстрований молодняк великої рогатої худоби, який народився в господарствах фізичних осіб, а також набутий шляхом його переміщення від інших власників.

Документи, що регламентують надання дотацій:

– Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 300 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті

для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів» (зміни внесені 11.04.2018).

– Постанова Кабінету Міністрів України від 15 липня 2005 року № 587 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства» (зміни внесені Постановою КМУ від 30.01.2019 № 91, набрання чинності 16.02.2019).

– Постанова Кабінету Міністрів України від 07 лютого 2018 року № 106 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств» (зміни внесені Постановою КМУ від 30.01.2019 № 126, набрання чинності 26.02.2019)ю

– Постанова Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 № 107 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва)(зміни внесені Постановою КМУ від 30.01.2019 № 110, набрання чинності 22.02.2019).

– Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 № 130 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання, спеціальних вагонів для перевезення зерна, обладнання для виробництва біоетанолу та електроенергії з біомаси, що закуплені у вітчизняних виробників» (зміни внесені Постановою КМУ від 30.01.2019 № 123, набрання чинності 26.02.2019).

Отже, в 2019 році держава активно співпрацює з бізнесом та створює порівняно вигідні умови для ведення підприємницької діяльності. Розроблений певний ряд дотацій якими можуть скористатись фермери, кооперативи, селяни, та агровиробники. Дотації стосуються закупівлі насіння та саженців, тварин та ембріонів, будівництва приміщень, купівлі техніки та обладнання. Отримати дотацію може кожен підприємець, якщо його діяльність відповідає умовам, що зазначені в програмах допомоги.

3.2. Проблеми та шляхи вдосконалення державного регулювання аграрного сектору України

Головні зусилля держави щодо підвищення рівня конкурентоспроможності малого та середнього агробізнесу на першому етапі має бути спрямовано на такі основні напрями:

- регулювання прав власності та земельних відносин; - забезпечення якості та безпечності аграрної продукції;
- формування дієвої інфраструктури на аграрному ринку.

У розвинених країнах інтенсивність розвитку економіки напряму залежить від рівня забезпечення державою права власності. Тому першочерговим напрямом забезпечення підвищення рівня конкурентоспроможності не тільки малого та середнього агробізнесу, а й усього аграрного сектора економіки має стати забезпечення дієвого функціонування інституту права власності, особливо у сфері земельних відносин. Відносини власності є основним складником виробничих відносин. Відносини власності на земельні ресурси є ключовим елементом, який забезпечує мотивацію до праці та соціально-економічний розвиток суб'єктів цих відносин.

Міжнародний досвід свідчить, що ринок земель, який добре функціонує, стимулює ефективність ведення аграрного підприємництва та рівень інвестицій. Він сприяє проведенню змін у структурі землекористування та активізує оптимальне використання ресурсів [56].

Протягом років незалежності України реформування відносин щодо власності на землю не забезпечило упровадження дієвих механізмів конкуренції, які б гарантували сталий розвиток галузі, забезпечення збереження земельних ресурсів. У результаті ми маємо концентрацію великих масивів земельних ресурсів в окремих власників та розвиток високоінтенсивного землеробства і як наслідок – суттєве погіршення якості ґрунту. Усе це стало наслідком стратегічних прорахунків на державному рівні, адже всі нормативно-правові акти, цільові державні програми

було спрямовано безпосередньо на розвиток галузі сільського господарства. Був розрахунок: чим краще розвиватиметься сільське господарство, тим більше коштів можна буде спрямувати на розвиток села. На практиці сталося навпаки, і неналежна увага держави до розвитку бізнес-середовища в сільській місцевості призвела до суттєвого зниження рівня та якості життя, деградації соціальної та виробничої інфраструктури, збільшення рівня безробіття та міграції, монополізації аграрного ринку та розвитку недобросовісної конкуренції щодо малого та середнього агробізнесу.

Сьогодні безпека харчових продуктів є глобальною проблемою. У сучасному світі, незважаючи на новітні технології, різноманіття нових видів продукції, запровадження сертифікатів безпеки, нормативних актів, перевірки відповідності до стандартів, різноманіття просвітницьких кампаній серед споживачів з питань безпеки харчових продуктів, майже не щодня з'являється інформації щодо спалахів захворювань унаслідок вживання неякісних харчових продуктів. Безпечне харчування є необхідним елементом національної безпеки та забезпечення сталого розвитку. Окрім цього, Україна взяла на себе зобов'язання щодо побудови дієвої системи управління якістю та безпечністю продуктів харчування в контексті Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [73].

Зокрема, аграрний сектор є тим сектором економіки, де умови експорту мають вирішальне значення. І вихід на ринки продовольства країн ЄС є не тільки престижним щодо покращання іміджу якісного виробника аграрної продукції в світі, але і є суттєвим джерелом прибутку підприємств аграрного сектора. Повною мірою використати можливості цієї Угоди аграрний сектор економіки України зможе лише через повну імплементацію міжнародних і європейських вимог (стандартів) щодо безпечності харчових продуктів. Слід відзначити, що комплекс необхідних заходів, окрім гармонізації вітчизняного законодавства, пов'язано із запровадженням відповідних процедур забезпечення безпеки продуктів харчування на всьому ланцюгу від поля до столу, побудови дієвої системи санітарного та фітосанітарного

контролю. Усе це має бути результатом спільної роботи державних органів влади та кожного окремого виробника.

Останнім часом в Україні дещо змінено національне законодавство щодо імплементації низки законодавчих актів ЄС: детальні правила щодо виробництва органічної продукції тваринного та рослинного походження, вимоги до організації торгівлі рослинами, насінням рослин, продуктами, отриманими з рослин, вимоги до продуктів з какао та шоколаду тощо.

На наступному етапі відбуватиметься упровадження в національне законодавство вимоги ЄС щодо виробництва та ринку традиційних харчових продуктів, правила відстеження та маркування продукції з ГМО, положення про захист географічних зазначень і позначень щодо походження сільськогосподарської продукції, продуктів харчування та вина.

Але законодавство ЄС чітко відмежовує питання безпеки харчових продуктів від якості їх. Державне регулювання, закріплене на законодавчому рівні в регламентах, директивах та інших документах європейських органів управління, стосується лише безпеки харчових продуктів і продовольчої сировини. Додержання встановлених законодавчими актами вимог є обов'язковим, а порушення їх тягне за собою юридичну відповідальність. Ці вимоги охоплюють санітарно-гігієнічні норми для операторів харчового ринку, систем контролю, побудованих на загально європейських принципах, та захист інтересів споживачів і надання їм можливості робити компетентний вибір споживаних ними харчових продуктів. Водночас якість продуктів харчування належить до сфери компетенції виробника і здійснюється за допомогою стандартів управління якістю, що стосуються управління на рівні компанії та відрізняються від інших стандартів, у яких регламентовано вимоги до етикетування та маркування, а також самого продукту або виробничих процесів [74].

Для малого та середнього агробізнесу імплементація законодавства ЄС, з одного боку, є позитивним явищем, бо дозволить підвищити рівень якості продукції, а відповідно, і збільшити виторг з реалізації аграрної продукції. З іншого боку,

пройти процедуру сертифікації продукції чи перевірку на відповідність до вимог ЄС використовуваних технологій виробництва буде майже нереально, враховуючи фінансові та людські ресурси, необхідні для цього. І тому всі ці процедури можуть бути пройдені лише великими агрохолдингами, що, у свою чергу, ще збільшить розрив у рівнях доходу та пришвидшить монополізацію аграрного ринку.

Тому найголовнішим завданням державного регулювання розвитку аграрного сектора має стати суттєва допомога в сертифікації, проведенні заходів із забезпечення якості та безпечності аграрної продукції та інших процедур, необхідних для експорту готової продукції, саме, а то і виключно, представникам малого та середнього агробізнесу.

Зокрема, на державному рівні необхідно розробити дорожню карту розвитку малого та середнього агробізнесу. Ця дорожня карта має включати:

- державні програми підтримки щодо заохочення інвестицій у нові агротехнології, у розроблення нових продуктів, в удосконалення системи збуту продукції;
- державні програми модернізації виробничої інфраструктури (післяврожайна діяльність, первинна переробка аграрної продукції, зберігання, пакування, сушіння, засолювання, консервування тощо);
- заходи державного стимулювання створення логістичного ланцюга з метою зменшення втрат після збирання врожаю;
- алгоритм упровадження міжнародних стандартів якості та безпечності сільськогосподарської продукції (стандарти Global GAP, HACCP, ін.);
- концепцію створення нових або розширення напрямів діяльності дійових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, пов'язаних із реалізацією аграрної продукції;
- державну програму створення мережі ліцензованих міжнародних центрів сертифікації продукції та запровадження пільгового періоду для малого та середнього агробізнесу тощо.

Побудова сучасного цивілізованого аграрного ринку неможлива без наявності дієвої інфраструктури. Інфраструктура – це основа, фундамент, внутрішня будова економічної системи [76]. Наявність сучасного цивілізаційного аграрного ринка виявляється в безперервності його функціонування на всіх етапах виробництва, розподілу та споживання аграрної продукції.

Дієва інфраструктура дозволяє створювати необхідні умови для функціонування аграрного ринку, що виявляється в стабільному розвитку аграрних підприємств, зниженні рівня підприємницького ризику, формуванні партнерських відносин у ланцюгу «держава – наука – підприємець – суспільство», стимулювання розвитку підприємницьких зв'язків між господарськими суб'єктами, ефективнішому використанні обмежених ресурсів в аграрному секторі, забезпечує взаємодію різних галузей та регіонів, зв'язує процеси виробництва і споживання в єдину систему, підвищує оперативність та ефективність діяльності суб'єктів підприємництва, забезпечує дотримання принципів ринкової конкуренції.

Зробивши аналіз першочергових заходів та наявних можливостей державного регулювання щодо розвитку інфраструктури, ми пропонуємо на першому етапі максимальну увагу приділити питанням розвитку інформаційного складника інфраструктури аграрного ринку. Другий етап має бути пов'язано зі стимулюванням розвитку виробничої інфраструктури. Третій етап – це розвиток на основі державно-приватного партнерства, соціальної інфраструктури.

Наприклад, основою побудови дієвої інфраструктури аграрного ринку має стати створення єдиного загальнонаціонального інформаційного простору. Це забезпечить більш швидке освоєння інноваційних розробок в аграрному секторі, що передбачає тісний взаємозв'язок інноваційних компаній та фінансових структур, більш обґрунтоване прийняття рішень суб'єктами господарювання, можливість отримання актуальної інформації та нових знань тощо.

Основними елементами нового загальнонаціонального інформаційного простору мають стати:

I. Поточна ситуація на ринку паливно-мастильних матеріалів, ринку посадкового матеріалу, ринку добрив, ринку сільськогосподарської техніки, ринку технологій, ринку племінної худоби, ринку послуг (транспортування, зберігання, посередництво, перевірка якості тощо), ринку молока, ринку комбікормів ринку зерна, ринку м'яса, оптового ринку готової продукції, ринку напівфабрикатів, ринку продуктів харчування, роздрібного ринку готової продукції тощо (за деякими позиціями доцільно проводити аналіз та прогнозування щодо ринків ЄС та різних регіонів світу).

II. Новітні технології та проблеми адаптації їх в аграрному секторі.

III. Електронні аукціони з купівлі та продажу товарів та послуг.

IV. Національний земельний аукціон.

V. Аукціони державних закупівель аграрної продукції.

VI. Забезпечення якості та безпечності аграрної продукції.

VII. Онлайн-консультації (наукові, фінансові, юридичні тощо).

VIII. Виставкова діяльність.

IX. Пропозиції щодо кооперації.

X. Біоенергетика, Зелений туризм, інші напрями несільськогосподарського бізнесу.

XI. Інформація щодо започаткування нового бізнесу.

Створення такого інформаційного середовища дасть можливість підвищити рівень конкурентоспроможності не тільки представникам малого та середнього агробізнесу, а й аграрному сектору економіки України загалом, збільшити кількість робочих місць, забезпечити поступовий соціальноекономічний розвиток сільської місцевості на основі державно-приватного партнерства, збільшить місткість національного ринку, забезпечить активне упровадження альтернативних бізнес-проектів у сільській місцевості.

Узагальнену інформацію щодо напрямів підвищення рівня конкурентоспроможності малого та середнього агробізнесу подано в табл. 3.3:

**Основні напрями державного регулювання підвищення рівня
конкурентоспроможності малого та середнього агробізнесу**

Регулювання прав власності на земельні відносини	Забезпечення якості та безпечності аграрної продукції	Формування дієвої інфраструктури на аграрному ринку
<p>Проведення земельної реформи можна розбити на такі кроки.</p> <p>I. Розроблення та прийняття національної концепції проведення земельної реформи.</p> <p>II. Розроблення та внесення змін до державних нормативно-правових актів (Земельний та Податковий кодекси тощо), а саме:</p> <p>1. Запровадження виключного продажу-купівлі земельних ділянок через прозорі та відкриті земельні аукціони.</p> <p>2. Законодавче врегулювання питань «нічийних» земельних ділянок, що належали особам, які не мали спадкоємців.</p> <p>3. Запровадження диференційованого податку на операції з купівлі-продажу, здачі в оренду та оподаткування земель сільськогосподарського призначення.</p> <p>4. Запровадження 10-річного мораторію на купівлю землі іноземними громадянами.</p> <p>5. Встановлення мінімальних та максимальних строків оренди земель сільськогосподарського призначення.</p> <p>6. Законодавче закріплення переліку осіб, які матимуть право придбати земельні ділянки сільськогосподарського призначення.</p> <p>III. Проведення інвентаризації земель сільськогосподарського призначення.</p> <p>IV. Створення нової інституції Національного агентства з управління земельними ресурсами та розвитку сільських територій.</p>	<p>Прийняття дорожньої карти розвитку малого та середнього агробізнесу включає в себе:</p> <p>- державні програми підтримки щодо заохочення інвестицій у нові агротехнології, у розроблення нових продуктів, в удосконалення системи збуту продукції;</p> <p>- державні програми модернізації виробничої інфраструктури (післяврожайна діяльність, первинна переробка аграрної продукції, зберігання, пакування, сушіння, засолювання, консервування тощо);</p> <p>- заходи державного стимулювання створення логістичного ланцюга з метою зменшення втрат після збирання врожаю;</p> <p>- алгоритм упровадження міжнародних стандартів якості та безпечності сільськогосподарської продукції (стандарти Global GAP, HACCP, ін.);</p> <p>- концепцію створення нових або розширення напрямів діяльності дійових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, пов'язаних із реалізацією аграрної продукції;</p> <p>- державну програму створення мережі ліцензованих міжнародних центрів сертифікації продукції та запровадження пільгового періоду для малого та середнього агробізнесу тощо.</p>	<p>Основними елементами нового загальнонаціонального інформаційного простору мають стати:</p> <p>I. Поточна ситуація на ринку паливно-мастильних матеріалів, ринку посадкового матеріалу, ринку добрив, ринку сільськогосподарської техніки, ринку технологій, ринку племінної худоби, ринку послуг, ринку молока, ринку комбікормів ринку зерна, ринку м'яса, оптового ринку готової продукції, ринку напівфабрикатів, ринку продуктів харчування, роздрібного ринку готової продукції тощо).</p> <p>II. Новітні технології та проблеми адаптації їх в аграрному секторі.</p> <p>III. Електронні аукціони з купівлі та продажу товарів та послуг.</p> <p>IV. Національний земельний аукціон.</p> <p>V. Аукціони державних закупівель аграрної продукції.</p> <p>VI. Забезпечення якості та безпечності аграрної продукції.</p> <p>VII. Онлайн-консультації (наукові, фінансові, юридичні тощо).</p> <p>VIII. Виставкова діяльність.</p> <p>IX. Пропозиції щодо кооперації.</p> <p>X. Біоенергетика, Зелений туризм, інші напрями несільськогосподарського бізнесу.</p> <p>XI. Інформація щодо започаткування нового бізнесу.</p>

Примітка. Складено автором за даними Дзядук Г. О. Сучасний стан державного регулювання аграрного сектора економіки України: зб. наук. пр. Дніпро: ДРІДУ, 2018. Вип. 4 (39). С. 106.

Розвиток аграрного сектора є ключовим пріоритетом розвитку для всіх країн. Наші результати дослідження показують, що підтримка малого та середнього аграрного бізнесу є ключовим елементом не тільки для розвитку аграрного сектора, а й економіки в цілому. Варто зазначити, що напрями державного регулювання підвищення рівня конкурентоспроможності малого та середнього агробізнесу мають бути складовими запропонованої автором концепції розвитку малого та середнього агробізнесу в Україні.

Адже забезпечення адекватної державної підтримки малому та середньому агробізнесу, удосконалення дійових та створення нових інфраструктурних об'єктів безпосередньо впливає на підвищення конкурентоспроможності всієї аграрної продукції. Можна і дотепер використовувати старі методи державної підтримки, такі як зниження рівня загального оподаткування або запровадження різного роду податкових пільг, а можна скористатися такими методами, як підготовка кваліфікованих кадрів для аграрного сектора економіки, стимулювання розвитку аграрної інфраструктури, допомога в пошуку партнерів для агробізнесу, допомога щодо виходу на нові ринки, налагодження співпраці з підтримуючими інституціями, встановлення стандартів якості тощо.

На сьогодні державне втручання стає одним із визначальних чинників підтримки рівня конкурентоспроможності малого та середнього агробізнесу, і першочерговим у державній аграрній політиці має бути принцип: наскільки це буде вигідно малому та середньому агробізнесу.

Таким чином, для підвищення рівня конкурентоспроможності малого та середнього агробізнесу розробити та затвердити дорожню карту розвитку малого та середнього агробізнесу. Дорожня карта має включати: державні програми підтримки заохочення інвестицій у нові агротехнології, у розроблення нових продуктів, в удосконалення системи збуту продукції; державні програми модернізації виробничої програми; заходи щодо державного стимулювання створення логістичного ланцюга з метою зменшення втрат після збору врожаю, алгоритм упровадження міжнародних стандартів якості та безпечності сільськогосподарської

продукції, концепцію створення нових або розширення напрямів діяльності дійових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, пов'язаних із реалізацією аграрної продукції, державну програму створення мережі ліцензованих міжнародних центрів сертифікації продукції та запровадження пільгового періоду для малого та середнього агробізнесу тощо.

Висновки до розділу 3

В 2019 році держава активно співпрацює з бізнесом та створює порівняно вигідні умови для ведення підприємницької діяльності. Розроблений певний ряд дотацій якими можуть скористатись фермери, кооперативи, селяни, та агровиробники. Дотації стосуються закупівлі насіння та саджанців, тварин та ембріонів, будівництва приміщень, купівлі техніки та обладнання. Отримати дотацію може кожен підприємець, якщо його діяльність відповідає умовам, що зазначені в програмах допомоги.

Проведене дослідження дало змогу виділити низку проблем у сучасній системі державного регулювання аграрної сфери економіки:

- недостатня ефективність використання заходів державної підтримки; механізм виділення субсидій із республіканського бюджету залишається незрозумілим і недоступним для багатьох сільських виробників;
- виконання умов виділення багатьох видів субсидій негативно позначається на фінансових результатах діяльності сільгоспвиробників, змушуючи відмовлятися від вигідних пропозицій щодо реалізації сільськогосподарської продукції.

Все вищесказане підтверджує необхідність розроблення чіткого алгоритму, який би дав змогу оптимізувати витрати на підтримку сільського господарства з урахуванням обмеженості фінансових ресурсів. Це, своєю чергою, дало б змогу скорегувати саму структуру розподілу державних субсидій за напрямом державної програми.

ВИСНОВКИ

Світовий ринок сільськогосподарської продукції формується за рахунок реалізації виробниками свого товару на міжнародному рівні. Причому на цьому ринку реалізується сільськогосподарська продукція у вигляді сировини або та, яка пройшла первинну обробку. Класифікація ринку сільськогосподарської продукції здійснюється за горизонтальним принципом в розрізі трьохрівневого встановлення видів ринків та з урахуванням видів продукції, яку пропонують продавці. Основний поділ ринку сільського господарства це поділ на ринки продукції рослинництва; ринки продукції тваринництва; ринки відходів. Країни виробники розподіляються на 6 груп залежно від вартості їх ЗТО сільськогосподарської продукції.

За прогнозами світової Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (Food and Agriculture Organization of the United Nations — FAO), до 2050 року при збереженні нинішньої динаміки і темпів росту населення планети збільшиться до 9,7 млрд осіб. Внаслідок цього глобальний попит на різні види аграрної продукції буде стабільно зростати.

Проаналізувавши структуру та динаміку розвитку світового ринку продовольства варто зазначити, що основною ознакою сучасного світового продовольчого ринку є підвищення обсягів виробництва та споживання продовольчих товарів. Дисбаланс попиту та пропозиції на ринку посилюється і через постійне скорочення стратегічних запасів продовольчої сировини, що впливає на зростання індексу цін. Аналіз останніх даних продовольчого прогнозу FAO свідчить, що у глобальній перспективі ринки продовольства залишатимуться добре збалансованими завдяки позитивним трендам збереження високих експортних можливостей і порівняно стабільних світових цін, особливо на зернові культури. Основними виробниками сільськогосподарської продукції є такі країни як США, ЄС, Аргентина, Китай, Україна, Індія, Росія, Бразилія та Мексика.

Таким чином, продовольство зараз є дуже затребуваним ресурсом у світі, так само як вода та енергоресурси. Україна може бути конкурентоздатною на світовому ринку продовольства, тому що небагато країн світу можуть збільшити виробництво аграрної продукції. Це Україна, США, Бразилія та Аргентина. У нас є природні конкурентні переваги для того, щоб виходити на зовнішні ринки. АПК України має величезний експортний потенціал. Наприклад, виробництво зернових зараз становить понад 50 млн. тонн на рік, та можна його збільшити до 120-150 млн. тонн на рік. Якщо Україні вдасться закріпитися як ключовий експортер аграрної продукції на зовнішніх ринках, вона стане країною, яка забезпечує продовольчу стабільність в багатьох регіонах світу. Китаю, Індії, Саудівській Аравії та іншим країнам стануть не вигідні будь-які конфлікти в Україні, тому вони робитимуть на міжнародному рівні все можливе для того, щоб в нашій країні була збережена стабільність. АПК може стати гарантом безпеки України.

Визначальними позиціями у товарній структурі вітчизняного агропродовольчого експорту є зернові та олійні культури, олія, залишки і відходи, а також м'ясо. Їх сукупна частка становить близько 85% в аграрному експорті.

Для зміцнення зовнішньоторговельної безпеки на аграрному ринку в Україні необхідно забезпечити умови для підвищення конкурентоспроможності продукції АПК: створити умови для розширення інтеграційних і технологічних зв'язків між сільгосптоваровиробниками та підприємствами харчової промисловості для становлення комплексів, які об'єднують у єдиному технологічному ланцюгу виробництво зерна, комбікормів, вирощування свиней, ВРХ та переробку сировини у продукти харчування високого ступеня готовності експортного спрямування; забезпечити надання інформаційної підтримки інвестуванню в розвиток сільськогосподарського виробництва, спрощення процесів реєстрації аграрних інвестицій та надання гарантій захисту землекористування інвесторам.

Зазначимо фактори, що сприяють зростанню українського експорту: зростання чисельності населення; розвиток економік країн Азії; глобальні зміни клімату та торговельний конфлікт між США і Китаєм. А також фактори ризику: Китай –

ризиковий партнер; глобальні зміни в сировинній структурі для кормів; конкуренція з боку РФ та логістика. Основними заходами для посилення позицій продукції вітчизняної аграрної продукції на зовнішніх ринках є розвиток збутової інфраструктури, державна підтримка та розширення джерел фінансування, вдосконалення цінових відносин на продукцію сільського господарства та інших галузей економіки, врегулювання земельних відносин.

В 2019 році держава активно співпрацює з бізнесом та створює порівняно вигідні умови для ведення підприємницької діяльності. Розроблений певний ряд дотацій якими можуть скористатись фермери, кооперативи, селяни, та агровиробники. Дотації стосуються закупівлі насіння та саджанців, тварин та ембріонів, будівництва приміщень, купівлі техніки та обладнання. Отримати дотацію може кожен підприємець, якщо його діяльність відповідає умовам, що зазначені в програмах допомоги.

Проведене дослідження дало змогу виділити низку проблем у сучасній системі державного регулювання аграрної сфери економіки:

- недостатня ефективність використання заходів державної підтримки; механізм виділення субсидій із республіканського бюджету залишається незрозумілим і недоступним для багатьох сільських виробників;
- виконання умов виділення багатьох видів субсидій негативно позначається на фінансових результатах діяльності сільгоспвиробників, змушуючи відмовлятися від вигідних пропозицій щодо реалізації сільськогосподарської продукції.

Все вищесказане підтверджує необхідність розроблення чіткого алгоритму, який би дав змогу оптимізувати витрати на підтримку сільського господарства з урахуванням обмеженості фінансових ресурсів. Це, своєю чергою, дало б змогу скорегувати саму структуру розподілу державних субсидій за напрямом державної програми.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991, N 29, редакція станом на 01.01.2016р.
2. Закон України «Про державний бюджет України на 2019 рік» від 23.11.18 р. № 2629-VIII.
3. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» № 2982-IV від 18 жовтня 2005 року.
4. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» № 1877-IV від 24 червня 2004 року.
5. Закон України «Про стан агропромислового комплексу та заходи щодо забезпечення продовольчої безпеки України» від 9 грудня 2005 року.
6. Закон України «Про основи національної безпеки України» № 964-IV від 27 листопада 2003 року, редакція станом на 07.08.2015р.
7. Закон України «Про громадські об'єднання» № 5026-VI від 22.03.2012 р.
8. Закон України «Про ціни і ціноутворення» N 5007-VI від 21.06.2012р.
9. Закон України «Про фермерське господарство» № 1067-VIII від 31.03.2016р.
10. Постанова Кабінету Міністрів України № 364 «Про утворення публічного акціонерного товариства «Аграрний фонд» від 22.04.2013р.
11. Проект Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 рр. від 26 жовтня 2015р.
12. Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії сприяння залученню приватних інвестицій у сільське господарство на період до 2023 року» від 5 липня 2019 р. № 595-р.
13. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018рр» від 14.08.2013р.

14. Розпорядження КМУ «Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України до 2026 року» від 12.06.2018р.

15. Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року» від 10.07.2019р. № 588-р.

16. Антонюк О.П., Антонюк П.О., Лисюк В.М. Аналіз динаміки та структури експорту агропродовольчої продукції / О.П. Антонюк, П.О. Антонюк, В.М. Лисюк // Економіка харчової промисловості. – 2017. – Випуск 3. – Том 9. – С. 8-15.

17. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України: Статистичний щорічник за 2018 рік / за ред. Н. С. Власенко; Держкомстат України. – К., 2019. – 59 с.

18. Безуглий М.Д, Кваша С.М. Стан, основні тенденції розвитку сільськогосподарства України // Економіка АПК. - 2016. - № 4. - С. 3 -14.

19. Березін О.В. Продовольчий ринок України: теоретико –методологічні засади формування і розвитку: Монографія / О.В. Березін . – К.: Центр учбової літератури. - 2013. – 184 с.

20. Буринська О.І. Державно-приватне партнерство як засіб досягнення сталого розвитку аграрного сектора України / О.І. Буринська // Науковий вісник Херсонського державного університету. - 2017. - № 24. - С. 34 -37.

21. Вакуленко В.Л Шляхи вдосконалення державного регулювання агровиробництва. Випуск №19 / 2018. С.110-115.

22. Денисенко М. П., Новіков Д. В. Сучасний стан та перспективи розвитку сільського господарства України. Агросвіт. 2019. № 12. С. 15–21.

23. Галенко О.І. Розвиток світового ринку зерна: проблеми і тенденції. Агросвіт. 2017. № 10. С. 24–29.

24. Горбачук В.М., Шулінок Г.О., Сулейманов С.Б. Моделювання взаємозв'язків на світовому ринку продовольства / // Теорія оптимальних рішень: Зб. наук. пр. — 2018. — № 17. — С. 99-106.

25. Дзядук Г. О. Сучасний стан державного регулювання аграрного сектора економіки України. Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018. Вип. 4 (39). С. 104-108.

26. Кириленко І.Г., Івченко В.Є., Дем'янчук В.В. Основні тенденції розвитку світового продовольчого ринку та виробництво продовольства в Україні/ Кириленко І.Г., Івченко В.Є., Дем'янчук В.В.//Економіка АПК. - 2018. - № 9 - С. 34-45.

27. Кирилов Ю. Є. Розвиток аграрного сектору економіки в умовах глобалізації / Ю. Є. Кирилов // Економіка АПК. – 2016. – №5. – С. 23–26.

28. Коденська М. Ю., Сегеда С.А. Закономірності розвитку аграрно-промислового виробництва та ефективність його функціонування. Економіка АПК. 2018. № 6. С. 30-39.

29. Кропивко М. Ф. Напрями реформування системи управління аграрним сектором в умовах євроінтеграційних процесі / М. Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2017. – №2. – С. 26–28.

30. Кушнір Н.О., Славич М.М. Сучасні тенденції розвитку України на світовому ринку зерна. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 15 (2). С. 125–128.

31. Лисак О., Андрєєва Л. Проблеми та перспективи експорту аграрної продукції України. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2017. Vol. 3. No. 1. pp. 139-151.

32. Непрядкіна Н.В. Особливості й перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України і ЄС сільськогосподарською продукцією. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2018. № 7. С. 60-65.

33. Патица Н.І., Пріб К.А. Світовий ринок рослинницьких продуктів та позиції України на ньому / Н.І. Патица, К.А. Пріб // Проблеми системного підходу в економіці. – 2019. – Вип. 1(69). – С. 107-114.

34. Пахуча Е. В., Філімонов Ю. Л., Лещенко Л. О. Структурні зміни зовнішньої торгівлі України аграрною продукцією. Ефективна економіка. 2019. № 3. – С.48-57.
35. Потравка Л.О., Пічура В.І. Перспективи розвитку ринку зерна в Україні Л.О. Потравка, В.І. Пічура // Економіка і суспільство. - 2018. - Випуск 19. – С.209-214.
36. Побоченко Л.М., Циганков Е.В. Місце України на світовому продовольчому ринку // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2015.– №3. – С. 145-151.
37. Прокопенко О.С. Тваринництво в Україні. Статистичний збірник. К.: Державна служба статистики України. 2019. – 166 с.
38. Прокопенко О.С. Рослинництво в Україні. Статистичний збірник. К.: Державна служба статистики України. 2019. –220 с.
39. Прокопенко О.С. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України. Статистичний збірник. К.: Державна служба статистики України. 2019. – 58 с.
40. Прощаликіна А. М., Петренко Т. С. Місце України на світовому ринку продукції АПК. Агросвіт. 2018. № 11. С. 22-26.
41. Трокоз Ю.В.Економічна суть, зміст ринку агропродовольчої продукції та практичні рекомендації щодо стимулювання зростання АПК. Економіка та держава № 8/2017. С.99-104.
42. Сегеда С. А. Аграрно-продовольча продукція в товарній структурі зовнішньої торгівлі України. Економіка АПК. 2019. № 2. С. 73 - 83.
43. Страшинська Л.В. Стратегія розвитку продовольчого ринку в Україні: монографія / Л.В. Страшинська. – К.: Профі, 2015. – 532 с.
44. Шубравська О. В., Прокопенко К. О. Поширення агроновацій у контексті забезпечення ефективного галузевого зростання. Економіка. 2018. № 2. С.75-76.
45. Чехова І.В. Світовий ринок олійних культур і місце України в ньому. Вісник аграрної науки. 2017. № 9. С. 71–77.

46. Чорний В.М. Внутрішні ризики виходу українських підприємств на світовий ринок зерна. *Финансовые услуги*. 2017. № 1. С. 44–48.
47. Crop Prospects and Food Situation - Quarterly Global Report no. 4, December 2019. Rome. 46 p.
48. Jonathan Pound. Food Outlook November 2019. FAO. 2019. 104 p.
49. OECD-FAO Agricultural Outlook 2018-2027. OECD/FAO. 2018. 265 p.
50. World Agricultural Production. United States Department of Agriculture, Foreign Agricultural Service. Circular Series WAP 12-19 December 2019. 31 p.
51. <http://www.ukrstat.gov.ua> – офіційний сайт Державної служби статистики України.
52. <http://www.me.gov.ua> – офіційний сайт Міністерства розвитку торгівлі, економіки та сільського господарства України.
53. <http://www.in.gov.ua> - офіційний сайт Державного агентства з інвестицій та інновацій України.
54. <http://www.wto.in.ua> – офіційний сайт СОТ в Україні.
55. <https://www.apk-inform.com> – офіційний сайт Інформаційно-аналітичного агентства «АПК-Інформ».
56. <http://www.worldbank.org/> – офіційний сайт Світового банку.
57. <http://agroconf.org/content> – офіційний сайт Української аграрної конференції.
58. <http://agronews.ua/> – офіційний сайт АгроНовини.
59. <http://www.undp.org.ua> – офіційний сайт Цілей Розвитку Тисячоліття ООН (ЦРТ).
60. <http://www.unctad.org> – офіційний сайт ЮНКТАД.
61. <http://www.fao.org/home/ru/> – офіційний сайт Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (ФАО).
62. <http://www.weforum.org> – офіційний сайт Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ).

63. <http://www.usda.gov/wps/portal/usda/usdahome> - офіційний сайт USDA (Міністерства сільського господарства США).
64. <http://www.un.org> - офіційний сайт ООН.
65. <http://www.imf.org> - офіційний сайт МВФ.
66. Інформаційно-аналітичний портал АПК України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minagro.gov.ua/ua>.
67. Департамент сільського господарства США. Служба економічних досліджень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ers.usda.gov>.
68. За 9 місяців 2019 року український аграрний експорт склав \$15,8 млрд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minagro.gov.ua/ua/news/za-9-misyaciv-2019-roku-ukrayinskij-agrarnij-eksport-sklav-158-mlrd>.
69. Майстро С.В. Сутність та напрями державного регулювання аграрного ринку в зарубіжних країнах. URL: <http://academy.gov.ua.pdf>.
70. Місце України на світовому ринку торгівлі соєю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agronews.ua/node/81261>.
71. Світовий ринок аграрної продукції — тенденції та зміни пріоритетів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agro-business.com.ua>.
72. Ситуація на світовому ринку продовольства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fao.org/worldfoodsituati>.
73. Стан агропромислового комплексу у січні-листопаді 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.
74. Топ-10 експортних позицій плодоовочевого ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroconf.org>.
75. ТОП-10 країн-імпортерів зернових з України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agravery.com/uk/posts/show/top>.
76. Україна стане топовим гравцем світового ринку продовольства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://propozitsiya.com/ua>.
77. Україна експортує сільгосппродукцію у понад 190 країн світу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://economics.unian.ua>.

78. Україна поступово збільшує свою присутність на європейському ринку продовольства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.

79. Україна – світовий лідер з експорту ячменю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.agro-center.com.ua>.

80. Українські компанії готові розширити присутність на світовому продовольчому ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua>.

81. УкрАгроКонсалт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukragroconsult.com>.

82. Чирак М. В., Чирак І.М. Стан та джерела зростання українського експорту сільськогосподарської продукції. Ефективна економіка. 2018. № 2. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/2_2018/61.pdf.

83. Які країни найбільше купують українську агропродукцію: цікава статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://24tv.ua>.

84. Японія – ринок у фокусі для українського аграрного експорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.

85. ФАО прогнозує зростання світового ринку м'яса птиці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agravery.com/uki>.

86. Agricultural support estimates (Edition 2019). OECD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1787/545b3853-en>.

87. Environmental performance of agriculture - indicators. OECD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1787/ac0b4422-en>.

88. Environmental performance of agriculture - nutrients balances. OECD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1787-en>.

89. FAO Guidance Note: Child labour in agriculture in protracted crises, fragile and humanitarian contexts 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/3/a-i7403e.pdf>

90. FAO Statistical Pocketbook 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/3/a-i4691e.pdf>.

91. Food, beverage and agriculture industry in sights [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gecapital.com.pdf>.
92. Food Outlook. Biannual Report on Global Food Markets. July 2019. /Food and Agriculture Organization. 2019. URL: <http://www.fao.org/3/CA0239EN/ca0239en.pdf>.
93. Food, beverage and agriculture industry in sights. Food and Agriculture Organization. 2019. URL: <http://www.gecapital.com.au/knowledge-hub/2019/food-and-beverage-industry/foodbeverageand-agriculture-industry-insights.pdf>.
94. European Commission. Agriculture and Rural Development. 2019. URL : https://ec.europa.eu/agriculture/index_en.
95. The state of food security and nutrition in the world 2019 [Электронный ресурс]. – Режим доступа:<http://www.fao.org/state-of-food-security-nutrition/en>.
96. The Global Competitiveness Report 2018-2019 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.weforum.org/reports>.
97. OECD/FAO (2017), OECD-FAO Agricultural Outlook 2017-2026, OECD Publishing, Paris. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dx.doi.org/10.1787/agr_outlook-2017-en.
98. OECD-FAO Agricultural Outlook 2018-2027, OECD Publishing, Paris/ Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome. 2018. URL : https://doi.org/10.1787/agr_outlook-2018-en.
99. OECD Agriculture Statistics [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dx.doi.org/10.1787/agr-data-en>.
100. United States Department of Agriculture, Foreign Agricultural Service. URL : <https://www.fas.usda.gov/>.
101. World trade report, 2019 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/world_trade_report14_e.pdf.
102. World Trade Statistical Review 2019 // World Trade Organization [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.wto.org>.
103. World Investment Report 2019: Global Value Chains: Investment and Trade Development [Электронный ресурс]. – 2019. – Режим доступа: <http://unctad.org>.